

ПРОГРАМИ
курсів за вибором
для загальноосвітніх навчальних закладів
Варіативна складова Типових навчальних планів
1–4 класи
Книга 1

Упорядники: Л. Ф. Щербакова, Г. Ф. Древаль

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах*

УДК 373.3/5(073)

П78

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з педагогіки та методики початкового навчання
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України
(лист ІМЗО від 02.07.2019 р. № 22.1/12-Г-528)*

Упорядники:

Л. Ф. Щербакова – головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України;

Г. Ф. Древаль – завідувачка сектору початкової освіти відділення дошкільної та загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України.

Програми курсів за вибором для загальноосвітніх на-
П78 вчальних закладів. Варіативна складова Типових на-
вчальних планів. 1–4 класи. Книга 1 / упоряд.: Л. Ф. Щер-
бакова, Г. Ф. Древаль. – Тернопіль: Мандрівець. – 240 с.
ISBN 978-966-634-553-3
ISBN 978-966-634-451-2 (Книга перша)

Збірник містить 12 програм курсів за вибором для 1–4 класів. Усі програми схвалені Міністерством освіти і науки України. Розроблені авторськими колективами (учителі, методисти, науковці) з різних регіонів України. В усіх програмах враховано досвід роботи учителів та учнів початкової ланки загальноосвітніх закладів.

Для учителів початкових класів, студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 373.3/5(073)

Усі права застережено

All rights reserved

ISBN 978-966-634-553-3

ISBN 978-966-634-451-2 (Книга перша)

© Упоряд.: Л. Щербакова,

Г. Древаль

© ТОВ “Мандрівець”

ЗМІСТ

РИТОРИКА. 1–4 класи (авт.: В. Науменко, М. Захарійчук).....	5
ПОЕТИКА. 2–4 класи (авт. Т. Петровська).....	33
ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 2–4 класи (авт. А. Мовчун).....	47
ЛОГІКА. 2–4 класи (авт. О. Митник).....	73
АЗБУКА СПОЖИВАЧА. Два роки навчання (авт.: Н. Бородачова, Г. Лаврентьєва).....	84
ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ. 1–4 класи (авт.: Ігумен Лонгин (Чернуха), Е. Бєлкіна).....	118
ХОРЕОГРАФІЯ. 1–4 класи (авт. А. Тараканова).....	151
ЕЛЕМЕНТИ ГЕОМЕТРІЇ. 3-4 класи (авт.: А. Седеревічене, Л. Нивидома).....	164
ПРАВА ДИТИНИ. 1–4 класи (авт.: А. Мовчун, Л. Харсіка).....	170
ЦІКАВА ЕКОНОМІКА. 2–4 класи (авт. Л. Кашуба).....	186
КРОКИ ДО ІНФОРМАТИКИ. ШУКАЧІ СКАРБІВ. 2–4 класи (авт. О. Коршунова).....	201
СХОДИНКИ ДО ІНФОРМАТИКИ. 2–4 класи (авт.: Ф. Рівкінд, Г. Ломаковська, С. Колесников, Й. Ривкінд).....	224

ПЕРЕДМОВА

Уміння вчитися є основною людською здібністю до саморозвитку та самовдосконалення. Успішність навчання учнів початкових класів визначається рівнем оволодіння цим важливим умінням.

Загальнонавчальні вміння і навички формуються протягом усього періоду навчання школяра у початковій школі. Їх формування здійснюється успішно, якщо педагог вчить учнів спілкуватися і співпрацювати. Цей важливий навчально-виховний процес відбувається як при вивченні обов'язкових навчальних предметів, так і при вивченні курсів за вибором.

Курси за вибором вивчаються за рахунок годин варіативної складової навчального плану.

Варіативною складовою кожного з Типових навчальних планів для учнів 1-4 класів передбачено навчальні години, які можна використовувати за вибором загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням особливостей навчального закладу та індивідуальних освітніх потреб учня. Тому загальноосвітні навчальні заклади можуть використовувати для вивчення за вибором один-два курси, щоб уникнути перевантаження школярів.

Така варіативність дасть змогу вчителеві обрати програми відповідно до власних поглядів, уподобань за умов наявності бажання і можливостей учнів їх вивчати та створення належних умов для їх опанування.

Жоден з курсів не може бути нав'язаний учням та вчителям.

Обов'язково треба вибір будь-якого курсу обговорити на батьківських зборах та на засіданні педагогічної ради навчального закладу.

РИТОРИКА

1–4 класи

Автори:

В. НАУМЕНКО – кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії початкової освіти, індивідуального навчання і методики викладання дисциплін гуманітарного циклу Університетського коледжу Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка;

М. ЗАХАРІЙЧУК – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії початкової освіти, індивідуального навчання і методики викладання дисциплін гуманітарного циклу Університетського коледжу Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Риторика (зр. *rhetorike*) – наука красномовства, ораторське мистецтво. Нині набуває поширення дискурсивна риторика, яка обслуговує повсякденне мовленнєве спілкування. Основні положення цієї риторики склали підґрунтя навчальної програми “Риторика” для початкових класів.

Ідея курсу – чого людина не розуміє, тим вона не володіє. Комунікативна компетентність має дві складові: теоретичну і практичну. Двоєдиність її полягає у цілеспрямованому формуванні знань, умінь і навичок ефективного спілкування в умовах інтерактивної взаємодії та застосування їх на практиці, у життєвих ситуаціях.

Мета курсу – забезпечити формування особистості, яка б володіла знаннями, вміннями і навичками ефективного спілкування, збагачувала свій комунікативний досвід, зберігала культурно-мовленнєві традиції українського народу.

Досягнення освітньої мети курсу передбачає вирішення таких завдань:

- ✧ вчити ввічливо ставитися до співрозмовника, цінувати й розуміти іншу точку зору;
- ✧ вчити дбайливо ставитися до слова, вміло й доречно використовувати його у власному мовленні;
- ✧ формувати вміння вербального й невербального мовлення;
- ✧ закладати підґрунтя свідомого творчого ставлення до спілкування.

Курс риторики суто практичний і спрямований на виховання комунікативної культури, навчання дітей конструктивному спілкуванню, формування в них комунікативної та психологічної компетентності.

Риторика призначена для реалізації варіативної складової навчального плану. Елементи змісту риторики можна використовувати під час вивчення предметів інваріантної частини – навчання грамоти, читання.

Оцінювання знань не проводиться, оскільки це курс за вибором.

Засвоєння тем програми передбачає формування в учнів комунікативної грамотності:

- ✧ правильно, точно, переконливо висловлювати думку під час діалогів, монологів;
- ✧ володіти голосом, змінювати силу, темп мовлення, надавати голосу різних відтінків залежно від мети спілкування;

- ✧ вибирати стиль, форму висловлювання залежно від мовленнєвої ситуації;
- ✧ слухати, починати і підтримувати діалог, додержувати правил вербального і невербального етикету в повсякденному спілкуванні;
- ✧ дбати про правильну, чітку вимову, багатство, виразність мовлення, точний добір слів, виразів;
- ✧ створювати висловлювання: запрошення, привітання, прохання, пояснення, подяка, комплімент, заперечення, порада, відмова, рекомендація, оголошення.

Апробація програми засвідчила її результативність.

Риторика має особливий потенціал для формування духовної культури, що є основою для виховання інших якостей – таких, як толерантність, чесність, доброта, справедливість, відповідальність за власні слова та вчинки, повага до співрозмовника.

Логіка структури курсу риторики відображає такі напрями:

- ✧ аналіз зразка культурного мовлення;
- ✧ аналіз власної мовленнєвої поведінки;
- ✧ порівняльний аналіз взаємодії слова і справи;
- ✧ аналіз життєвої позиції: власної та інших.

Курс реалізується за такими змістовими лініями:

- ✧ мовлення та спілкування;
- ✧ текст і його жанри;
- ✧ творення думок.

Зазначені змістові лінії риторики реалізуються через систему завдань, які мають практичний характер і спрямовані на формування риторичних умінь.

Мовлення та спілкування. Ця змістова лінія є основною і дає уявлення про предмет і завдання риторики; спілкування, культуру спілкування, види спілкування, невербальне спілкування (міміку, жести, погляд, посмішку), вербальне спілкування, вербальний і невербальний етикет, психологічний контакт, діалог, монолог, що таке красномовство; види мовлення і спілкування; для чого розповідь, слухання, комунікативні якості мовлення (правильність, точність, виразність); про володіння технікою мовлення, дикцією.

Текст і його жанри. Текст-розповідь, опис, міркування. Тема, основна думка, опорні слова у тексті. Слова, вирази, які надають тексту яскравості; рима і римування.

Слово, його значення, емоційне забарвлення.

Використання стилів текстів відповідно до мовленнєвих ситуацій.
Етикетні формули: слова вітання, прощання, побажання.

Творення думок.

Самостійне створення комунікативних висловлювань:

- встановлення контакту, розмова по телефону, привітання, відповідь на привітання, повідомлення, оголошення, телеграма, комплімент, зауваження, вітальна листівка, лист, ввічлива відмова, порада;
- відтворення змісту почутого, прочитаного, побаченого;
- домислювання образу адресанта;
- редагування тексту;
- фантазія;
- різні варіанти розв'язування мовленнєвих задач;
- гумор.

Дієвість риторики реалізується через діалоги, обговорення, колективне з'ясування мовленнєвих понять, розв'язання риторичних задач тощо. Враховуючи те, що курс риторики має практичний характер, змістовий аспект реалізується такими засобами:

- ✧ аналітичні й синтетичні вправи;
- ✧ вправи на звуковимову (швидкість, виразність, висота);
- ✧ аналіз прислів'їв, приказок, загадок;
- ✧ аналіз крилатих висловів;
- ✧ риторичний аналіз мовленнєвих ситуацій;
- ✧ порівняльний аналіз невербального й вербального спілкування;
- ✧ мова жестів;
- ✧ редагування висловів, текстів;
- ✧ риторичний аналіз різножанрових текстів;
- ✧ мовленнєві ігри;
- ✧ інтелектуальні ігри;
- ✧ експертна робота;
- ✧ драматизація творів;
- ✧ словесне малювання;
- ✧ рефлексія розумово-мовленнєвої діяльності.

Пропонований різножанровий текстовий матеріал включає: оповідання, вірші, казки, загадки, крилаті вислови, скоромовки, матеріал для артикуляційних вправ і для аналізу життєвих мовленнєвих ситуацій, а також оригінальні предметні та сюжетні малюнки, з допомогою яких учні стають учасниками певної мовленнєвої ситуації.

Прийоми роботи на уроках риторики

Артикуляційна гімнастика – це наскрізний вид розвитку мовленнєвої діяльності молодшого школяра, зокрема звуковимови. Така робота переважно проводиться на початку уроку і спрямовується на розвиток мовленнєвого апарату, дикції, дихання.

Добре розвинений мовленнєвий апарат – губи, зуби, язик, піднебіння, гортань, голосові зв'язки – перша умова чіткого, виразного мовлення. Тренування мовленнєвого апарату – обов'язкова складова уроків риторики.

Дзвінкий, гнучкий і гарний голос – це насамперед правильно поставлене мовленнєве дихання. За такого дихання звуки утворюються на струмені видихуваного повітря, а тому кінцевою метою тренування мовленнєвого дихання є тренування довгого видиху.

Правильно поставлене дихання – фізіологічна основа звучності голосу. Розвиткові основних якостей мовленнєвого голосу таких, як сила, тембр, темп, діапазон, звучність, рухливість, сприятимуть скоромовки, спеціально дібрані вірші, фрази, репліки тощо.

Мова жестів. Невербальними засобами спілкування передається третина інформації. Жести поділяють на механічні (супроводжують промову без зв'язку зі змістом, автоматично), ілюстративні (зображують те, про що йдеться), емоційні (підсилюють виразність спілкування). Виховання і розвиток невербального мовлення здійснюється на основі текстів, сюжетних та предметних малюнків, аналізу висловів відомих ораторів, філософів. Ігри, мовленнєві та ігрові ситуації знайомлять учнів зі значенням інформативних, морально-емоційних та інших жестів.

Риторичні завдання – один із видів навчальних завдань. Вони спрямовані на аналіз усіх важливих компонентів мовленнєвих ситуацій:

- хто говорить (адресант);
- до кого звертаються (адресат);
- як звертаються, які слова, жести, міміку використовують;
- для чого звучить висловлювання (мета);
- про що йдеться (зміст висловлювання);
- де відбувається подія (місце).

Риторичні завдання формують уміння ефективного мовлення, розвивають гнучкість, доцільність, емоційність мовленнєвої поведінки. Такі завдання спрямовані на усвідомленість потреби займатися риторикою на основі зацікавлення і розуміння її ролі у житті.

Риторичні ігри. Курс риторики дає унікальну можливість “програти” багато ситуацій із повсякденного спілкування і в ігровій формі засвоїти інструментарій моделювання мовленнєвих ситуацій, формувати вміння аналізувати й розуміти мовленнєву поведінку співрозмовника.

Риторичні ігри поділяють на *інтелектуальні, ділові й рольові*. Всі вони мають характер змагання, будуються на матеріалі програми з риторики і слугують виконанню завдань цього предмета. Для проведення риторичних ігор потрібно чітко окреслити мовленнєву ситуацію, визначити критерії оцінки дій, засвоїти правила гри.

Риторичні смішинки. Учні ознайомлюються із засобами творення комічного:

- ✧ намагання співрозмовника вдавати себе не за того, ким він є насправді;
- ✧ неправильне тлумачення одним із співрозмовників якогось явища, події, предмета;
- ✧ використання у мовленні жартівливих слів, висловів;
- ✧ протиставлення явища нормі.

Риторичні задачі вимагають створення мовленнєвого жанру відповідно до комунікативної задачі.

Риторичний аналіз. Риторичний аналіз усних і письмових текстів, мовленнєвих ситуацій (відповіді на запитання, що сказав, що хотів сказати, як сказав, чи досяг мети), оцінка чужого та власного мовлення, аналіз позитивних і негативних зразків висловлювань, ведення висновків.

Перший рік навчання

1 клас

35 годин (1 год на тиждень; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
МОВЛЕННЯ ТА СПІЛКУВАННЯ	
Спілкуймося красиво. Від слова до слова – складається розмова. Спілкуємося з друзями, знайомими. Гарний співрозмовник. Уважний співрозмовник. Слухати зацікавлено. Говорити зрозуміло. Говорити переконливо	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про риторику як науку про гарне мовлення, про гарне спілкування у повсякденному житті; • виявляє зацікавлення до свого мовлення, до вимови звуків; • розуміє, що таке спілкування, аналізує, з ким любить спілкуватися, пояснює, чому; • розширює уявлення про коло спілкування, про свої мовленнєві ролі в ньому; • має уявлення про етикетний діалог; • розуміє, яким йому треба стати співрозмовником; • у художніх творах знаходить елементи, які засвідчують гарне спілкування; • вчиться аналізувати характер розмови, переданої на малюнку (за виразом обличчя її учасників); • усвідомлює важливість уміння слухати і чути під час спілкування; • засвоює правило спілкування: хочеш бути гарним співрозмовником, вчися розумно запитувати, уважно слухати, мудро відповідати, вчасно зупинятися, якщо все сказано

НЕВЕРБАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ	
Посмішка. Жести. Міміка	<i>Учень (учениця):</i> • дістає початкове уявлення про немовні засоби спілкування як елемент культури людини; • знає про їх значення під час спілкування, про красу і доцільність у використанні; • знаходить опис жестів, міміки у тексті; • вчиться контролювати свої жести, стежити за виразом обличчя; • дбає про наявність посмішки на обличчі під час спілкування; • вчиться в розігруванні мовленнєвих ситуацій використовувати посмішку для налагодження контакту із співрозмовником
ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ	
Говоримо чітко, виразно. Чуємо звуки (мовні й немовні). Захоплюємося звуками природи. Виділяємо голосом найважливіші слова. Римуємо слова	<i>Учень (учениця):</i> • уявляє, що гарне мовлення потребує чіткої вимови звуків; • знає, якою повинна бути вимова, прислухається до порад, правильно виконує вправи; • розуміє, що людину оточують звуки природи, вміє їх слухати, розпізнавати; • знаходить у тексті звуки природи (звуконаслідування); • фантазує, розкриваючи звуки природи; виявляє захоплення, розвиває спостережливість; • виділяє голосом підкреслені в тексті слова; • намагається уникати монотонності; • має уявлення про милозвучність нашої мови;

	• дізнається, що таке рима; • вчиться знаходити слова, що риму-ються, самостійно добирати рими, за-кінчувати недописані рядки вірша
ТЕКСТ І ЙОГО ЖАНРИ	
Слово. Слово впливає на почуття. Слово розумне і нерозумне. Цікавимося словом. Знаємо, що і як сказати. Говоримо теплі слова. Слово втішає, заспокоює. Слова вітання. Слова прощання. Слово має різне значення. Слово малює. Порівнюємо, спостерігаємо	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про слово, його вплив на людину, розуміє, що мовлене слово може бути добрим і злим; • аналізує зразки висловлювань, зна-ходить у тексті незвичайні слова, пояснює, як вони утворені, виявляє інтерес до творення слів за зразком; • виявляє увагу до свого мовлення, намагається перенести вміння доб-розичливого спілкування у повсяк-денне спілкування; • оцінює слова з погляду їхньої дії на співрозмовника (зразки висловлю-вань у тексті, наведених ситуаціях); • включається у розв'язування рито-ричних задач, будує висловлювання відповідно до поставлених завдань; • вчиться вибирати, тренується вико-ристовувати потрібну інтонацію; • знає слова, якими вітаємось у різ-них ситуаціях; • знає слова, які використовуємо при прощанні; • знаходить відповідні висловлюван-ня у тексті; • користується етикетними вислов-люваннями у повсякденному житті; • виявляє увагу до слова, його зна-чення; • одержує початкове уявлення про використання слів у переносному значенні;

Другий рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
МОВЛЕННЯ ТА СПІЛКУВАННЯ. ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ	
Красномовство. Голос. Поради Демосфена. Дикція. Тон голосу.	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про роль і особливості голосу під час спілкування; • розуміє поради Демосфена, правильно їх виконує, усвідомлює, що виробити гарне звучання голосу може кожен завдяки наполегливим тренуванням, засвоює вправи, виконує їх; • має уявлення про чітку вимову звуків, слів; • прислухається до порад, вивчає вправи, виконує їх для відпрацювання дикції; • стежить за своєю вимовою; • усвідомлює, що висловлена думка може бути сприйнята слухачем, коли слова вимовлені чітко, виразно; що чітка вимова звуків – одне із важливих умінь гарного мовлення; • розуміє, яке значення має тон голосу для спілкування; • розрізняє тональні відтінки голосу; • навчається визначати стан співрозмовника, зіставляти його з відтінком голосу; • правильно вибирає тон голосу в різних мовленнєвих ситуаціях на практиці; уникає монотонного звучання голосу;

Голос захоплює	• розуміє, що під час спілкування голос повинен звучати, як музика: гарно, вільно, невимушено; • дотримується інтонації, читаючи текст; • стежить за звучанням голосу, вдосконалює, тренує його; • вчиться розвивати правильне мовленнєве дихання
СПІЛКУВАННЯ ВЕРБАЛЬНЕ	
Спілкування – найцінніший дар людині. Думка зрозуміла, коли вона висловлена чітко, без зайвих слів. Правдиве слово. Уміти слухати.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє роль спілкування у повсякденному житті; • усвідомлює потребу в знаннях, уміннях правильного спілкування; • пояснює у тексті риторичну задачу; • розуміє гумор, вчиться створювати гумористичні тексти і передавати їхній зміст; • усвідомлює, що говорить той багато, хто не вміє точно висловити свою думку; • вчиться аналізувати риторичну задачу: хто говорить, як говорить, як сказати це коротко і зрозуміло (КІЯ); • розуміє, що слово і дії не розходяться; • вчиться цінувати щире слово; • намагається виховувати в собі правдивість, прагне говорити відверто, недвозначно, бути уважним до мовленого слова; • усвідомлює, щоб досягти взаєморозуміння, треба не лише вміти гарно сказати, а й вміти слухати та почути сказане;

Точно висловлювати думку. Правильно добирати слова (Правильно дібрані слова – гарний “одяг” для наших думок.) Поважати співрозмовника, шанувати людську гідність. Говорити переконливо. Спілкуватися – обмінюватися емоціями, розуміти внутрішній стан співрозмовника. Почати розмову.	• вчиться додержувати правил ведення етикетного діалогу; • застосовує набуті знання у життєвих ситуаціях; • усвідомлює, що висловлену думку співрозмовник зрозуміє, якщо вона висловлена точно, слова відповідають їх значенням; • розуміє, що треба розширювати словниковий запас, цінувати слово; • уміє визначати основну думку висловлювання за опорними словами; • аналізує текст з погляду правильно дібраних мовцем слів для висловлення думки, робить висновки; • виробляє вміння точно висловлювати думку під час діалогів, монологів; • знає і дотримує правил гарного тону в повсякденному спілкуванні; • дотримує словесного етикету, у зразках конфліктного спілкування бачить причину, знає, як її усунути; • розуміє, що вимоги висувати треба насамперед до себе; • розуміє зміст поняття, під час риторичного аналізу тексту знаходить засоби переконливої розмови, оцінює ступінь їх ефективності; • творчо застосовує засоби переконання на практиці; • має уявлення про властивість слова, голосу, виразу обличчя передавати емоційний стан людини; • виховує уважність під час спілкування, прагнення моделювати успішний діалог;
--	---

Початок розмови – “місток” між співрозмовниками. Спілкуватися без образ. Говорити гарно	• дізнається, що початок розмови визначає її результат; • засвоює прийоми встановлення контакту (в процесі інтерактивної гри, риторичного аналізу текстів); • вчиться налагоджувати контакт із співрозмовником; • усвідомлює, що слово може образити; • вчиться спілкуватися за правилами гарного тону; • вміє аналізувати зразки текстів, у яких висловлювання викликають образу, перебудовувати діалог, переробляти його у безконфліктний; • помічає у тексті яскраві, образні слова, розуміє їхню роль у спілкуванні, намагається уважно ставитися до свого мовлення, дбати про його збагачення, вираження
НЕВЕРБАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ	
Міміка. Жести. Посмішка. Текст і його жанри. Слово. Красне слово.	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює роль немовного спілкування як засобу передачі внутрішнього стану співрозмовника; • виявляє уважність до виразу обличчя співрозмовника; • знає, що посмішка – запорука гарного спілкування, треба привчати себе до того, щоб добра посмішка не сходила з обличчя; • розуміє, що слово передає почуття; • має уявлення, що слово може окрилити, може образити; • усвідомлює, що слово треба цінувати, прагне вдало добирати слова під час спілкування;

Слова подяки.	• аналізує в тексті вплив слова на співрозмовника, оцінює ситуацію; • знає слова, якими висловлюють подяку, знаходить їх у тексті під час риторичного аналізу, помічає у мовленні інших, використовує сам, промовляє їх з відповідною інтонацією, супроводжує жестами й мімікою;
Вірш, переносне значення	• відчуває чарівність поетичного слова, розширює уявлення про переносне значення слова, відшукує їх у тексті, замислюється над значенням

ТВОРЕННЯ ДУМОК

Комплімент.	<i>Учень (учениця):</i> • пояснює, що таке комплімент, запрошення, відмова, привітання; • засвоює жанр, який потребує розробки елементів тексту компліменту, відмови, запрошення, привітання; • володіє етикетними засобами ввічливості у ситуаціях прохання, запрошення, привітання, відповіді на запрошення, привітання, комплімент, творчо застосовує знання та вміння у життєвих ситуаціях
Ввічлива відмова.	
Запрошення.	
Привітання	

Третій рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
МОВЛЕННЯ ТА СПІЛКУВАННЯ	
Знайомство: як привернути до себе увагу. Ввічливість – основа взаємин між людьми. Етикетне спілкування.	<i>Учень (учениця):</i> • володіє комунікативним мінімумом знань, потрібних для знайомства, спілкування; • уміє повідомити про себе інформацію, тобто відрекомендуватися; • вживає стандартні фрази ввічливості (з особистісним звучанням) під час знайомства; • підтримує під час знайомства зоровий контакт; • активно слухає співрозмовника; • вживає правильні форми звертань, що виражають прохання, побажання, вибачення у стосунках між людьми; • знає і дотримує правил пристойності у вчинках і в мовленні (не кепкує з дефектів чийогось мовлення, не наділяє людей образливими прізвиськами, не лихословить, не висміює своїх співрозмовників, не обговорює їх “поза очі”, не відповідає грубістю на грубість); • розуміє сутність поняття “етикетне спілкування”; • знає і дотримує правил етичного спілкування: вживає слова ввічливості та доброзичливості; не виявляє під час розмови поганого настрою; не розмовляє, без потреби,

Вітання. Вітання знайомих і незнайомих людей, традиції вітання, обставини вітання. Вихованість. Привітання. Побажання. “Буденні” й “святкові” привітання. Вирази привітань. Різниця між привітаннями і побажаннями. Побажання до свята, подій. День народження. Запрошення. Гості. Запрошення усно, письмово, телефоном. Види запрошень. Звертання у приватних та ділових запрошеннях. Створення власного запрошення. Листівки-запрошення.	голосно; не перебиває того, хто говорить; не зловживає жестами; • стежить за власним мовленням (не використовує слів-паразитів, росіянізмів, діалектизмів); • уміє застосовувати набуті знання у процесі розв’язування життєвих ситуацій; • знає і адекватно використовує вітальні формули; • розрізняє вітальні формули щодо віку та соціальної належності людей; • розуміє призначення вітань; • дотримується невербальних знаків, які супроводжують словесне вітання (кивок голови, усмішка, поклон тощо); • знає і використовує правила вітання на вулиці, у транспорті тощо; • розпізнає буденні, тобто щоденні, вітальні вирази і святкові; • добирає правильну інтонацію, жести та міміку до вітальних виразів; • уміє встановлювати різницю між привітаннями та побажаннями; • уміє скласти (з допомогою вчителя) побажання близьким, рідним, друзям до різноманітних свят, подій; • знає 3–5 вітальних слів та словосполучень; • розуміє призначення запрошення; • знає структуру запрошення; • доречно використовує звертання до адресата; • складає тексти приватного запрошення, вказуючи місце проведення заходу, дату, час події тощо;
--	--

Благородність. Благородна людина. Ознаки благородства	• правильно інтонує звертання до адресата у запрошенні телефоном; • вміє визначати запрошення у хужодньому тексті; • складає листівки-запрошення друзям, рідним, близьким до власного дня народження; • пояснює сутність поняття “благородність”; • уміє добре вести розмову, дає можливість співрозмовникові висловити власну думку; • дотримує мовленнєвої культури спілкування; • доцільно використовує невербальне спілкування
Ввічлива відмова. Відмова як негативна відповідь. Вибір формул відмови	• розуміє значення слова “відмова” як антонім слова “згода”; • аналізує ситуації, у процесі яких доцільно використати формули відмови; • знає формули ввічливої відмови; • вибирає відповідну формулу відмови, щоб не спричинити комунікативного конфлікту
Мовчання. Мовчання як виражальний засіб спілкування. Значущість пауз, мовчання. Антиетикетне мовчання. Комунікативні ситуації, в яких ліпше промовчати	• має уявлення про мовчання як виражальний засіб; • знає і використовує невербальні знаки, якими супроводжується мовчання (погляд, поза, жести, кліпання очима, рухи голови); • називає ситуації, в яких ліпше промовчати; • усвідомлює сутність антиетикетного мовчання як знака зневажливого ставлення, небажання підтримувати контакт

Конфлікт. Джерела конфлікту. Правила поведінки у конфліктній ситуації	• розуміє стан співбесідника, шукає те, що об'єднує, а не роз'єднує співбесідників; • правильно інтонує речення під час конфліктної ситуації; • знає правила поведінки у конфліктній ситуації; • прагне бути уважним до адресата, налаштованим позитивно
Тон, інтонація. Багатоманітність інтонації. Інтонація як виражальний засіб	• розуміє сутність понять “тон”, “інтонація”
	• знає, яким буває тон, уміє, стосовно ситуації, добирати відповідну інтонацію; • уміє визначати емоційний настрій героїв твору та добирати відповідну інтонацію; • вибирає та застосовує під час читання відповідний тон та інтонацію
Погляд. Очі. Етикетне функціонування очей. Погляд як заохочення до спілкування. Відповідність погляду типові комунікативної ситуації. Аналіз фразеологізмів	• розуміє вислів “очі – дзеркало душі”; • знає, які норми функціонування погляду є під час спілкування; • знає види поглядів та їх характеристики (байдужий, глибокий, довірливий, кривий тощо); • аналізує зміст фразеологізмів “мозолити очі”, “очі лізуть на лоба” тощо
Усмішка. Усмішка як важливий несловесний знак етикетного спілкування. Привітна усмішка – прикмета чесно, привітної людини	• має уявлення про роль усмішки у процесі спілкування; • розрізняє види усмішок; • співвідносить ситуацію спілкування та вид усмішки; • дає загальну оцінку ролі усмішки у процесі спілкування

Тембр як інтонаційна складова. Відповідність тембру комунікативній ситуації. Пауза, слова-паразити	• має уявлення про тембр як забарвлення голосу, яке здатне змінюватися залежно від комунікативних умов; • правильно інтонує різножанрові тексти; • розуміє паузу як перерив у звучанні, що спричинений зупинкою артикуляції; • упізнає слова-паразити, не використовує їх у власному мовленні
Поза, як вмісна або мимовільна постава тіла. Постава – знак, який засвідчує душевний стан, наміри співрозмовника. Узгодження пози з характером комунікативної ситуації	• усвідомлює, що поза є знаком комунікативного сенсу, манери, намірів щодо співрозмовника; • розуміє значення різних постав тіла: горда, пригнічена, незалежна, вимушена тощо; • усвідомлює потребу узгодження пози із характером комунікативної ситуації; • прагне дібрати такі пози, які поліпшать сприйняття інформації
Телефонування. Стиль мовлення, темп мовлення, уникання телефонного конфлікту; правила спілкування телефоном	• розуміє телефонну розмову як вид дистанційного не візуального спілкування; • знає основні фрази телефонного спілкування; • правильно інтонує речення, дотримується відповідного темпу розмови; • доречно висловлює короткі репліки, якими підтверджує своє сприйняття і розуміння того, що говорить співрозмовник; • дотримує правил телефонного спілкування

Оголошення. Структура оголошення. Форми оголошення. Аналіз зразків оголошення. Складання оголошення	• дає загальну оцінку оголошенню як повідомленню про певні події; • знає структуру оголошення; • аналізує зразки оголошень; • складає оголошення на задану тему
Візитівка. Візитівка як атрибут сучасної цивілізації. Використання візиток. Створення візитних карток	• розуміє призначення візитної картки як атрибута сучасної цивілізації; • знає форму та розміри візитівки як засобу знайомства; • самостійно складає зміст та здійснює оформлення візитної картки
Мережевий етикет. Інтернет-спілкування. Правила спілкування в мережі Інтернет	• має уявлення про інтернет-спілкування; • усвідомлює зміст вимог щодо спілкування в мережі Інтернет; • знає про правила спілкування
Лист. Листування. Види листів. Адресат. Адресант. Структура листа	• має уявлення про види листів; • знає структуру листів; • уміє складати листа рідним, друзям
Текст-опис. Структура тексту-опису. Характерні ознаки тексту-опису: слова і вирази. Словесне малювання	• має уявлення про текст-опис; • уміє виділяти структурні частини текстів-описів; • уміє знаходити слова-прикраси тексту-опису; • уміє складати тексти-описи під керівництвом учителя та самостійно
Текст-розповідь. Структура тексту-розповіді. Характерні ознаки. Основні аспекти створення тексту-розповіді: Як це було? Що сталося? Що відбувалося?	• має уявлення про текст-розповідь; знає структурні блоки тексту-розповіді; • уміє виділяти структурні частини тексту розповіді; • уміє складати тексти-розповіді під керівництвом учителя і самостійно

Текст-міркування. Структура тексту-міркування. Основні слова та словосполучення, які супроводжують створення тексту-міркування: ввідні слова, тези, аргументи, висновки	• узагальнює знання і вміння; • має уявлення про текст-міркування; • знає структурні блоки тексту-міркування; • уміє виділяти структурні блоки тексту-міркування; • уміє використовувати ввідні слова, тези, аргументи, висновки
---	---

Четвертий рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
МОВЛЕННЯ ТА СПІЛКУВАННЯ	
Що і як ми говоримо в повсякденному житті: дякуючи, вітаючи, вітаючись, вітаючи, прохаючи вибачення, відповідаючи, критикуючи (коректно)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє важливість адекватної для даної ситуації мовленнєвої поведінки; • знає, що таке етикет, його призначення (захист гідності людей у спілкуванні); • оцінює набуті риторичні уміння орієнтуватися в конкретній ситуації, вибирати адекватні мовленнєві засоби для досягнення завдань спілкування (вербальні й невербальні)
ВЕРБАЛЬНИЙ І НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЕТИКЕТ У РІЗНИХ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЯХ	
Запам'ятати ім'я співрозмовника (вимовляй ім'я шанобливо, невимушено).	<i>Учень (учениця):</i> • уміє вступити в спілкування, налагодити і підтримувати контакт, слухати співрозмовника, виявляти комунікабельність, ввічливість,

Посміхатися (посмішка налаштовує на спілкування, освітлює життя). Читати емоційний стан співрозмовника. Керувати інтонацією голосу. Бути гарним слухачем, не перебивати співрозмовника, не нав'язувати йому тематику діалогу, тону спілкування. Бути стриманим, завжди зберігати власну гідність. Розуміти співрозмовника, виробляти і дотримувати гарних манер	толерантність, готовність до співпраці; швидко відповідати на запитання, в тім числі на неочікувані; послідовно, логічно, аргументовано висловлювати думки; • уміє вибирати найточніші і стилістично виправдані слова, жести, поставу; • уміє діагностувати наміри учасників спілкування; • знає властивості голосу; • уміє вибирати потрібний тон, силу голосу, темп мовлення залежно від мовленнєвої ситуації, визначати оптимальне звучання свого голосу; • знає і використовує вправи для вироблення гарного голосу; • знає, в чому виявляється тактовність під час спілкування, розуміє, як досягти очікуваної реакції співрозмовника (поважати особистість і право на власну точку зору, на досягнення необхідного результату); • прагне спілкуватися без образ; • намагається спроектувати, як його слова відгукнуться в душі адресата; • має уявлення про манери як спосіб тримати себе, зовнішню форму поведінки, що виявляється в мові, міміці, жестах
ТЕКСТ І ЙОГО ТИПИ	
Опис, розповідь, міркування. Порівняльні описи. Використання мовцем різних типів текстів.	<i>Учень (учениця):</i> • уміє розрізняти, будувати, визначати опис, міркування, розповідь; • розуміє важливість створення порівняльних текстів для ефективного спілкування;

Розповідь. Побудова тексту: вступ, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, спад дії, розв'язка. Побудувати розповідь. Міркування. Основна думка (теза). Аргумент. Вступ, його значення в міркуванні. Висновок. Складати міркування. Переказ прочитаного. Переказ сказаного співрозмовником (коротко, послідовно)	• розуміє призначення опису, міркування, розповіді у створенні текстів під час спілкування; • уміє визначати структурні елементи тексту, дотримується схеми побудови усної розповіді; • обмірковує, як почати розповідь, що сказати, як закінчити, щоб досягти поставленої мети; • розуміє, що основна думка – це те, що стверджує автор; • самостійно визначає основну думку мовлення; • має уявлення про аргумент як підставу, доказ, які наводить мовець для обґрунтування тези; • розуміє, що висловлена думка звучить правдиво, переконливо завдяки вдалим аргументам; • уміє знаходити аргументи в зразках і визначати їх доцільність; • знає значення вступу, у якому мовець підводить слухачів (автор читачів) до основної думки (тези); • розуміє, що таке висновок; • уміє аналізувати висновок у міркуваннях, правильно співвідносити зроблений висновок із змістом мудрих висловлювань; • уміє складати усно (письмово) міркування, дотримуючись схеми: вступ, теза, аргументи, кінцівка, висновок; • усвідомлює, як побудований текст, визначає основну думку, розуміє, як вона розкривається, аргументується; • передає зміст, своє ставлення до прочитаного логічно, точно, із збе-
--	---

	реженням особливостей мови твору, виключаючи деталі; • використовує набуті вміння для переказу сказаного співрозмовником
ТВОРЕННЯ ДУМОК	
Висловлювати думку детально. Висловлювати думку коротко, користуючись прийомом виключення деталей. Звідки брати інформацію (говоримо про те, що добре знаємо). Інтерв'ю. Оголошення.	<i>Учень (учениця):</i> • уміє донести співрозмовникові зміст повідомлення відповідно до ситуації спілкування – докладно, повно, з усіма деталями; • уміє донести співрозмовникові зміст повідомлення відповідно до мовленнєвої ситуації – коротко, зрозуміло; • аналізує зразок, визначає опорні слова, вміє скорочувати текст, уникаючи деталізування; • розуміє важливість адекватного до даної мовленнєвої ситуації способу передачі думки; • знає та дотримує правила: дбати про чіткість і зрозумілість висловленої думки; • знає і вміє використовувати джерела інформації (книжки, довідники, газети, журнали, телебачення, Інтернет, спілкування), знаходити інформацію відповідно до теми виступу; • розуміє, що журналіст спрямовує розмову у потрібне русло, утримує ініціативу, активізує співрозмовника, користується “закритими” і “відкритими” запитаннями; адресат відповідає швидко, коротко, до журналіста звертається на “Ви”, говорить саме з ним; • знає призначення оголошення, поділ їх на повідомлення, запрошення, заборону, попередження;

Подяка. Комплімент. Вітальна промова. Побудова тексту вітальної промови (звертання, перелічування привабливих рис адресата, побажання) і виголошення подяки. Зміна закінчення в тексті усмішки. Газетні жанри: Хроніка. Замітка. Репортаж. Репортер. Оратор. Правильність, точність, багатство і виразність – основна вимога до ораторського мовлення.	• самостійно створює усні й письмові оголошення, передає інформацію чітко, лаконічно. • уміє скласти текст подяки і висловити її; • знає, що кожна людина прагне високої оцінки і визнання успіхів у поведінці, справах; спілкуючись, говорить співрозмовникові приємні слова; • знає, як будується і виголошується вітальна промова; • аналізує зразки текстів вітальних промов, складає вітання різним адресатам; • пояснює, чому зникає гумор, якщо змінити неочікувану відповідь на передбачувану; • знає призначення хроніки – повідомити про подію, яка щойно відбулася; усвідомлює мету – інформувати про факт усіх читачів; • уміє аналізувати зразки текстів хроніки, складати текст коротко (з 3–5 речень), без заголовка; • знає, чим відрізняється замітка від хроніки, оголошення, репортажу; • має уявлення про професійні якості репортера (спостережливість, допитливість, швидка реакція), про шляхи збору матеріалу; • пробує себе в ролі репортера; • має початкове уявлення, яким повинен бути оратор; • має уявлення про ораторське мистецтво; • знає вимоги до оратора, до промови: сила почуттів, переконливість, стремління до добра;
---	---

Оволодівати своїм голосом. Виробляти темп мовлення, силу голосу, чітку вимову звуків. За допомогою голосу передавати різні почуття. Виступ, промова. Виступати публічно. Композиція виступу. Ораторський монолог. Виступ невідготовлений (підготовлений).	• має уявлення про високу культуру мовлення виступаючого: вміння правильно, точно і виразно передавати свої думки засобами мови; • одержує установку на дотримання у своєму мовленні літературних норм (правильний наголос, вимова, використання слів, побудова речень); • редагує текст; • стежить за своїм мовленням, працює над помилками, записує на аудіоносії свої монологи, прослуховує, відзначає успіхи; • знає, що вільне володіння темпом мовлення, силою голосу, гарною дикцією уможливорює передачу голосом різних почуттів і переживань; • знає і виконує вправи, спрямовані на розвиток висоти, сили голосу, формування вміння змінювати темп мовлення, уникати монотонності, передавати голосом ті почуття, які відповідають змісту, меті спілкування; • має початкове уявлення про виступ, промову, публічний виступ; • знає, з яких частин складається виступ: початок, вступ, основна частина, закінчення; • уміє аналізувати текст виступу, визначати в ньому структурні елементи; • дізнається про монолог як діалогічний монолог; • аналізує зразок невідготовленого виступу, визначає його особливості;
--	--

Промова. Виступи інформувальні, переконувальні (виступ перед слухачами – це подорож до чітко визначеної мети). Презентація – творчий погляд автора на питання (узагальнення вивченого, накреслення перспектив)	• використовує прийоми самопідготовки до спонтанного виступу, які забезпечують його успішність; • має початкове уявлення про підготовку виступу, робить перші спроби готувати виступ за схемою, поданими додатковими матеріалами, підказками (незакінчені речення, сформульовані запитання, відсутні частини тексту виступу тощо); • знає правила виголошення промови, робить перші спроби у виголошенні промови під керівництвом учителя; • аналізує зразки, оцінює усні виступи за поданими критеріями; • знає, з якою метою виголошується інформувальна, переконувальна промова, особливості виголошення кожної промови; • має уявлення про презентацію, робить спробу привернути увагу однокласників, батьків до своїх успіхів з риторики
---	---

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Риторика”. 1, 2 класи (авт. В. О. Науменко, М. Д. Захарійчук. – Київ: Літера ЛТД, 2007, 2008); “Риторика”. 3, 4 класи (авт. В. О. Науменко, М. Д. Захарійчук. – Київ: Літера ЛТД, 2009).

ПОЕТИКА

2–4 класи

Автор

Т. ПЕТРОВСЬКА – кандидат психологічних наук, доцент кафедри методики і психології дошкільної і початкової освіти Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Поетика – розділ науки про літературу, в якому вивчаються структура і творчі прийоми поетичних творів, їх форма і принципи аналізу.

Слово і думка дають людині можливість пізнавати світ. Для цього потрібно досконало володіти рідною мовою, розуміти і цінувати поезію. Однак це не так просто. Треба працювати над собою, починаючи зі шкільної партії.

Творча активність дитини не виходить, як часом буває у дорослого, із необхідності висловлювати накопичену життєву мудрість. Тому участь дітей у різних видах діяльності – необхідна умова розвитку творчості.

Добираючи саме свої важливі слова, щоб передати зміст і знайти влучну риму, діти розуміють важливість використання словників, шкільних підручників, художньої літератури. Вони вчаться не тільки захоплюватися прочитаним, а й аналізувати, визначати головне.

На уроках поезики учень відчуває себе і автором, і критиком. Діти відкривають у собі нові риси, вчаться не лише милуватися, а й створювати навколо себе дивовижний світ поетичної. Робота над словом залишає в серці іскорку доброти, розвиває внутрішню дисциплінованість, чуйність, людяність.

Шлях до творчої особистості – це тривалий шлях. І наскільки він буде успішним, багато в чому залежить від того, як і чого навчає вчитель дитину з перших шкільних років.

Навчальні досягнення учнів визначають за допомогою оцінних суджень. Бальну систему оцінювання під час вивчення курсу не застосовують.

Завдання курсу:

- ✧ прищеплювати любов до рідної мови через поезію;
- ✧ сприяти розвиткові в школярів уяви, мислення, фантазії;
- ✧ виховувати художній смак та естетичну культуру учнів.

Мета програми:

- ✧ створити сприятливі умови для творчої діяльності;
- ✧ підвищити рівень володіння державною мовою;
- ✧ ознайомити учнів з основними категоріями й поняттями методології творчості;
- ✧ дати можливість дітям проявити себе повно і всебічно.

Змістове наповнення поезики передбачає: розвиток творчої осо-

бистості, міжпредметні зв'язки, врахування вікових особливостей учнів, формування художніх образів, право вибору, психологію сприйняття учнями поетичних творів, розвиток високих моральних якостей, активне ставлення до прочитаного, почуття гармонії і краси.

При доборі поетичних творів враховувався їхній зміст, який впливає на духовність дітей і закладає у свідомості певні напрямки для майбутнього дорослого життя. Ці тексти доступні для розуміння молодшими школярами й відповідають реаліям сьогодення. Поезія формує мислення, розвиває пам'ять, уяву, фантазію. Ігрові, навчальні та практичні завдання вимагають від учнів творчих зусиль. З найпростіших завдань учні випробовують себе у творчості.

У навчально-виховному процесі сучасної школи на процес творчості кожного учня впливає весь педагогічний колектив. Учитель допомагає учням аналізувати різні явища, події, відчувати задоволення від власних задумів, впевненість у правильності створюваного. Діти використовують попередній досвід, вчать розвивати і розкривати думку. В початковій школі закладаються підвалини для майбутніх етапів розвитку щодо усвідомлення власної відповідальності перед суспільством.

Потреба створювати вірші виявляється з раннього дитинства. Тому важливо, щоб діти не розгубилися і довіряли вчителю свої думки і словесні знахідки. Літературно-творча робота допомагає школярам глибоко розуміти зміст текстів. Розвиваючи поетичний слух, ми допомагаємо дітям розуміти високу поезію.

Вчитель спрямовує діяльність так, щоб всі учні класу були активно задіяні. З метою формування творчого досвіду учнів доцільно проводити зустрічі з письменниками для ознайомлення з їхнім життям та творчістю.

Для визначення сформованості творчих поетичних здібностей проводять колективні й індивідуальні бесіди, порівняльний аналіз творчих учнівських спроб, спостереження за впливом уроків-зустрічей з письменниками на мислення школярів, оцінка художніх рівнів робіт молодших школярів. Учні постійно беруть участь з власною творчістю у шкільних святах, у зустрічах в бібліотеках, музеях, у літературно-мистецьких конкурсах.

Творча особистість не тільки сама стає духовно багатою, а й духовно багатими стають оточуючі. Діти люблять не лише слухати, а й прагнуть висловлювати свої думки так, щоб їх почули й оцінили інші. Із самого початку педагогічної діяльності вчитель має вірити у безмежність творчих можливостей кожної дитини. Вивчення творчих

здібностей учнів є важливою проблемою для педагогів. Творчі діти постійно намагаються відкривати щось нове, виходити з різних ситуацій, проявляти свою самостійність, досконало оволодівати знаннями.

Програма спрямована на постійну творчу співпрацю; на виконання учнями готових і створених різних конструктивних, фантазійних, творчих завдань засобами слова; на швидкий розвиток мови і мислення; на відкриття учнями для себе нового світу слів, милозвучності рідної мови; на розуміння словесно-образної інформації; на збагачення духовного життя; на розквіт свідомості і волі; на прагнення учнів до високого, на формування естетичного смаку; на вироблення повноцінного світогляду; на підвищення загального рівня культури молодого покоління. За допомогою образного бачення відтворення світу учні вчаться емоційно і яскраво висловлювати свої думки.

У рубриці “Зміст навчального матеріалу” запропоновано вступні тези до кожного розділу чи теми, короткі анотації до творів, подано обов’язкові для засвоєння теоретичні поняття. Зміст цієї рубрики є пропозицією, яка не є догматичною.

Рубрика “Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів” містить перелік основних усвідомлених знань, умінь, навичок, передбачених кожною конкретною темою. Особлива увага до вимог емоційно-ціннісної сфери (вони виділені іншим шрифтом), які найконкретніше втілюють головні завдання.

У ході навчально-виховного процесу програмою передбачено таку організацію роботи, коли вчитель показує всебічні можливості творчості, навчає так, щоб учням було цікаво і вони відчували довіру до своїх здібностей. Учитель переходить від простих завдань до складних, підвищуючи здатність учнів мислити, поступово ускладнюючи систему образів.

Програма передбачає зустрічі з видатними людьми. Зустрічаючись із письменниками, видавцями, журналістами, учні відчують високу вимогливість до друкованого, поетичного слова, а отже, відповідальність за слово, збагнуть, як багато треба знати, відчувати, помічати, працювати і вміти, щоб виносити на широкий загал свій творчий дар.

Такі зустрічі стануть дійовою школою патріотичного, трудового, естетичного виховання майбутніх творців нового життя в нашій державі.

Очікувані результати. Вміння і навички

Правильно, усвідомлено, виразно і в міру швидко читати; влучно висловлювати свої думки, аналізувати прочитане, розрізняти відтінки значень слів у тексті, відчувати чітко ритмізовану мову, порушення ритмізування, знаходити поетичні образи, визначати внутрішній стан автора, стисло давати оцінку поетичним творам, відкривати в собі автора, розрізняти твори за емоційно-експресивним забарвленням, цілеспрямовано читати дитячу періодику, розрізняти слова, вжиті у прямому і в переносному значенні, знаходити в тексті авторський погляд щодо тону читання і сили голосу, висловлювати думки в дуже виразній формі, відчувати ритм і риму, зіставляти слова, близькі за значенням, розуміти їх, користуватися словниками.

Загальний результат програми з поезики стосується:

- ✧ *учня* (формування творчих поетичних умінь, спрямованих на досягнення успішного творчого результату; творчу особистість, здатну самовдосконалюватись, яка прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни);
- ✧ *вчителя* (який має знаходити ефективні шляхи до творчого успіху дітей, пробуджувати і розвивати закладені у них таланти; створювати психологічні умови для розвитку творчої особистості);
- ✧ *поетики* (творча діяльність учнів є невід'ємною складовою освітнього процесу школи і розглядається, як продовження та розширення навчально-пізнавальної діяльності).

Перший рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОНЯТТЯ ПРО ПОЕТИКУ (1 год)	
Віршування. <i>Теорія літератури:</i> поет, поетика, віршування. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> образотворче мистецтво	<i>Учень (учениця):</i> • знає і розуміє значення термінів “поетика”, “віршування”; • розрізняє поетичну мову від звичайної. <i>Розвиток уяви, зв'язного мовлення</i>
ЗАГАДКА ЯК ФОРМА ПІЗНАННЯ (3 год)	
Конструювання загадки. Хитра загадка. Віршована загадка. <i>Теорія літератури:</i> загадка, віршована загадка. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> Я і Україна, читання	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє і відгадує загадки; • пояснює особливості будови загадки; • розуміє вигадливо-мудрі запитання; • коментує особливості віршованих загадок. <i>Розвиток уважності, кмітливості, спостережливості, поваги до народної творчості. Розвиток логічного мислення</i>
ЗГАДАЙМО КАЗКУ (7 год)	
Народні казки як “будівельний” матеріал мовлення. “Викривлення” казки. Казки “навпаки”. Салат з казок. Казка – калька. Казка у визначеному руслі. Казка – загадка. <i>Теорія літератури:</i> казка.	<i>Учень (учениця):</i> • знає зміст українських казок; • розуміє особливості побудови народної казки; • вміє складати казки; • розвиває вміння аналізувати дії та вчинки дійових осіб; • вміє висловлювати власні міркування про зміст казок, проводити аналогії з сучасним життям;

<i>Міжпредметні зв'язки:</i> малюнки до казок; (образотворче мистецтво); українські народні казки (читання)	• пояснює відмінність прозової та віршованої мови казок. <i>Розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії тощо</i>
ПЕРЛИНИ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ (10 год)	
Прислів'я. Приказки. Лічилки. Коліскові пісні. Обрядові пісні. Колядки. Щедрівки. Скоромовки. Заклички. Веснянки. <i>Теорія літератури:</i> прислів'я, приказка, лічилка, закличка, скоромовка, коліскова пісня, колядка, щедрівка, веснянка. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> Я і Україна, читання, музичне мистецтво, образотворче мистецтво. Традиції та звичаї українського народу	<i>Учень (учениця):</i> • розрізняє види народної творчості; • розуміє їхню дотепність й мудрість; • вміє виразно і усвідомлено читати перлини народної мудрості; • вміє висловлювати міркування про народні та авторські твори, знаходить образи; • розуміє особливості виникнення народної мудрості. <i>Формування шанобливого ставлення до творчості пращурів, до мудрості нашого народу. Розвиток образності, уважності, спостережливості, доброзичливості</i>
СВІТ ОЧИМА ПОЕТА (8 год)	
Слово, яке грається. Мова квітів. Веселі вірші. Розумний магнітофон. Комікси. Тараторки. Сила слова. <i>Теорія літератури:</i> слово, мова, веселий вірш, магнітофон, комікс, тараторка.	<i>Учень (учениця):</i> • вміє створювати мініатюри; • спілкується за допомогою гри; • розуміє настрій віршів, створює комікси; • дає власну оцінку новим віршам, ілюстрованим творам. <i>Виховання спостережливості, активності, любові до природи, товариських почуттів</i>

<i>Міжпредметні зв'язки: Я і Україна, українська мова, читання, образотворче мистецтво</i>	<i>Збагачення словникового запасу. Розвиток інтересу до живого спілкування. Розвиток вміння аналізувати вірші</i>
РІДНА МАТИ МОЯ... (5 год)	
Образ жінки-матері в усній народній творчості та українській літературі. Зміна почуттів та настроїв у віршах. Любов і повага до найріднішої людини. <i>Теорія літератури:</i> легенда, художній образ. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> читання, музичне мистецтво	<i>Учень (учениця):</i> • вміє аналізувати вірші; • знаходить художні образи; • виділяє у віршах головне; • розвиває вміння відчувати зміну почуттів та настроїв; • розуміє, чому так багато створено віршів про матерів; • самостійно доповнює словниковий запас. <i>Усвідомлення особливого призначення у житті жінки-матері. Розуміння того, що мати – найрідніша людина для дитини</i>

Другий рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОЕТИЧНА МОВА (6 год)	
Вірші про Україну. Теплі вірші. Дощові вірші. Кольорові вірші. Віршована абетка. Акрівірш. <i>Теорія літератури:</i> поетична мова, віршована абетка, акровірш, емоційність, образність.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке патріотичне почуття; • знає вірші про Україну; • виразно і вдумливо читає поезії; • розрізняє вірші за настроєм; • складає акровірші; • вміє знаходити головні слова. <i>Виховання любові до Батьківщини, почуття прекрасного.</i>

<i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання, музичне мистецтво, образотворче мистецтво	Удосконалення вміння образно мислити. Розвиток естетичного смаку, пильності, пам'яті, любові до літературної творчості
НАСТРІЙ У ВІРШАХ (4 год)	
Гумор. Ображений настрій. Таємничий настрій. <i>Теорія літератури:</i> гумор, гумореска. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання, образотворче мистецтво	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє роль гумору в житті; • вміє зіставляти описане в гуморесках із сьогоденням; • відчуває стан душі автора; • розвиває вміння порівнювати; • удосконалює вміння коротко переказувати вірші. <i>Усвідомлення, що почуття гумору – ознака гарного настрою і душевного здоров'я. Розвиток уважності, спостережливості, мислення, вміння висловлювати емоції</i>
РОЛЬ РИМИ У ВІРШІ (5 год)	
Звукові повтори у вірші. Римування. Роль рими. Ритм. Дієслівна рима. <i>Теорія літератури:</i> звукові повтори, римування, рима, ритм. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання, образотворче мистецтво, музичне мистецтво	<i>Учень (учениця):</i> • вміє знаходити римовані слова; • відчуває ритм; • вміє добирати риму; • складає образні речення; • висловлює своє розуміння віршів, прислів'їв; • складає вірші за початком. <i>Розуміння значення слів та висловів. Виховання захоплення рідною мовою. Формування творчої особистості</i>
МЕЛОДИКА ВІРШІВ (3 год)	
Мелодія віршів. Теплі, холодні рядочки. Поетичні фарби. Лісовий концерт. <i>Теорія літератури:</i> мелодика.	<i>Учень (учениця):</i> • відчуває милозвучність віршів; • вміє знаходити поетичні фарби; • має уявлення про поетичні відтінки;

<i>Міжпредметні зв'язки:</i> читання, музичне мистецтво, образотворче мистецтво	• висловлює свої думки; • формує бажання творити; • спонукає однолітків до словесної творчості. <i>Виховання потреби у читанні книжок. Усвідомлення краси рідного краю</i>
ОСНОВИ ТЕОРІЇ ВІРШУВАННЯ (12 год)	
Стопа. Хорей. Ямб. Хоріямб. Анапест. Амфібрахій. Дактиль. Двовірш (дистих). Тривірш (терцет). Чотиривірш (катрен). П'ятивірш (пентина). Шестивірш (секстета). Восьмивірш (октаверс). <i>Теорія літератури:</i> стопа, хорей, ямб, хоріямб, анапест, амфібрахій, дактиль, строфа, двовірш, терцет, катрен, секстета, октаверс. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання, музичне мистецтво. Учнівські малюнки (образотворче мистецтво)	<i>Учень (учениця):</i> • вміє розпізнавати віршові розміри; • вдосконалює вміння створювати художні образи; • формує вміння бачити головне, навички творення віршів; • вміє слухати й аналізувати пізнавальну інформацію. <i>Усвідомлення того, що створення віршів – це творчість.</i> <i>Виховання любові до поетичної мови</i>
ПИСЬМЕННИКИ РІДНОГО КРАЮ (4 год)	
Творчість письменників рідного краю. Ставлення авторів до зображуваного.	<i>Учень (учениця):</i> • знає письменників рідного краю; • уміє розповідати про творчість письменників; • вміє аналізувати вірші;

Логічна наповненість слів, образність, краса їх звучання. <i>Теорія літератури:</i> письменник, автор, образність, поезія. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> Я і Україна, українська мова, читання. Творчість поетів Дмитра Білоуса, Василя Василяшкі	• прагне до пізнання світу через літературу; до пошуку відповідей на запитання у віршах; • розуміє ставлення авторів до зображуваного. <i>Шанобливе ставлення до письменників. Усвідомлення того, що Україна – це країна талановитих людей</i>
---	--

Третій рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
СИСТЕМИ ВІРШУВАННЯ (3 год)	
Вірш. Верлібр. Білий вірш. <i>Теорія літератури:</i> віршування, вірш, верлібр, білий вірш <i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання	<i>Учень (учениця):</i> • вміє розповісти про написання віршів; • має уявлення про верлібр і білий вірш; • висловлює власні думки з приводу прочитаних віршів. <i>Розвиток творчої уяви, допитливості, мовної спостережливості, цікавості до літератури. Збагачення словникового запасу.</i> <i>Усвідомлення позитивного впливу поезії на людину. Розвиток естетичного смаку</i>
ДИТЯЧИЙ ТЕАТР (5 год)	
Автор. Дійова особа. Ремарка. Монолог.	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про дитячий театр; • вміє розрізняти слова автора і дійових осіб;

Репліка. Діалог. <i>Теорія літератури:</i> автор, дійова особа, ремарка, монолог, репліка, діалог, п'єса. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> читання, музичне мистецтво	• складає монологи, діалоги; • розпізнає репліки; • вдосконалює вміння аналізувати вчинки героїв, робити висновки; • збагачує знання про можливості поетичної мови. <i>Розуміння значення п'єси, написаної для дітей. Виховання шанобливого ставлення до людей творчих професій</i>
ДУМКА У СЛОВІ (4 год)	
Мовна луна. Охайність у віршах. Лімерики поруч з нами. Естетична дія слова. <i>Теорія літератури:</i> лімерик, естетична дія, словесні образи, поетична мова. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> читання	<i>Учень (учениця):</i> • вміє слухати мовну луну; • читає і коментує вірші; • впізнає лімерики; • формує навички літературної мови; • відчуває послідовність викладення думки в поезіях. <i>Розвивати вміння слухати. Відчуття відповідальності за сказане слово. Розуміння естетичної дії поетичного слова</i>
РІДНА МОВА – НАЙДОРОЖЧИЙ СКАРБ ЛЮДИНИ (3 год)	
Мова рідна, слово рідне. Найдорожче слово – мир. Літературна газета в школі. <i>Теорія літератури:</i> літературна газета, функції літератури. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання, образотворче мистецтво	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє роль мови в нашому житті; • знає, що злагода, добро, дружба – важливі цінності в родині; • поглиблює знання про літературну газету; • вміє виділяти основні її ідеї. <i>Розвиток образного мислення, уважності, розумових здібностей, любові до рідної мови. Усвідомлення, що рідна мова – найдорожчий скарб</i>

ЦІКАВІ ІСТОРІЇ (4 год)	
Математика історій. Мова квітів. Кольорові історії. <i>Теорія літератури</i>: прозова мова. <i>Міжпредметні зв'язки</i>: читання, математика, образотворче мистецтво	<i>Учень (учениця)</i>: • вміє складати цікаві історії; • пояснює роль історій у шкільному житті; • збагачує словник фразеологічними зворотами; • пояснює відмінність прозової і віршованої мови історій; • пізнає чарівний світ людських можливостей. <i>Пробудження здивування і захоплення можливостями слова і думки. Розвиток краси і сили художнього слова, почуття прекрасного</i>
СЛОВНИКИ – НАШІ ДРУЗИ (7 год)	
Словник української мови. Тлумачний словник. Орфографічний словник. Словник синонімів. Словник українських рим. Словник наголосів. “Пасивний словник”. <i>Теорія літератури</i>: “пасивний словник”. <i>Міжпредметні зв'язки</i>: українська мова, читання	<i>Учень (учениця)</i>: • розуміє значення словників; • розрізняє словники за змістом; • розуміє ставлення письменників до словників; • вміє орієнтуватись у структурі словника. <i>Розвиток зв'язного мовлення. Усвідомлення важливої ролі словників для навчання. Розкрити чарівний світ людських можливостей. Розвиток прагнення до пошуку нових слів</i>
МЕНІ ДОПОМАГАЮТЬ ЖИТИ ВІРШІ (4 год)	
Слово про маму. Прислів'я з батьківської хати. Розмова з товаришем. Приємні слова і побажання. Гімн нашої школи. <i>Теорія літератури</i>: гімн	<i>Учень (учениця)</i>: • знає гімн школи; • вміє чітко і послідовно висловлювати свої думки; • розповідає прислів'я про батьків, про дружбу; • формулює оцінні судження.

<i>Міжпредметні зв'язки: читання, музичне мистецтво</i>	<i>Розширення уявлення про малі форми народної творчості – прислів'я, розкриття значення віршів. Виховання любові й поваги до родини</i>
ШЕВЧЕНКО Й УКРАЇНА (4 год)	
Образ України у творчості Т. Шевченка. Ліричні твори. Відтінок величі в словах про славу України. Думка, почуття і воля. <i>Теорія літератури:</i> ліричні твори, індивідуальний стиль письменника. <i>Міжпредметні зв'язки:</i> українська мова, читання	<i>Учень (учениця):</i> • знає поезії Тараса Шевченка про Україну; вміє знаходити нові образи; • визначає головну проблематику віршів; • читає та обговорює учнівські твори, описує власні відчуття про прочитане. <i>Виховання любові до поезії Великого Кобзаря. Розвиток самостійності мислення</i>

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Поетика”, 2, 3, 4 класи (авт. Т. В. Петровська. – Київ: Генеза, 2009).

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

2–4 класи

Автор

А. МОВЧУН – кандидат педагогічних наук, заступник директора Університетського коледжу Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка, доцент кафедри теорії початкової освіти, індивідуального навчання і методик викладання дисциплін гуманітарного циклу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Книга – найважливіший засіб прилучення дітей до знань та загальнолюдських цінностей. Вона відкриває для молодших школярів світ прекрасного, задовольняє їхні пізнавальні інтереси, розвиває уяву, образну пам'ять, логіку мислення. Під час читання формується ставлення дитини до навколишньої дійсності, її громадянська позиція, виховується дитяча особистість. Наявність у школяра цікавості до читання дає змогу вдосконалити навички читання, вміння орієнтуватися в художній літературі, усвідомлено сприймати прочитане.

Мета і завдання курсу

Головною метою вивчення предмета “Зарубіжна література” у школі першого ступеня є залучення молодших школярів до скарбниці світової літератури, загальнолюдських і національних духовних цінностей, формування в них здатності сприймати найліпше і найцінніше, що створило людство протягом століть, розширення їхніх культурно-пізнавальних інтересів.

Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати такі конкретні завдання:

- ✧ формувати в учнів уявлення про художню літературу як важливу складову духовної культури окремих народів світу та всього людства;
- ✧ формувати в учнів потребу в читанні літературних творів, розуміння образного художнього мовлення, багатства словникового запасу, здатності мислити словесно-художніми образами;
- ✧ сприяти всебічному розвитку, духовному збагаченню особистості молодшого школяра, його гуманістичного світогляду;
- ✧ допомогти школярам засвоїти елементарний обсяг літературознавчих понять і термінів, необхідних для аналізу та інтерпретації художніх текстів;
- ✧ виховувати кваліфікованого читача, здатного осмислювати інтелектуальний, морально-етичний, естетичний досвід людства, відображений у творах дитячої літератури, та сприймати художній твір як явище мистецтва слова;
- ✧ розвивати навичку самостійного читання значних за обсягом оповідань, казок, повістей-казок.

Особливості структури і змісту програми

Програмою передбачено вивчення курсу “Зарубіжна література” в 2–4 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Програма побудована за принципом поступового ускладнення матеріалу. Коло дитячого читання розширюється завдяки представленню нових, різних за жанрами та темами, творів і окремих книжок нових авторів світової літератури відповідно до віку дітей. Поступово розширюється географія творів: так, у 2 класі вивчають літературну творчість Європи, у 3 класі – Євразії, у 4 класі дітям пропонують твори, які представляють усі континенти світу. Логіка навчального матеріалу структурована так, щоб зберегти наступність і послідовність не лише вивчення тем від 2-го до 4-го класу, а й врахувати міжпредметні зв'язки, передбачено дотримання принципу наступності між початковою і основною школою. Цей курс повинен підготувати молодшого школяра до вивчення зарубіжної літератури у середній школі. У ньому передбачено також організацію самостійного читання відомих творів митців світу, що творили для дітей.

Відповідно до Державного стандарту загальної початкової освіти програмою передбачено формування ключових компетентностей, які сприятимуть розвитку особистості молодшого школяра (формування загальнолюдських ціннісних орієнтирів; розвиток творчих здібностей, уміння застосовувати набуті знання в реальному житті). З цією метою до кожної теми розроблено державні вимоги до рівня навчальних досягнень учнів.

Курс світової літератури структурований за такими загальними тематичними блоками:

2 клас

1. Усна народна мудрість народів світу для дітей. *Прислів'я, приказки, загадки, колискові, забавлянки, дитячі пісеньки, небилиці, лічилки, ігри дітей народів світу.*
2. Дивовижний світ казок народів Європи. *Народна казка.*
3. Не стомлюйся робити добро. *Літературна казка.*
4. Зроби канікули цікавими. *Повість-казка.*
5. Бути порядною людиною. *Оповідання.*
6. Поетична скринька. *Сюжетні вірші, поетичні казки.*
7. Лісові казки. *Казки про тварин.*

3 клас

1. Світло далекої Еллади. *Міфи Греції.*
2. Скарбниця мудрості й краси. *Народні казки Євразії.*
3. Казка – вигадка, та в ній.... *Літературна казка.*
4. Цікаві пригоди незвичайних героїв. *Повість-казка.*
5. Такі вони, діти світу. *Оповідання, уривки з повістей.*
6. Брати наші менші. *Оповідання та казки про тварин.*
7. На вербі груші, а кислиці на осиці. *Вірші-небилиці.*

4 клас

1. Про чудеса читаймо. *Легенди та міфи народів світу.*
2. Стежинами країни казок народів світу. *Народна казка.*
3. Скоро казка мовиться... *Літературна казка.*
4. Веселі пригоди та дивовижні мандрівки з казковими героями.

Повість-казка.

5. Поетична мозаїка. *Пейзажна лірика, сюжетні гумористичні вірші.*

6. Вірне серце звіра. *Твори про тварин.*

7. Здавайтеся – вас викрито! *Детективна повість.*

Зміст творів світової літератури визначається за такими принципами: **тематично-жанровий, художньо-естетичний, літературознавчий.**

Тематично-жанровий та *художньо-естетичний* принципи є визначальними у доборі творів для читання. Тематика і зміст творів сприяють засвоєнню найважливіших загальнолюдських цінностей, вихованню найліпших почуттів: людяності, любові до рідної землі, природи, шанобливого ставлення до батьків та однолітків тощо.

При доборі текстів для текстуального вивчення враховувалися кращі здобутки світової класики, зокрема твори письменників, відзначених Андерсенівською премією (занесених у Почесний список та відзначених Золотою медаллю Андерсена).

Художньо-естетичний принцип передбачає добір художніх творів за критеріями естетичної цінності. Їх зміст сприяє розвитку у дітей почуття гармонії і краси, розкриває перед читачем розмаїтість навколишнього світу, людських взаємин.

Літературознавчий принцип передбачає введення до системи підготовки молодшого школяра літературознавчих уявлень і понять. Впровадження цього принципу передбачає поглиблене усвідомлення учнями на практичному рівні таких понять, як тема, ідея, жанрові особливості

твору, його персонажі, засоби художньої виразності, які вони здобувають у курсі “Читання” інваріантної частини навчального плану.

Відповідно до Державного стандарту зміст освіти узгоджується з аксіологічною, літературознавчою та культурологічною лініями цього документа.

Аксіологічна змістова лінія передбачає ознайомлення учнів із літературними творами різних народів світу, ознайомлення їх із ціннісними орієнтирами, пов’язаними з менталітетом народів різних континентів. Подано широку географію творів, що формуватиме в учнів уявлення про розмаїття світової культури. При доборі художніх текстів враховувалися відповідність текстів віковій психології та осучаснений змістовий матеріал, близький і зрозумілий сучасному школяреві.

Літературознавча змістова лінія передбачає розширення та закріплення певного кола знань про літературний твір як явище мистецтва слова (зміст твору, автора, окремі факти з біографії письменників, художні засоби без засвоєння термінів).

Культурологічна змістова лінія передбачає ознайомлення молодшого школяра із літературними надбаннями для дітей різних народів. Твори добиралися за високими естетичними критеріями – ті, які формують людину – гуманіста, патріота, творчу, інтелектуально багату особистість.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Курс “Зарубіжна література. 2–4 класи” рекомендовано для використання у навчально-виховному процесі школи першого ступеня за рахунок варіативної частини робочого навчального плану навчального закладу.

Методична реалізація змісту курсу “Зарубіжна література” потребує гнучкого підходу до визначення цілей, структури уроків, добору методів і прийомів організації навчальної діяльності молодших школярів. Для стимулювання творчих здібностей актуальними є такі методичні прийоми, як тестування, творчий переказ, інсценізація, читання за ролями, словесне малювання.

Реалізація ідей особистісно зорієнтованого навчання потребує глибокої індивідуалізації читацької діяльності учнів. Це зумовлює необхідність систематичного вивчення вчителем готовності дітей до читання, що є основою застосування диференційованих і творчих завдань, завдань для самостійного читання та аудіювання.

Для кожного класу вказана загальна кількість годин та резервний час. Резервний час учитель може використовувати на власний розсуд: за необхідністю розподілу годин на ту чи іншу тему, на проведення нестандартних уроків, екскурсій до бібліотеки, зустрічей з художниками-ілюстраторами дитячих книжок, перекладачами та дослідниками світової дитячої класики тощо.

Рубрика “Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів” містить перелік основних усвідомлених знань, умінь і навичок, передбачених кожною конкретною темою. Під час календарно-тематичного та поурочного планування треба враховувати, з одного боку, зміст і структуру навчального матеріалу програми, запропонованих у розділі “Зміст навчального матеріалу”, а з другого – конкретні вимоги до рівня навчальних досягнень учнів, закладені в розділі “Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів”.

Перший рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень, 4 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
УСНА МУДРІСТЬ НАРОДІВ СВІТУ ДЛЯ ДІТЕЙ (4 год)	
Прислів'я, приказки, загадки (1 год) Ігровий дитячий пісенний фольклор (3 год) Загальне поняття про світовий фольклор та його жанри (казки, дитячі пісні, прислів'я, приказки, загадки тощо). Втілення у фольклорних творах колективного життєвого досвіду, ідеалів, прагнень, рис характеру різних народів	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє важливість фольклору в житті людини; • розкриває зміст поняття “фольклор” та його складові; • усвідомлює елементарні жанрові особливості фольклорних жанрів; • наводить приклади декількох фольклорних творів народів світу; • виразно читає напам'ять одну з дитячих пісень (на вибір)
ДИВОВИЖНИЙ СВІТ КАЗОК НАРОДІВ ЄВРОПИ (3 год)	
Народна казка Казка як фольклорний твір, її основні жанрові ознаки. Типові чесноти казкових героїв: любов до праці, мудрість, кмітливість, доброта, чесність. Засудження таких рис характеру, як лінощі, хитрощі, заздрість, злість. Ствердження ідеї перемоги добра над злом. “Чабанський пес” (молд.) (1 год) “Малюк Брауні” (англ.) (1 год) “Вчений кіт” (італ.) (1 год)	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює елементарні жанрові особливості народної казки; • розповідає про особливості побудови казки (зачин, кінцівка, повтор); • визначає героїв казок; • висловлює елементарні узагальнені оцінні судження: цей герой гарний, добрий, а цей – поганий, злий, лихий тощо; • визначає схожі сюжети в казках різних народів; • переказує зміст однієї з казок; • дає оцінку вчинків героїв

Для додаткового самостійного читання: “Лисичка Сестричка і Сірий вовк” (рос.), “Лисиця та яструб” (шотл.), “Кіт у чоботях” (нім.), “Ялини-балакухи” (фін.), “Загублений гаманець” (порт.), “Як звірі не вберегли своїх таємниць” (франц.)	
НЕ СТОМЛЮЙСЯ РОБИТИ ДОБРО (7 год)	
Літературна казка Особливості літературної казки, її відмінності від народної. Шарль Перро (1 год) “Химерні бажання” (франц.) Висміювання вад людського характеру. Якоб та Вільгельм Грімм (1 год) “Маленькі помічники” (нім.) Брати Грімм – відомі збирачі та інтерпретатори німецьких народних казок. Поетизація працьовитості та скромності, ідея винагороди за людські чесноти в казці “Маленькі помічники”. Ганс Крістіан Андерсен (1 год) “Нове вбрання короля” (дан.) Висміювання пихатості, зарозумілості, сліпого наслідування	Учень (учениця): • має початкове уявлення про автора як творця казки; • правильно називає твір (прізвище письменника, заголовок); • пояснює, що літературна казка – це авторський твір; • уміє знаходити в тексті найважливіші слова, речення, що характеризують певні якості дійових осіб; • розрізняє авторську і народну казку; • наводить приклади добрих справ героїв; • розуміє запитання вчителя; • уміє знаходити в тексті відповіді на відтворення фактичного змісту прочитаного; • осуджує пихатість і зазнайство як людські вади; • перелічує назви найвідоміших казок та їх персонажів; • виявляє розуміння цілісного змісту твору; • висловлює свою думку щодо поведінки героя;

Захаріас Топеліус (1 год) “Сонячний промінь у листопаді” (фін.) Оспівування доброти, взаємодопомоги, людяності Божена Нємцова (1 год) “Володар часу” (чес.) Оспівування скромності та інших людських чеснот, віра в перемогу добра. Осуд лихих намірів, зажерливості, жадоби до збагачення нечесною поведінкою Ангел Каралійчев (1 год) “Сорок братів та їхня сестричка” (болг.) Уславлення у творі відданості, щирих родинних взаємин, чесності, вдячності, взаємодопомоги Енід Мері Блайтон (1 год) “Знамените каченя Тім” (англ.) Оспівування у творі щирої дружби, сміливої вдачі, взаємодопомоги	• усвідомлює важливість самооцінки; • аналізує власні вчинки з позиції добротворення; • висловлюється щодо теми твору: що в ньому зображено, про що він написаний; • правильно встановлює зв'язки між подіями, вчинками дійових осіб; • висловлює власні міркування щодо можливого розвитку подій; • уміє відтворити текст за планом і/або малюнками; • уміє висловлювати елементарні оцінні судження; • має уявлення про один зі способів зображення персонажа – опис його зовнішності; • визначає структурні елементи твору; • правильно встановлює зв'язки між подіями, дійовими особами; • відтворює послідовність подій у творі; • визначає, правильно називає героїв казки; • пояснює розуміння моральних основ товаришування
Резервний час (3 год)	

ЗРОБИ КАНІКУЛИ ЦІКАВИМИ (3 год)	
Повість-казка Тим, хто любить читати Енн Хогарт (1 год) “Мафін та його веселі друзі” (англ.) Єста Кнутсон (1 год) “Пригоди Пелле Безхвостого” (швед.) Ієнс Сігсгорд (1 год) “Палле сам на світі” (дан.)	<i>Учень (учениця):</i> • має початкове уявлення про автора як творця; • правильно називає твір (прізвище письменника, заголовок) • уміє самостійно сформулювати запитання до окремих абзаців і тексту загалом; • відтворює послідовність подій у творі; • правильно встановлює зв'язки між подіями, дійовими особами; • уміє аналізувати мовлення, вчинки, мотиви поведінки дійових осіб; • уміє самостійно знаходити діалоги, читати в особах; • уміє передавати свої враження, почуття від прочитаного; • висловлює оцінні судження морального й етичного характеру про події, персонажів прочитаних творів з використанням оцінної лексики; • виділяє, називає, показує структурні елементи книжки та їх призначення: обкладинка, корінець, сторінка, ілюстрації
БУТИ ПОРЯДНОЮ ЛЮДИНОЮ (4 год)	
Оповідання Спиридон Вангелі (1 год) “Проліски” (молд.) Змалювання у творі бажання робити людям добро Михайло Зоценко (1 год) “Найголовніше” (рос.)	<i>Учень (учениця):</i> • розрізняє оповідання за найпростішими жанровими ознаками; • виділяє, правильно називає персонажів оповідання;

Формування дитячої особистості, загартування характеру дитини. Аурел Скобіоале (1 год) “Оповідання” (молд.) Поєднання змісту творів із народними повчаннями. Анні М. Г. Шмідт (1 год) “Йіп і Янеке разом граються”, “Поппьянс хворіє” (нідерланд.) Оповідання про внутрішній світ дітей. Становлення дитини як особистості, прагнення вдосконалювати себе. Перші сприйняття і розуміння загальнолюдських цінностей. Засудження хитрощів, байдужості, неправди. Ствердження доброти, милосердя та поваги до людини	• висловлює свою думку щодо поведінки героїв; • виявляє розуміння авторського ставлення до персонажів, їхніх вчинків; • пояснює зв'язок заголовка зі змістом твору, розуміє основну думку твору (за допомогою вчителя); • уміє самостійно сформулювати запитання до окремих абзаців і тексту загалом; • уміє придумувати словесні картини до епізодів; • уміє розповісти твір від імені діючої особи; зі зміною часу подій
Для додаткового самостійного читання: “Пісенька” С. Вангелі; “Боягузик Василько” М. Зоценка; “Ціпок дідуся”, “Що сказав горіх”, “Корінь” А. Скобіоале	
ПОЕТИЧНА СКРИНЬКА (6 год)	
Сюжетні вірші, поетичні казки Джанні Родарі (1 год) “Танок усіх діток”, “Місяць під Києвом” (італ.). Оспівування миру, дружби між дітьми всього світу. Вияв глибокої поваги до всіх народів нашої планети. Турбота про щасливе дитинство дітей світу.	<i>Учень (учениця):</i> • практично виявляє ознаки віршованого тексту: графічну форму, наявність рими, ритму; • розрізняє вірші за емоційним забарвленням (веселі, сумні);

Йован Йованович-Змай (1 год) “Послухаймо, що нам каже півень”, “Малий велетень” (серб.). Бадьорий, радісний, веселий світ дитинства у віршах поета. Ясен Разцветніков “Загадки” (болг.) Поетичні казки Вільям Роско (1 год) “У метелика бал” (англ.) Заохочення учнів до пізнання світу у всій його різноманітності. Корній Чуковський (1 год) “Мийдодір” (рос.) Засудження лінощів, неохайності. Заклик до здорового способу життя Ніколай Антонов (1 год) “Казка про житнє зеренце” (болг.) Засудження нерозумних рішень. Виховання стриманості, любові до праці	• виявляє розуміння того, що кожний авторський твір написаний на ту чи іншу тему; • виявляє вміння користуватися інтонаційними засобами виразності (правильно робить паузи, регулює силу голосу та інтонацію залежно від розділових знаків і змісту); • уміє заповнювати пропущені рими шляхом добору слів, які подані для римування (індивідуально або у процесі групової роботи); • пояснює зображувальні можливості художнього слова як засобу створення художнього образу; • знаходить слова з переносним значенням і багатозначні слова, вміє їх пояснювати у контексті; • уміє передавати свої враження, почуття від прочитаного за допомогою зв'язних висловлювань (усні висловлювання, твори-мініатюри) • висловлює повагу до праці трудівників
Для додаткового самостійного читання: “Міжнародний поїзд”, “ Далека мандрівка”, “Лист до феї” Дж. Родарі; “Жабка читає газету” Й. Змая; “Загадки” Я. Разцветнікова; “Про пана Траляліньського” Ю. Тувіма; “Федорине горе” К. Чуковського; “Майстер-невдаха” Н. Антонова	

ЛІСОВІ КАЗКИ (4 год)

Казки про тварин Георгі Караславов (1 год) “Горобець-молодець” (болг.) Едурд Шим (1 год) “Скільки живе бджола”, “Смужки й Плямки” (рос.) Джозеф Редьярд Кіплінг (1 год) “Слоненя” (англ.) Юрій Коваль (1 год) “Метелик”, “Чорні вушка” (рос.) Пізнавальні казки про цікаве й незвичне у світі природи. Пробудження інтересу учнів до тваринного світу. Виховання любові до природи, спостережливості. Формування поваги та дбайливого ставлення до життя тварин, їх звичок та поведок Для додаткового самостійного читання: “Метелик” Г. Караславова; “Лебідь, рак і щука” Е. Шима; “Снігурі й Коти” Ю. Ковалья	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює елементарні жанрові особливості прозової казки: наявність у змісті вигадки, фантазії; • визначає, правильно називає героїв казок про тварин; • розповідає про основні риси їхнього характеру (на основі спостережень за поведінкою, вчинками персонажів у казках); • розуміє відмінність між народною і авторською казкою; • правильно називає твір (прізвище письменника, заголовок); • уміє розпізнавати і знаходити у тексті яскраві образні слова, вирази (епітети, порівняння, метафори, без вживання терміна); • уміє переказувати казку із дотриманням послідовності подій
Резервний час (1 год)	
Підсумковий урок “Сторінками улюблених книжок” (1 год)	<i>Учень (учениця):</i> • знає авторів і назви дитячих книжок, називає героїв творів, які найбільше сподобалися; • вміє визначити про кого? (про що?) йшлося в цих творах; пояснює свій вибір;

	• називає жанр твору, що сподобався; • знає основні правила поведінки з книжкою; • знає структурні елементи книжки та їх призначення: обкладинка, корінець, сторінка, ілюстрації; • уміє дотримувати гігієнічних навичок читання
--	---

Другий рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень, 4 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учня
СВІТЛО ДАЛЕКОЇ ЕЛЛАДИ (2 год)	
Міфи Греції Міфи: “Олімп”, “Фаетон” (1 год). Втілення у міфах морально-етичної системи цінностей давньої людини. Фантастичні елементи у міфі. Краса образного мислення. Цікавий захопливий сюжет	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє і розкриває зміст поняття “міф”; • розуміє, у чому полягає головна відмінність міфу від казки; • наводить приклади наявності у міфах різноманітних фантастичних елементів, вигадки; • знаходить образні вислови; • висловлює особисте ставлення до героїв міфів; • самостійно визначає послідовність подій у творі; • уміє самостійно і в співпраці з однокласниками творчо переказувати прочитане
Для додаткового самостійного читання: Міфи Греції: “Аполлон і музи”, “Сізіф”	

СКАРБНИЦЯ МУДРОСТІ І КРАСИ (4 год)

Казки народів Євразії “Про дурного тигра” (тибет.) (1 год) “Джерело край світу” (англ.) (1 год) “Кентен і муха” (бельг.) (1 год) “Про Алладіна і про чарівну лампу” (араб.) (1 год) Розширення та поглиблення уявлення дітей про морально-етичні цінності через зміст казок різних народів світу. Поглиблення вміння зіставляти, порівнювати, класифікувати дійових осіб, оцінювати їхні вчинки. Розширення діапазону уявлень про спільність тематичних мотивів казок різних народів світу	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє пізнавально-виховний характер народних легенд та міфів; • розкриває зміст понять “міф”, “легенда”; • наводить приклади наявності у міфах та легендах різноманітних фантастичних елементів, вигадки; • розуміє, у чому полягає головна відмінність легенди і міфа від казки; • усвідомлює, що читання є важливим джерелом знань, задоволення пізнавальних, естетичних інтересів, цікавого дозвілля; • розуміє та визначає тему та основну думку твору; розуміє основний зміст описаних фактів, подій; • наводить конкретні приклади втілення у легендах життєвих цінностей різних народів
Для додаткового самостійного читання: “Пташина суперечка” (киргиз.), “Про шакала й крокодила” (інд.), “Покарана хитрість” (пол.), “Золота гуска” (нім.), “Ледачий Ахмед” (турец.), “Про селянина та його пана” (франц.), “Про три гроші” (словац.), “Чий подарунок кращий” (корейс.)	

КАЗКА-ВИГАДКА, ТА В НІЙ... (6 год)

Літературна казка

Вільгельм Гауф (1 год)

“Карлик Ніс” (нім.)

Історія про боротьбу зі злими чаклунськими силами. Віра в перемогу добра над злом.

Василь Жуковський (1 год)

“Казка про Івана-царевича та сірого вовка” (рос.)

Віршована інтерпретація фольклорних мотивів.

Утвердження добра і справедливості над злом, жорстокістю

Оскар Вайльд (1 год)

“Щасливий Принц” (англ.)

Гармонія прекрасного й добро-го. Оспівування благородних вчинків.

Ствердження думки, що добро вічне, що воно не вмирає.

Сільвіо Д'Арцо (1 год)

“Пінгвінятко без фракa” (італ.)

Ствердження думки, що своїм розумом, наполегливою працею можна досягти здійснення заповітної мрії.

О. Шентао (1 год)

“Опудало” (кит.)

Виховання співчуття, бажання допомогти, зрозуміти інших.

Мійоко Мацутані (1 год)

“Песик Сіро” (япон.)

Уславлення у творі людської праці, чесності, вдячності, вірності. Висміювання зажерливості, бажання легкої наживи

Учень (учениця):

- **складає** розповідь про окремі епізоди з життя і діяльності письменників;
- **пояснює**, що той чи інший письменник є автором низки творів, книжок, **наводить** приклади;
- **визначає** приналежність автора до певної країни;
- **уміє** використовувати у власному мовленні образні засоби (розповідь, переказ);
- **уміє** з допомогою вчителя і самостійно аналізувати тексти, виділяти ознаки описуваних предметів, явищ, подій;
- **уміє** за допомогою вчителя встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, визначати головне, узагальнювати, доводити свою думку;
- **висловлює** здогадки щодо можливого розвитку подій;
- **уміє** самостійно формулювати запитання до тексту;
- **самостійно** виділяє у книжці, правильно називає її структурні елементи: титульний аркуш, прикнижна анотація, відомості про письменника; пояснює їх призначення;
- **ознайомлюється** з новою дитячою книжкою з опорою на зміст обкладинки, титульний аркуш, анотацію, передмову;
- **прогнозує** її орієнтовний зміст;

Для додаткового самостійного читання: “Султан і коваль”, “Чарівна скринька” Мітра Панча (<i>індо-нез.</i>)	• складає найпростішу анотацію на прочитану книжку; • уміє виразно читати художні тексти, використовуючи паузи та логічні наголоси
ЦІКАВІ ПРИГОДИ НЕЗВИЧАЙНИХ ГЕРОЇВ (6 год)	
Повість-казка Отфрід Пройслер (2 год) “Мала Баба Яга” (<i>нім.</i>) Ствердження ідеї перемоги добра над злом.	<i>Учень (учениця):</i> • сприймає великі за обсягом тексти цілісно; • називає основні ознаки казки-повісті як жанру; наводить кілька прикладів;
Туве Янсон (1 год) “Маленькі мумі-тролі і велика повінь” (<i>фін.</i>) Джон Толкін Рейєл (Толкієн) (2 год) “Гобіт” (<i>англ.</i>) Крістіна Нестлінгер (1 год) “Конрад, або Дитина з бляшанки” (<i>австр.</i>) Засудження безвідповідальності, лінощів, неправди, схильності до нерозважливих учинків. Виховання у дітей поваги до батьків, любові до праці, бажання прийти на допомогу тим, хто її потребує. Формування відповідальності за свої вчинки, вміння давати самооцінку	• самостійно визначає послідовність подій у творі; • уміє висловлювати оцінні судження морального й етичного характеру про події, вчинки персонажів, описи у художньому творі; висловлювати своє ставлення до прочитаного; • здійснює пошук потрібної книжки у відкритому фонді бібліотеки, користуючись каталожним роздільником (з допомогою дорослого); • ознайомлюється з рекомендаційним бібліографічним списком літератури; • розглядає дитячі книжки на книжковій виставці
Для додаткового самостійного читання: Уривки з пропонованих у програмі творів	
Резервний час (2 год)	

ТАКІ ВОНИ, ДІТИ СВІТУ (4 год)	
Оповідання, уривки з повістей Віктор Гюго (1 год) “Козетта” (франц.) Розповідь про важку працю, злигодні та поневіряння дітей-сиріт. Януш Корчак (1 год) “Коли я знову стану маленьким” (пол.) Світ дитячих мрій. Значення дружби в житті юних героїв. Міра Лобе (1 год) “Бабуся на яблуні” (нім.) Сонячний, радісно-мрійливий світ дитинства в повісті. Цінності дитинства. Вплив світу дорослих на дитяче життя. Микола Носов (1 год) “Фантазери” (рос.) Радісний світ дитинства в оповіданнях М. Носова. Витівки, ігри та пригоди героїв, їхні спроби самоствердитися	Учень (учениця): - практично розрізняє повість, пояснює її відмінність від повісті-казки, оповідання; розповідає епізоди з життя і діяльності письменників, з якими ознайомлювалися під час навчання; уміє за допомогою вчителя встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, визначати головне, узагальнювати, доводити свою думку; уміє висловлювати оцінні судження морального й етичного характеру про події, вчинки персонажів, описи у художньому творі; висловлювати своє ставлення до прочитаного; уміє за допомогою вчителя визначати настрій, загальну тональність твору; бере участь у колективному обговоренні змісту самостійно прочитаних творів: уважно слухає думки, міркування однокласників; висловлює власні міркування щодо прочитаного; виявляє толерантність, повагу до однолітків під час діалогу
БРАТИ НАШІ МЕНШІ (5 год)	
Оповідання та казки про тварин Фелікс Зальтен (1 год) “Бембі” (австр.) Віталій Біанкі (1 год) “Мишенятко Пік” (рос.)	Учень (учениця): називає основні ознаки оповідання як жанру, наводить кілька прикладів; пояснює, хто є героями (персонажами) оповідань;

Ян Грабовський (1 год) “Рекс” (пол.) Джералд Даррел (1 год) “Цикламенові гаї” (англ.) Премчанд (1 год) “Зміїний камінь” (інд.) Оповідання про цікаве й незвичне у світі природи. Пробудження інтересу учнів до тваринного світу. Виховання любові до природи, спостережливості, дбайливого ставлення до неї Для додаткового самостійного читання: “Чорний півень”, “Мітка” Я. Грабовського, “Мавпа Мітху”, “Слон Моті” Премчанда	• називає основні теми дитячих оповідань, які опрацьовувалися під час навчання; • знаходить у структурі тексту художні описи природи, людей, тварин; пояснює їх роль у творі; • самостійно визначає головних і другорядних персонажів; пояснює, хто з персонажів є позитивним, хто – негативним; • складає план до текстів; уміє користуватися ним під час переказу прочитаного (докладно, стисло, вибірково)
НА ВЕРБІ ГРУШІ, А НА ОСИЦІ КИСЛИЦІ (2 год)	
Вірші-небилиці Едвард Лір (1 год) “Дід і чайник”, “Нове вбрання” (англ.) Алан Мілн (1 год) “Дідусь Джо” (англ.) Роль сміху в засудженні негативних вчинків, рис характеру. Висміювання безвідповідальності, лінощів, неорганізованості Для додаткового самостійного читання: “Трулюлю і Труляля” Л. Керролла; “Фарби” Е. Ріу; “Хто в хатині живе” Е. Флемінга; “Казочка про поросят”, “Корівка” Д. Рівса; “Кмітливий рибалка” Д. Беннета	<i>Учень (учениця):</i> • практично розрізняє вірш-небилицю; називає основну його відмінність від інших творів; • вибирає та застосовує під час читання мовленнєві засоби виразності (тон, темп, гучність, логічний наголос та логічні паузи); • висловлює своє ставлення до прочитаного
Резервний час (2 год)	

Підсумковий урок “Сторінками улюблених книжок” (2 год)	<i>Учень (учениця):</i> • знає прізвища, імена письменників та назви творів, які найбільше вразили, полюбилися; • уміє обґрунтувати свій вибір так, щоб викликати інтерес до улюбленого письменника та його творів у своїх однокласників; • знає принципи розстановки книжок на стелажах в умовах вільного доступу; • знає структурні елементи книжки та їх призначення: титульний лист, зміст, передмова, прикнижкова анотація, післямова
--	--

Третій рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень, 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учня
ПРО ЧУДЕСА ЧИТАЙМО (4 год)	
Легенди та міфи народів світу “Дванадцять апостолів” (Біблійна легенда) (1 год) “Як з’явився на небі місяць” (австралійський міф) (1 год) “Сіра арка” (легенда індіанців Канади в переказі П. Джонсон) (1 год) “Робін Гуд” (старовинна англійська легенда) (1 год).	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє пізнавально-виховний характер народних легенд та міфів; • розкриває зміст понять “міф”, “легенда”; • наводить приклади наявності у міфах та легендах різноманітних фантастичних елементів, вигадки; • розуміє, у чому полягає головна відмінність легенди та міфу від казки; • усвідомлює, що читання є важливим джерелом знань, задоволення пізнавальних, естетичних інтересів, цікавого дозвілля;

Розширення та поглиблення уявлення дітей про загальнолюдські морально-етичні цінності через легенди та міфи різних народів світу. Зображення в легендах поглядів і характеру народів, мрій, бажань і сподівань її творців	• розуміє та визначає тему й основну думку твору; розуміє основний зміст описаних фактів, подій; • наводить конкретні приклади втілення у легендах життєвих цінностей різних народів
Для додаткового самостійного читання: “Як Ісус нагодував п’ять тисяч людей”, “Приповідки” (<i>біблійні легенди</i>); “Як діти закинули на небо сонце” (<i>африканський міф</i>); “Цвіт папороті” (<i>польська легенда</i>); “Вільгельм Тель” (<i>швейцарська легенда</i>)	
СТЕЖИНАМИ КРАЇНИ КАЗОК НАРОДІВ СВІТУ (3 год)	
Народна казка “Сторож савани” (<i>негри-танська казка Кенії</i>) (1 год) “Вишивальниця птахів” (<i>грец.</i>) (1 год) “Як гукнеш, так і відгукнеться” (<i>єфіоп.</i>) (1 год) Казка як жанр фольклору. Зображення в ній життя, поглядів і характеру народів духовних і моральних цінностей, побуту та звичаїв. Казки про тварин, чарівні та соціально-побутові казки	Учень (учениця): • практично розрізняє та пояснює відмінність соціально-побутових казок, казок про тварин та героїко-фантастичних (на конкретних прикладах); • самостійно визначає головних і другорядних персонажів твору; • встановлює тип персонажа (позитивний, негативний); • пояснює і обґрунтовує вчинки героїв та їх мотиви; • висловлює до них своє та авторське ставлення;
Для додаткового самостійного читання: “Звідки у кенгуру взявся хвіст” (<i>австрал.</i>), “Як Койот і Скунс перехитрили один од-	• розуміє зміст прислів’їв, пояснює, у якій життєвій ситуації доцільно вживати кожне з прислів’їв; • знає назви, сюжети 6-7 фольклорних казок;

ного” (мекс.), “Заєць та черепаха” (африк.), “Про дівчину, яка стала дружиною Грома” (індіан.), “Чарівна квітка” (марок.), “Найкраще і найгірше” (кубин.), “Удача” (болг.)	
СКОРО КАЗКА МОВИТЬСЯ... (7 год)	
Літературна казка Е. Гофман (1 год) “Лускунчик і Мишачий король” (нім.) Незвичайні, приголомшливі пригоди в уяві маленької мрійниці Антоній Погорельський (1 год) “Чорна курка, або Підземні жителі” (рос.) Виховання бажання бути працьовитою, чесною, відповідальною, вірною своєму слову людиною. Елнор Фарджон (1 год) “Два брати” (англ.) Перемога щирих людських стосунків над заздрощами, прагненням будь-якою ціною здобути першість. Джеймс Крюс (1 год) “Мій прадідусь, герої і я” (нім.) М. ас-Сібаї (1 год) “Цвіркун та праця” (сирійс.) Уславлення в казках Крюса та Сібаї справжніх людських чеснот: духовності, шляхетності, індивідуальності. Ствердження думки про цінність творчої праці.	Учень (учениця): • самостійно розрізняє, визначає, обґрунтовує жанрові ознаки літературних творів, які опрацьовувалися, наводить приклади; • складає невеликі усні розповіді про життєвий шлях письменників, які особливо запам’яталися; • пояснює, як, з яких джерел можна одержати біографічні відомості про майстрів мистецького слова; • бере участь у колективному обговоренні змісту самостійно прочитаних творів: уважно слухає думки, міркування однокласників; • висловлює власні міркування щодо прочитаного; виявляє толерантність, повагу до однолітків під час діалогу, полілогу; • висловлює своє ставлення до прочитаного; • знає назви, сюжети, авторів 6-7 літературних казок; • складає зв’язні усні анотації про зміст того чи іншого твору

Бернар Дадьє (1 год) “Павук Ананзе і чарівне дзеркало” (<i>африк.</i>) Засудження хитрощів, нечесних вчинків. Онеліо Хорхе Кардосо (1 год) “Як краб навчився літати” (<i>кубин.</i>) Ствердження думки, що мрії і бажання завжди можна здійснити	
Для додаткового самостійного читання: “Старенька няня” Е. Фарджон; “Катеріна переплутує слова” М. Арджілі; “Хитрий павук і розумна черепаха” Б. Дадьє; “Розумна жаба” М. ас-Сібаї	
Резервний час (3 год)	
ВЕСЕЛІ ПРИГОДИ ТА ДИВОВИЖНІ МАНДРІВКИ З КАЗКОВИМИ ГЕРОЯМИ (7 год)	
Повість-казка Клайв Стейплз Льюїс (1 год) “Хроніки Нарнії. Небіж чаклуна” (<i>англ.</i>) Джоель Чендлер Харріс (1 год) Чудові, смішні казки про Братика Кролика, розумного, кмітливого, життєрадісного і безстрашного. Памела Треверс (1 год) “Мері Поппінс” (<i>англ.</i>) Здатність вихователя дитини бачити дива в буденному, звичайному.	<i>Учень (учениця):</i> • сприймає великі за обсягом тексти цілісно; • називає основні ознаки казки-повісті як жанру; наводить кілька прикладів; • самостійно визначає послідовність подій у творі; • уміє висловлювати оцінні судження морального й етичного характеру про події, вчинки персонажів, описи у художньому творі; висловлювати своє ставлення до прочитаного;

Сельма Лагерлеф (1 год) “Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми” (швед.) Пробудження бажання пізнати нове, невідоме. Виховання в дітей любові до краю, де народився. Джеймс Метью Баррі (1 год) “Пітер Пен і Венді” (англ.) Дивовижні пригоди Пітера Пена – хлопчика, який не хотів дорослішати і жив на чарівному острові. Лаймен Френк Баум (1 год) “Мудрець із Країни Оз” (америк.) Пригоди та казкові перевтілення жителів чарівної Країни Оз. Чжан Тянь-і (1 год) “Чарівна карахонька” (кит.) Ствердження думки, що добро завжди перемагає зло	• складає план до текстів; уміє користуватися ним під час переказу прочитаного (докладно, стисло, вибірково); • уміє визначати головну думку тексту; • висловлює власні почуття, викликані прочитаним; • визначає казкові епізоди та реальні події; • висловлює власні оцінні судження про вчинки персонажів; • уміє добирати твори на задану тему
Для додаткового самостійного читання: Уривки з пропонованих програмою творів	
ПОЕТИЧНА МОЗАЇКА (2 год)	
Пейзажна лірика, сюжетні гумористичні вірші Шандор Петефі (1 год) “Знову осінь завітала”, “Останні квіти” (угор.) Жак Превєр “Зимова пісенька для дітей” (франц.) Ованес Туманян “Березень”, “Весняне запрошення” (вірмен.)	Учень (учениця): • визначає, обґрунтовує жанрові ознаки віршів; • пояснює, які яскраві, образні слова, словосполучення, вислови допомагають глибше уявити картини природи;

Ян Бжехва (1 год) “Яйце”, “Мурашка” (пол.) Агнія Барто “Квартет”, “Митько-Лінько”, “Весняна прогулянка” (рос.) Поетизація краси природи в різні пори року. Роль сміху в засудженні негативних вчинків, рис характеру. Висміювання безвідповідальності, лінощів, неорганізованості	• уміє передавати свої враження, почуття від прочитаного за допомогою зв'язних висловлювань (усні висловлювання, твори-мініатюри); • розуміє роль сміху в засудженні негативних вчинків, рис характеру; • знає напам'ять 4-5 віршів, які найбільше сподобалися; • готується до виразного читання; • добирає та правильно застосовує під час читання декламації мовленнєві та позамовні засоби художньої виразності
ВІРНЕ СЕРЦЕ ЗВІРА (5 год)	
Твори про тварин Чарльз Робертс (1 год) З книги “Діти диких звірів” – “Дитя океану”, “Дівчинка і ведмежатко” (канад.) Ерік Найт (1 год) “Лессі повертається додому” (америк.) Джеймс Олівер Кервуд (1 год) “Гризлі” (америк.) Джек Лондон (1 год) “Рудий вовк” (америк.) Людвіг Ренн (1 год) З книги “Звірі тропічних лісів” – “Отруйна змія Гінгу”, “Горила Мафука”, “Бегемот Понгу” (нім.) Цікаві оповідання про життя, звички, пригоди диких та приручених звірів, їх взаємини між собою, а також з людиною. Відчайдушна сміливість, незвичайна відданість та самопожертва вірних друзів-звірів	Учень (учениця): • самостійно розрізняє, визначає і обґрунтовує жанрові ознаки літературних творів; • наводить приклади; • визначає відносно завершені і самостійні частини тексту (епізоди); • пояснює, хто герої твору, що і як про це сказано в тексті; які події, пригоди трапилися, місце і час подій, як вони пов'язані між собою; • пояснює, обґрунтовує вчинки героїв та їхні мотиви; висловлює до них своє та визначає авторське ставлення; • уміє зв'язно висловлюватися на тему “Чим і чому мені цікавий цей твір?”; • уміє цікаво і захопливо розповісти (в усній чи в писемній формі) про власні спостереження над світом тварин

Для додаткового самостійного читання: Уривки з пропонованих у програмі творів	
ЗДАВАЙТЕСЯ – ВАС ВИКРИТО! (1 год)	
Детективна повість Астрід Ліндгрен (1 год) “Знаменитий детектив Блюмквіст” (швед.) Роль кмітливості в життєвих ситуаціях. Вміння розуміти психологічний стан інших людей, робити правильні висновки	<i>Учень (учениця):</i> • має загальне уявлення про багатство і різноманітність книжкового світу за жанровими ознаками, авторським та тематичним принципами; • уміє встановлювати послідовні, часові, причиново-наслідкові та смислові зв’язки частин тексту, оцінювати вчинки персонажів, визначати мотиви їхньої поведінки, зіставляти героїв за вчинками, проявами почуттів
Резервний час (2 год)	
Підсумковий урок “Сторінками улюблених книжок” (1 год)	• має загальне уявлення про багатство і різноманітність книжкового світу за жанровими ознаками, авторським та тематичними принципами; • уміє пояснити свій вибір того чи іншого твору та автора; • уміє представити улюбленого автора так, щоб викликати інтерес до нього та його творів у своїх однокласників; • обґрунтовує цінності моральних проблем певного твору

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Зарубіжна література”, 2, 3, 4 класи (авт. А. І. Мовчун. — Київ: АВДІ, 2006, 2009).

ЛОГІКА

2–4 класи

Автор

О. МИТНИК – кандидат психологічних наук, доцент кафедри методики і психології дошкільної і початкової освіти Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Нині, коли ведуться роботи по вдосконаленню навчальних програм, скорочено кількість часу на вивчення ряду предметів в умовах значного збільшення потоку наукової, технічної та політичної інформації, все більше зростають вимоги як до вчителя, так і до учня щодо оптимізації навчального процесу. В умовах сучасних перебудов усе більше скорочується шлях до знань. Це скорочення йде через використання загальних положень, умовиводів, узагальнень, уміння абстрактно мислити, що, у свою чергу, вимагає від учнів і педагогів знань основ логіки.

Виходячи зі сказаного вище, пропонується ввести до варіативної частини навчального плану загальноосвітньої школи дисципліну “Логіка” (одна година на тиждень). Вивчення курсу “Логіка” допоможе розвинути у молодого покоління насамперед мислительні операції та якості, а також уміння висловлювати свою думку лаконічно, чітко й переконливо; вміння абстрагуватися від конкретного змісту і зосередитися на структурі власної думки.

Вважаємо за доцільне розпочати вивчення цієї дисципліни з другого класу (після завершення періоду навчання грамоти) і по четвертий клас включно. Другокласники вже можуть аналізувати предмет, не застосовуючи практичних дій з ним. Діти семирічного віку здатні вичленити різні ознаки у мовній формі. Вони здатні від аналізу окремого предмета, явища переходити до аналізу зв'язків та відношень між предметами та явищами. З введенням курсу “Логіка” з другого класу у кожного школяра можна сформуваати достатньо високий рівень узагальнення та абстракції. Успішне оволодіння цим курсом допоможе дитині досягти творчого рівня при опануванні основ усіх шкільних дисциплін.

Отже, **метою** шкільного вивчення логіки є ознайомлення учнів із законами і формами правильного мислення.

Складова цієї мети реалізується через такі конкретні завдання навчального курсу “Логіка”:

1. Ознайомлення учнів зі змістом основних логічних понять, законів логіки, логічних дій та операцій; із логічними прийомами одержання знань; з основними видами і принципами розв'язання логічних задач.

Логічними прийомами здобуття знань виступають такі:

- ✧ розглядання об'єкта, що вивчається, з різних сторін та виділення найбільшої кількості властивих йому ознак, рис, якостей тощо (на основі операцій аналізу і синтезу);
- ✧ зіставлення певних рис, якостей, властивостей з метою вибору найвагоміших, головних (на основі логічних операцій порівняння та абстрагування);
- ✧ встановлення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей;
- ✧ формування нових положень (на основі операції узагальнення);
- ✧ обґрунтування (доведення) їх правильності.

2. Формування в учнів уміння застосовувати правила та закони логіки для аналізу подій, явищ, для аналізу й оцінки своїх і чужих думок; формулювати та приймати обґрунтовані рішення, знаходити раціональний вихід зі складної ситуації.

3. Розвиток логічного мислення, просторових уявлень, винахідливості, кмітливості, зосередженості під час розв'язування практичних завдань.

Функції курсу “Логіка”:

1. *Освітня (пізнавальна)* – дозволяє учням самостійно здобувати нові знання на основі тих, які вони вже мають; оволодівати логічними прийомами і способами діяльності, сприяє розширенню світогляду.

2. *Виховна* – сприяє формуванню вміння раціонально організовувати мислительну діяльність, самостійності у процесі одержання знань.

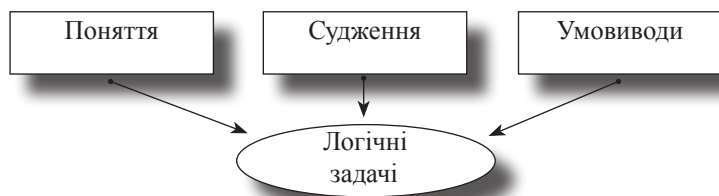
3. *Розвивальна* – розвиває логічне мислення, вміння розмірковувати, робити висновки, доводити; розвиває цікавість і потребу в нових знаннях.

4. *Евристична* – дає можливість самостійно “відкривати” нові знання, оволодівати новими прийомами діяльності.

Характеристика структури навчальної програми

Пропонована програма охоплює основні поняття сучасної логіки і представляє собою особливу модель вивчення курсу: поняття – судження – умовиводи.

Програма складається з трьох розділів: “Поняття”, “Судження”, “Умовиводи”. У кожному з них розглядаються певні види логічних задач. Тому схематично програму можна представити у такому вигляді:

Курс побудований за принципом поступового ускладнення матеріалу, циклічної побудови змісту навчання.

Курс починається розділом **“Поняття”**. Основна мета цього розділу – дати учням систематичні відомості про поняття як форму мислення, сформувані в учнів знання про одну з найважливіших логічних дій – означення поняття. Розкривається зміст прийомів, що доповнюють означення: порівняння, опис, характеристика. Розглядаються логічні операції над поняттями: обмеження, узагальнення, поділ. Практичні завдання цього розділу спрямовані на навчання дітей порівнювати предмети за кольором, розміром, формою, матеріалом, а людей – за віком, зростом, розташовувати їх у певному порядку; знаходити спільне та відмінне, виділяти родові та видові ознаки, знаходити закономірності; усвідомлювати і виділяти структуру предмета.

Основна мета розділу **“Судження”** – розкрити зміст логічної форми мислення – судження; виробити в учнів уміння аналізувати судження і класифікувати їх. Дається поняття істини. Розглядаються істинні та хибні судження на матеріалі з різних освітніх галузей: математики, мови, природознавства; а також на прикладах з повсякденного життя. Розглядається логічний зміст сполучників “і”, “або”, “якщо ... , то”, частки “не”. Дається означення логічних дій, відпрацьовується алгоритм побудови таблиць істинності для складних суджень. Розглядається предикат як мовне вираження властивості предмета чи відношень між предметами, а також як логічна функція, відповідно вводяться область визначення, область значень та область істинності предиката. На конкретних прикладах вводяться поняття квантора існування та квантора загальності. Учні вчать розв’язувати задачі методом припущення й методом вилучення.

Основна мета розділу **“Умовиводи”** – сформувані в учнів систематичні знання про умовивід та його види; виробити вміння користуватися готовими правилами виведення, аналізувати міркування, відрізнати правильні міркування від неправильних; знаходити у неправильних міркуваннях помилки та виправляти їх. Центральне

місце відводиться простому категоричному силогізму. Розглядається його логічна структура, виділяються чотири фігури і схеми їх запису. Особлива увага звертається на загальні правила термінів і засновків. Виробляються практичні вміння побудови правильних міркувань, використовуючи як терміни – поняття з різних освітніх галузей (насамперед математики і мови). Розглядаються скорочені та складні силогізми, ентимеми та полісилогізми, що часто зустрічаються у практичній діяльності людини; умовно-категоричні, суто умовні, розділово-категоричні, умовно-розділові умовиводи.

Логічні задачі, що розглядаються в кожному розділі програми, розроблені на основі даних з різних галузей наук, узяті з практичної діяльності людини, повсякденного життя. В кожному розділі курсу є ряд проблемно-пошукових завдань, для розв'язання більшості з яких не потрібно спеціальних знань, вони не мають певних загальних способів і прийомів розв'язання. Це завдання на розвиток пізнавальних (психічних) процесів: пам'яті, уваги, уяви, швидкості реакції, асоціативності мислення тощо.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Пізнання учнями об'єктивного світу на уроках логіки має здійснюватися через конструктивну взаємодію між учителем та учнями. Специфіка конструктивної взаємодії у підсистемах “учитель – клас”, “учитель – учень” полягає в тому, що основна увага вчителя спрямовується не на результат засвоєння певних знань, а на процес його досягнення. Зміст наукових понять під час конструктивної взаємодії з учителем не стільки укорінюється у свідомість кожного учня, скільки узгоджується зі змістом, який притаманний учневі у момент засвоєння. Його суб'єктивний зміст може збігатися, а може й розходитись із заданим, проте він завжди у центрі уваги вчителя. Здійснення конструктивної взаємодії у підсистемах “учитель – клас”, “учитель – учень” відбувається у такий спосіб: спочатку вчитель виявляє різні індивідуальні семантики розуміння учнем змісту поняття, що його він засвоює, а потім – колективне обговорення їх, вибір найточніших з погляду науки, підкріплення власними міркуваннями.

У процесі колективно-розподільної діяльності в підсистемах “учитель – клас”, “учитель – учень”, “учень – учень”, “учень – клас”, спрямованої на пошук істини, відбувається рівномірний розвиток обох півкуль мозку учня. Одержання учнем нової інформації через мислення-спілкування з учителем та однокласниками, де істина постає як суперечка про істину, як діалог, постійний обмін знаннями,

переживаннями між учасниками навчально-виховного процесу, породжує інверсію: учитель стає “учнем”, а учень – “учителем”. Програма з курсу “Логіка” розрахована на одну годину на тиждень з другого по четвертий клас і пропонується як предмет варіативної частини навчального плану.

Рекомендації щодо роботи з програмою

Пропоновану програму курсу, порівняно з попередньою (*Рекомендовано МОН України: лист №1/11 – 1689 від 28. 05. 2002 р.*), спрощено, вилучено розділи “Планування дій”, “Доведення і спростування”; систематизовано задачі, які розв’язуються методом припущення й методом вилучення, їх згруповано за рівнем складності, зразки оформлення розв’язання цих задач подані в зошитах з логіки¹.

Реалізація програми здійснюється за навчальними посібниками, які заплановані окремо на кожний рік навчання. Завдання, вміщені до кожної теми, – це приклади для докладного аналізу на уроках, що допомагають усвідомити (закріпити) теоретичний матеріал; індивідуальні завдання для самостійної роботи в класі і вдома. Всі завдання з тем “Завдання на повторення” (узагальнення й систематизація вивченого) умовно поділено на блоки-уроки (до восьми завдань у кожному). У кожному такому блоці подаються різні типи завдань. Завдання “Перевір себе” вчитель може використати при підготовці до контрольної роботи. Після контрольного уроку запланований урок – аналіз контрольної роботи. На таких уроках учитель може використовувати додаткові завдання, які вміщено у кінці кожного посібника.

Увага! Всі наукові терміни, які є у змісті програми, подаються виключно для вчителя.

Кількість годин на вивчення кожного розділу – орієнтовна.

¹ Митник О. Я., Вакула-Савуляк Н. Г. Зошит з логіки. 2 клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2009.

Митник О. Я., Вакула-Савуляк Н. Г. Зошит з логіки. 3 клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2009.

Перший рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень,

I семестр – 17 год, II семестр – 18 год; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОНЯТТЯ (10 год)	
Поняття та його ознаки. Зміст і обсяг понять. Види понять: <i>загальні (родові), конкретні (видові), одиничні, збірні, абстрактні</i>. Визначення поняття через найближчий рід та видову ознаку	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади і розпізнає загальні, конкретні, одиничні, збірні та абстрактні поняття; • називає види понять; • додержує правил визначення поняття через найближчий рід та видову ознаку; • аналізує і пояснює помилки при визначенні поняття
СУДЖЕННЯ (16 год)	
Суть логічного судження. Істинні та хибні судження. Види суджень. Логічні задачі, які розв'язуються методом припущення і методом вилучення	<i>Учень (учениця):</i> • називає види суджень; • наводить приклади і розпізнає істинні та хибні судження; • розв'язує завдання на перетворення істинного судження на хибне і навпаки; задачі на припущення та метод вилучення
УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ (7 год)	
Резервний час (2 год)	

Другий рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень,

I семестр – 17 год, II семестр – 18 год; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 2 КЛАСІ (3 год)	
Поняття. Види понять. Визначення поняття через найближчий рід та видову відмінність. Судження. Істинні та хибні судження. Види суджень. Задачі, які розв'язуються методом припущення і методом вилучення	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади і розпізнає загальні, конкретні, одиничні, збірні та абстрактні поняття; істинне та хибне судження; • називає види понять; види суджень; • додержує правил визначення поняття через найближчий рід та видову ознаку; • розв'язує завдання на перетворення істинного судження на хибне і навпаки; задачі на метод припущення та на метод вилучення
ПОНЯТТЯ (8 год)	
Зміст і обсяг понять. Порівнянні та непорівнянні поняття. Сумісні поняття. Несумісні поняття. Круги Ейлера. Зображення обсягу понять за допомогою кругів Ейлера	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади сумісних і несумісних понять; • аналізує співвідношення між обсягами 3-4 понять; • розв'язує завдання, що передбачають зображення обсягу 3-4 понять за допомогою кругів Ейлера
СУДЖЕННЯ (18 год)	
Просте судження та його структура. Складне судження зі сполучниками “і”, “або”, “якщо ..., то”.	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади і розпізнає просте і складне судження;

Їх істинність та хибність. Слова “необхідно”, “достатньо”. Побудова суджень зі словами “необхідно”, “достатньо”. Логічні задачі, які розв’язуються методом припущення і методом вилучення	• описує структуру простого судження; поняття “просте судження”, “складне судження”; • додержує правил визначення істинності складного судження із сполучниками “і”, “чи”, “якщо ..., то”; • розв’язує задачі на метод припущення та метод вилучення
УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ (4 год)	
Резервний час (2 год)	

Третій рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень,

у I семестрі – 17 год, у II – 18 год; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 3 КЛАСІ (3 год)	
Порівнянні та непорівнянні поняття. Зображення обсягу понять за допомогою кругів Ейлера. Просте судження та його структура. Складне судження зі сполучниками “і”, “чи”, “якщо ..., то”. Їх істинність та хибність. Задачі, які розв’язуються методом припущення та методом вилучення	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади і розпізнає сумісні і несумісні поняття; просте і складне судження; • описує структуру простого судження; поняття “просте судження”, “складне судження”; • додержує правил визначення істинності складного судження зі сполучниками “і”, “чи”, “якщо..., то”; • аналізує співвідношення між обсягами 3-4 понять; • розв’язує завдання, що передбачають зображення обсягу 3-4 понять за допомогою кругів Ейлера; задачі на метод припущення та метод вилучення

ПОНЯТТЯ (8 год)	
Логічні операції: обмеження й узагальнення понять; поділ понять. Правила поділу	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає й описує логічні операції: “обмеження поняття”, “узагальнення поняття”, “поділ поняття”; • наводить приклади логічних операцій: обмеження, узагальнення, поділ поняття; • додержує правил поділу поняття; • аналізує і пояснює помилки щодо здійснення логічних операцій: обмеження, узагальнення, поділ поняття; • розв’язує завдання, що передбачають здійснення логічних операцій: обмеження, узагальнення, поділ поняття
УМОВИВОДИ (17 год)	
Умовиводи з одним засновком. Перетворення, обернення, протиставлення предмета думки та ознаки предмета думки. Умовиводи з двома засновками – простими судженнями. Умовиводи з двома засновками (один – складне судження зі сполучниками “якщо ..., то”, другий – просте судження). Умовиводи з двома засновками (один – складне судження зі сполучником “чи”, другий – просте судження). Правила побудови умовиводів. Логічні помилки в умовиводах	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає і наводить приклади умовиводів з одним засновком: перетворення, обернення, протиставлення предмету думки та ознаки предмета думки; умовиводів з двома засновками; • описує структуру умовиводу з одним і двома засновками додержує правил побудови умовиводів з одним та двома засновками; • аналізує і пояснює логічні помилки в умовиводах; • розв’язує завдання, що передбачають здійснення перетворення, обернення, протиставлення предмета думки та протиставлення ознаці предмета думки; складання умовиводів з двома засновками з окремих термінів

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ (5 год)

Резервний час (2 год)

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Логіка”. 2, 3, 4 класи (авт. О. Я. Митник. – Київ: Початкова школа, 2006, 2007, 2008, 2009); “Зошит з логіки. 2 клас” (авт.: О. Я. Митник, Н. Г. Вакула-Савуляк. – Тернопіль: Мандрівець, 2009); “Зошит з логіки. 3 клас” (авт. О. Я. Митник, Н. Г. Вакула-Савуляк. – Тернопіль: Мандрівець, 2009).

АЗБУКА СПОЖИВАЧА

два роки навчання

Автори:

Н. БОРОДАЧОВА – національний експерт з питань споживчої політики, директор Інституту споживчих програм;

Г. ЛАВРЕНТЬЄВА – начальник інформаційно-навчального відділу Інституту споживчих програм

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма “Азбука споживача” є програмою економічної освіти в умовах формування ринкової економіки з практичним спрямуванням для учнів початкової школи. “Азбука споживача” – це навчальний курс за вибором, розрахований на два роки, в якому учні початкової школи зможуть отримати базові знання про законні права споживача та набути навичок їх практичного застосування.

Керівники та вчителі шкіл ухвалюють рішення щодо вибору першого року навчання з огляду на рівень підготовки учнів.

Мета курсу – сприяти формуванню в учнів свідомості й культури споживача, необхідних в умовах ринкової економіки для якісного та безпечного споживання, що базується на засвоєнні прав споживача, визнаних світовою спільнотою та законодавством України. Ця мета реалізується в курсі через подання учням базових споживчих знань, які вони можуть застосовувати у життєвих ситуаціях, пов’язаних із покупками, вибором товарів та послуг на споживчому ринку, правильним їх використанням.

Навчальний курс спрямований на формування в учнів на прикладі Закону України “Про захист прав споживачів” поваги до закону як загальносупільних правил, встановлених державою для захисту прав та інтересів споживачів через створення уявлення про відповідальність споживача за свій вибір на ринку, засвоєння навичок і вмінь правильно поводитися в різних ситуаціях, зокрема у стосунках із продавцем при виборі товару та здійсненні покупки тощо.

Розвивальний аспект курсу передбачає формування особистого споживчого досвіду учня здійснювати покупки, використовуючи набуті знання, необхідну і корисну інформацію для споживачів, створення стимулу для набуття різноманітних знань (довкілля, право, математика, безпека життєдіяльності тощо), а також усвідомлення необхідності вдосконалювати і підвищувати свою споживчу грамотність протягом усього життя, що пов’язано з оновленням ринку товарів і послуг, засобів рекламування, інтегруванням України у європейську та світову спільноту.

Виховний аспект курсу передбачає формування в учнів свідомого ставлення до економії та бережливості, культури споживання, розуміння ролі грошей, вираженого сприйняття реклами, а також усвідомлення потреб і можливостей родини та окремих її членів. Важливим виховним чинником є використання і поширення учнем набутих споживчих знань

серед близького оточення, включаючи родичів, знайомих та друзів, які незалежно від віку виявляють неабиякий інтерес до споживчої грамоти. Набуття учнем споживчих знань сприяє підвищенню самооцінки, основою якої є навчальна праця і відчуття своєї корисності для інших людей завдяки засвоєним знанням та навичкам.

Зміст програми складається з головних споживчих понять: *товар, послуга, споживач, потреба, покупка, гроші, економія, вибір, якість, виробник, виконавець, продавець, реклама, закон, права та обов'язки споживачів, безпека*, а також деяких інших, важливих для виховання навичок: *етикетка, ціна, чек, квитанція* тощо. До тих уявлень про світ товарів і послуг, що його мають учні початкової школи, додаються знання, які підвищують рівень споживчих уявлень та сприяють осмисленню власного життєвого досвіду щодо покупок, використання товарів, відношення до інформації.

Важливим аспектом навчального курсу є його персоніфікований характер, тобто безпосереднє відношення всіх тем і понять до життя та інтересів кожної дитини особисто. “Я є споживач”, – усвідомлює учень вже на початку вивчення курсу. З цим усвідомленням, яке підвищує самооцінку дитини, продовжується ознайомлення та засвоєння ним подальших понять курсу. Такий підхід дозволяє учням відчувати персональну причетність до світу товарів і послуг, створених для задоволення споживчих потреб людини.

Поряд з цим, курс передбачає зміцнення родинних зв'язків через зростання спільного інтересу членів родини та їх близького оточення до споживчих знань, якими діляться діти. Вже перші набуті учнем знання про необхідність уважного ставлення до маркування, отримання чеків, вираженого вибору товару сприяють підвищенню його активності, спостережливості щодо дій різних людей, певного аналізу ситуацій. При цьому важливо, що саме учні виступають ініціаторами споживчих дискусій у колі сім'ї та друзів, використовуючи набуті знання. Такі обговорення сприяють підвищенню авторитету знань, демонструють важливість споживчих потреб і об'єднують усі вікові категорії споживачів у їх бажанні мати вищий рівень знань і, відповідно, якість споживання. Таким чином, родинне спілкування та обговорення щоденних життєвих ситуацій щодо покупок, властивостей придбаних товарів, задоволення або невдоволення стають важливим стимулом для учнів набувати нові знання.

Навчальний курс сприяє соціальній адаптації молодших школярів до життєвих реалій, до того ж, не лише у сенсі підготовки до майбут-

нього життя, а й також до умов сьогодення. Нові знання зі споживчої грамоти неодмінно поєднуються з практичними навичками їх застосування. Ознайомлення із властивостями товару, умовами їх зберігання та використання, значенням чека – ці та інші відомості стають компасом для учнів і вказують правильний шлях споживчих дій. Активізується здатність учнів як споживачів до особистої внутрішньої дисципліни у дотриманні правил грамотної споживчої поведінки.

Структурна побудова курсу мотивує учнів у процесі його засвоєння співвідносити набуті споживчі знання зі змістом інших шкільних предметів та пов'язувати їх із власним життєвим досвідом. Ефективність навчального процесу підвищується завдяки активності та ініціативі учнів у застосуванні споживчих знань і навичок, що відповідає інформаційній насиченості сучасного суспільного та родинного життя.

Суттєвою складовою курсу є відомі українські прислів'я та приказки як елемент патріотичного виховання учнів та усвідомлення народної мудрості, що в усі часи віддавала належне високим людським якостям: розуму, використанню знань, кмітливості, взаємній повазі між людьми, бережливості, розумінню цінності здоров'я та здорового способу життя тощо. Більшість тем супроводжується крилатими фразами – перлинами народної мудрості, осмислення яких сприяє усвідомленню учнями життєвої цінності споживчої грамоти.

Процес вивчення курсу передбачає поєднання розумово-пізнавальної діяльності учнів з різноманітними практичними діями – малюнками, активними вправами, моделюванням ситуацій, використанням товарних етикеток та чеків, квитанцій тощо.

Навчальний курс можна доповнити та урізноманітнити на розсуд учителя спільним відвідуванням магазинів, ремонтних ательє або інших пунктів побутового обслуговування, спортивних або культурних закладів. Можуть бути використані для колективного розгляду та обговорення дорожні квитки, квитанції на замовлення або про сплату комунальних послуг тощо. Розглядання дитячих колекцій сірникових етикеток, обгортки від цукерок і шоколаду та розміщеної на них інформації, обговорення рекламних сюжетів є потужним стимулом для заохочення учнів вдумливо ставитися до повсякденних споживчих ситуацій та намагатися уникати небажаного, що пов'язано з неналежною якістю та небезпечністю товарів і послуг.

Курс включає елементи інтернаціонального виховання учнів через спільність споживчих потреб, які об'єднують людей різних країн: вони всі прагнуть до якісного споживання за доступними цінами. Сві-

това спільнота з повагою ставиться до потреб споживачів, визнаючи за ними ряд всесвітньо відомих прав. Лозунг “Споживач – король ринку” є широко відомим гаслом у країнах з розвинутою економікою і вдалим механізмом залучення учнівської аудиторії до засвоєння споживчих знань.

Одним з **найважливіших аспектів** курсу є введення учнів у світ права через ознайомлення із Законом України “Про захист прав споживачів”. Поняття законів як загальносупільних правил для всіх людей у країні стає першою сходинкою правової освіти учнів. Ознайомлення з законом, який захищає права та інтереси споживачів, відповідає зацікавленості учнів мати впевненість, що держава визнає, поважає та стоїть на сторожі споживчих прав. Посилання на Конституцію України як найголовніший закон країни розширює рамки початкових уявлень у галузі права, допомагаючи учням усвідомити системний характер законодавства – систему правил у стосунках між людьми в суспільстві.

Перші правові знання учнів у рамках курсу стають базою для розвитку споживчої свідомості та культури спілкування, адже споживач вступає у стосунки з продавцем, виробником та виконавцем послуг. Усвідомлення учнями своїх законних споживчих прав закладає основу для формування внутрішньої впевненості, що дозволяє споживачеві гідно, із самоповагою та повагою до інших учасників ринкового процесу діяти у різних ситуаціях, володіти навичками споживача, мати духовні потреби, які б переважали над матеріальними благами. Початкова споживча освіта закладає в свідомості учнів підвалини для поєднання економічних інтересів людини з культурою споживання та спілкування на ринку товарів і послуг, формує переконання у силі закону та у власних силах.

Перший рік навчання

17 годин

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ТОВАР (1 год)	
Поняття “товар”. Різноманітність товарів. Поділ на харчові та нехарчові товари. Використання товарів за призначенням та правильне їх зберігання. Дитячі товари. <i>Дидактична гра “Товар”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке товар; • знає про поділ товарів на харчові продукти та нехарчові; • має уявлення про різноманітність кожного виду товару: кондитерських та хлібо-булочних виробів, морозива, дитячих іграшок, взуття тощо; які товари можна купувати дітям; • володіє навичками використання товару за призначенням; правильного зберігання: у шафі, у холодильнику, у тумбі для взуття, у портфелі тощо; • наводить приклади харчових товарів; нехарчових товарів; • робить висновки: товари призначені для задоволення матеріальних (речових) потреб людини
ПОСЛУГА (1 год)	
Поняття “послуга”. Різновиди послуг. Майстерність виконавців послуг. Значення інформації про послуги. Поліпшення життя людей завдяки допомозі фахівців зі сфери послуг. <i>Дидактична гра “Послуга”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке послуга; • уміє розповісти про виконавців послуг – майстрів своєї справи: кухаря, перукаря, лікаря-стоматолога, ветеринара, таксиста, продавця, провідника, екскурсовода, слюсаря-водопровідника тощо; • має уявлення, що більшість послуг потрібно замовляти, довідники та

	довідкові служби допомагають замовникам у пошуку інформації про послуги; • наводить приклади ремонту побутової техніки, взуття, сумок; будівлі та ремонту житла, гаража; пошиття одягу, послуг перукарень, громадського харчування, транспорту, зв'язку та пошти, закладів культури та спорту; • робить висновки, що послуги поліпшують і полегшують життя людини
СПОЖИВАЧ (1 год)	
Поняття “споживач”. Поєднувальний характер споживчих потреб. Задоволення або невдоволення споживача придбаними товарами і послугами. Правильне поводження споживача в оточенні людей і речей. Усі люди – споживачі. <i>Дидактична гра “Споживач” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, хто такий споживач; • уміє розповісти, що об’єднує споживачів з різних країн; чи можна не бути споживачем; задоволення або невдоволення споживача; уподобання та смаки споживача; • орієнтується у поняттях: повага до інших споживачів та їхніх потреб; бережне ставлення до оточуючих речей; правильне поводження у місцях продажу товарів та надання послуг; • має судження, чи важливо для людини почуватися задоволеним споживачем; • наводить приклади, що кожна людина – споживач; діти як споживачі; іноземні гості як споживачі в Україні; • робить висновки, що всі люди – споживачі; споживачі купують і користуються товарами та послугами

ПОТРЕБА (1 год)

Поняття “потреба”. Значення потреб у житті людини та важливість їх задоволення. Вміння співвідносити бажання та можливості. Спільність та відмінність потреб різних людей. <i>Дидактична гра</i> “Потреба” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке потреба; • розрізняє потреби малюків та школярів; • роз’яснює про поєднання бажань та можливостей; відповідність потреб віковій людині; відмінності між культурними та матеріальними потребами; • орієнтується у понятті співвідношення особистих потреб із потребами інших членів родини; • наводить приклади, які бувають потреби; потреби першочергові та другорядні; які товари та послуги задовольняють потреби людини; • робить висновки: різні люди – різні потреби; важливість нематеріальних потреб у житті людини; матеріальні потреби задовольняються товарами, нематеріальні – послугами
---	---

ГРОШІ (1 год)

Поняття “гроші”. Історія виникнення та змін форм грошей. Назва грошей. Зручність грошей. Повага до грошей як до винагороди за працю. Розумна ощадливість витрат. Потреба у кишенькових грошах. <i>Дидактична гра</i> “Гроші” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке гроші; звідки у людей гроші; назви грошей; • уміє розповісти про тварин та сіль у ролі грошей, паперові та металеві гроші; як довго “живуть” гроші; кишенькові гроші; • має уявлення про взаємозв’язок між грошима та задоволенням життєвих потреб людини; шанобливе ставлення до грошей як винагороди за працю людини; ощадливість щодо грошових витрат; захист грошей від підробок; удосконале-
---	--

	ння грошей: чеки, пластикові картки; • робить висновки: гроші – винагорода за працю; гроші як засіб купівлі товарів і послуг; зручність грошей.
ЦІНА (1 год)	
Поняття “ціна”. Джерела інформації для споживачів про ціну товару чи послуги. Важливість для споживача ціни при виборі та здійсненні покупки. Знижки цін. <i>Дидактична гра “Ціна” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке ціна; що таке цінник; • пояснює, чому різні товари та послуги мають різні ціни; чому написи ціни мають бути чіткими; ціни на ринках запитують у продавців; знижки цін, сезонні знижки; • володіє навичками: спочатку довідатися про ціну, а потім здійснювати оплату вибраного товару чи послуги; • наводить приклади цінників на товари у місцях продажу; переліку цін на послуги у перукарнях або ательє з ремонту; переліку цін на квитки у касах кінотеатру, цирку, закладах спорту тощо; повідомлень про вартість проїзду на транспорті; • робить висновки, що ціна пов’язана з кількістю та складністю праці, витраченої на створення товару чи послуги, використаних матеріалів; ціна важлива для споживача
ЧЕК (1 год)	
Поняття “чек”. Призначення чека та його інформаційна наповненість. Важливість та корисність чеків для споживача.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке чек; • має уявлення про чеки з касових апаратів; товарні чеки у місцях відсутності касових апаратів;

Правила поводження з чеками. Сучасне вдосконалення чека. <i>Дидактична гра “Чек”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	• пояснює призначення чека; важливість інформації з чека для споживача; сучасне вдосконалення чеків для зручності споживача; • володіє навичками: отримувати чеки як підтвердження про сплату грошей; перевіряти чеки, не відходячи від місця оплати покупки; зберігати чеки; • робить висновки, що чек важливий та корисний для споживача; чеки зберігають протягом певних термінів
--	---

ВИБІР (1 год)

Поняття “вибір”. Усвідомлення важливості вибору. Необхідність мати інформацію про товар чи послугу при виборі товару. Значення порад та консультацій спеціалістів та/або інших споживачів, власного досвіду і знань при здійсненні вибору та задоволення матеріальних і нематеріальних потреб. <i>Дидактична гра “Вибір”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке вибір; • має уявлення про вибір хліба в супермаркеті, овочів на ринку, спектаклю з репертуару театру, шкільного приладдя, перукаря тощо; • наводить приклади широкої пропозиції товарів у кондитерському відділі, відділі канцтоварів тощо; • усвідомлює необхідність надання інформації споживачеві про товар чи послугу для здійснення вибору; залежність вибору споживача від властивостей та ціни товару; • спостерігає та описує (усно) вплив уподобань та смаків на вибір споживача; врахування потреб та можливостей при виборі споживача; • володіє навичками спочатку довідатися про властивості та ціну товару при виборі покупки, лише потім приймати рішення; порівнювати товари різних виробників; брати до уваги відгуки інших споживачів про товар та послуги;
--	--

	• робить висновки, що вибір товару чи послуги споживачем – відповідальна справа; при виборі споживач спирається на власний досвід та набуті знання, поради інших споживачів, допомогу продавців та консультантів у місцях продажу
ВИРОБНИК (1 год)	
Поняття “виробник”. Виробники різних товарів. Роль виробників на споживчому ринку. Змагання між різними виробниками за прихильність споживача. Авторитет серед споживачів мають виробники якісних товарів. <i>Дидактична гра “Виробник” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з даною темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, хто такий виробник; виробником може бути як підприємство, так і людина; • розрізняє види виробників та виробництва: завод (хлібозавод, машинобудівний завод тощо); фабрика (взуттєва, кондитерська тощо); сільськогосподарське підприємство; приватний підприємець; • має уявлення про різноманітність підприємств-виробників, малого бізнесу та приватних підприємців; широкий вибір аналогічних товарів від різних виробників; • володіє навичками порівняння продукції різних виробників (наприклад, виробів торговельних марок “Світоч” та “Рошен” тощо); запам’ятовування, продукція яких виробників сподобалася більше; • робить висновки, що кожний з виробників прагне привернути увагу споживача до своєї продукції; ліпші виробники відомі в усьому світі або у своїй країні; споживачі прагнуть знати ліпших виробників

ВИКОНАВЕЦЬ (1 год)	
Поняття “виконавець”. Підприємство-виконавець. Приватний підприємець. Роль сфери послуг та їх різноманітність у задоволенні нематеріальних потреб споживачів. Вибір споживачем ліпшого виконавця послуг. Авторитет та добре ім’я виконавця. <i>Дидактична гра “Виконавець” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та досупних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, хто такий виконавець; виконавцем послуг може бути як підприємство, так і людина; • має уявлення про різних виконавців послуг: авіакомпанії, туристичні фірми, приватний лікар-ветеринар; приватне кафе “Чай з пиріжками”; майстер з ремонту взуття; телевізійний майстер тощо; • усвідомлює, що авіаційні перевезення передбачають велике підприємство-компанію; маленька майстерня з ремонту сумок чи взуття цілком задовольняє потреби жителів району; приватний ветеринар чи телемайстер працюють за спеціальним дозволом; • уміє пояснити, чому деякі виконавці приймають замовлення заздалегідь; виконання термінових замовлень коштує дорожче; • робить висновки, що авторитет та добре ім’я виконавців послуг зростають завдяки поширенню інформації про них задоволеними споживачами; у виконавця послуг завжди багато замовлень, якщо він якісно виконує справу та поважає споживачів
ПРОДАВЕЦЬ (1 год)	
Поняття “продавець”. Продавець як конкретна особа, так і торговельне підприємство. Різноманітність торговельних закладів.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, хто такий продавець; у ролі продавця виступає не лише окрема людина, а й торговельне підприємство;

Забезпечення торговельним підприємством широкого вибору товарів і послуг, належного рівня обслуговування та потреб споживача. Ставлення продавця до покупця. <i>Дидактична гра “Продавець”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	• має уявлення, що магазин-продавець і людина-продавець пропонують споживачеві різноманітні товари; розташування пунктів продажу з урахуванням зручності для споживачів; торговельні заклади не лише пропонують споживачам товари, а й надають послуги торгівлі, тобто обслуговують покупців; • наводить приклади торговельних закладів: супермаркети, невеличкі магазини, кіоски, лотки, ринки, величезні магазини гуртової та роздрібної торгівлі, торговельно-розважальні комплекси тощо; • володіє навичками ввічливого спілкування з продавцем; отримання від продавця необхідної інформації; дотримання правил поведінки у торговельних закладах; • робить висновки, що гарний продавець той, який поважає споживачів, піклується про створення зручності для покупців, навчає своїх працівників допомагати споживачам вибирати товар або послугу; ліпший продавець той, від кого споживач виходить не лише з покупками, а й з добрим настроєм
РЕКЛАМА (1 год)	
Поняття “реклама”. Інформаційна сутність реклами. Різноманітність реклами. Необхідність виваженого та розсудливого ставленням споживача до рекламних обіцянок.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке реклама. • розрізняє види реклами; • орієнтується у поняттях, що реклама є джерелом інформації, зокрема про нову продукцію, яка ще не відома споживачам; реклама не єдина інформація про новинки ринку;

<i>Дидактична гра “Реклама”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	• наводить приклади зовнішньої реклами: щити, світлові табло, написи на будівлях і транспорті тощо; “домашньої” реклами: телебачення, радіо, газети, журнали, рекламні буклети та листівки; улюбленої реклами; реклами, що не подобається; • усвідомлює, що не варто дотримуватися всіх рекламних порад та обіцянок; реклама потрібна, проте пам’ятаймо: споживач завжди сам вирішує, чи варто і за що саме сплачувати гроші; однієї лише рекламної інформації для здійснення покупки замало; • робить висновки та обґрунтовує: споживачеві необхідна критичність, вираженість і розсудливість у ставленні до реклами
ЕТИКЕТКА (1 год)	
Поняття “етикетка”. Необхідність для споживача володіти інформацією, поданою на пакуваннях товарів. Уміння вивчати етикетку з метою вибору якісного товару, правильного його використання та догляду. <i>Дидактична гра “Етикетка”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке етикетка; • пояснює, що етикетки надають інформацію про товар: назву, виробника, масу або розмір, з чого вироблений товар, термін вживання харчових продуктів та інші відомості; застереження на етикетках щодо правил зберігання або споживання продукції з метою уникнення небезпечних ситуацій; • володіє навичками: вивчати етикетку, а потім вирішувати щодо придбання; при купівлі харчових продуктів обов’язково перевірити термін вживання; вивчати етикетки-ярлики на одязі щодо правильного використання та догляду;

	• наводить приклади пакування печива та шоколадок; етикетки соків та солодких напоїв; етикетки на одязі, шкарпетках тощо; • робить висновки, що споживачеві не варто нехтувати інформацією, що на етикетці; відомості з етикетки про адресу та номери телефонів виробника свідчать про його відкритість до споживачів своєї продукції
ЯКІСТЬ (1 год)	
Якість Поняття “якість”. Якісні та неякісні товари та послуги. Правила зберігання, транспортування та використання товару. Дотримання правил поводження з товаром – запорука збереження якості товару. <i>Дидактична гра “Якість” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке якісний та неякісний товар; • має уявлення про відповідність товару своєму призначенню – одна з найважливіших ознак його якості; виробники мають дотримувати певних правил та обов’язкових вимог при створенні товару; споживчі властивості товару також характеризують його якість: зручність у користуванні, оздоровчий характер тощо; куплений товар може втратити свою якість через порушення правил транспортування, зберігання та використання; • наводить приклади якісних та неякісних товарів; якісних та неякісних послуг; • робить висновки про бережне ставлення допомагає зберігати якість товару, отримувати користь та задоволення від його використання

ЗАКОН (1 год)

Поняття “закон” як сукупність загальноновизнаних правил для всіх людей у країні. Закони та встановлений ними порядок є обов’язковими для всієї спільноти споживачів. Права та обов’язки споживачів.

Закон України “Про захист прав споживачів”.

Дидактична гра “Закон” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)

Учень (учениця):

- **усвідомлює**, що таке закон;
- **знає**, який саме закон захищає споживачів;
- **орієнтується** в тому, що закон встановлює правила у стосунках між споживачами, продавцями та виробниками: як треба діяти в різних ситуаціях; кожний учасник ринкових відносин має свої обов’язки; закон допомагає кожній людині як споживачеві отримувати найбільшу користь від покупок;
- **має уявлення**, що, згідно із законом, етикетки товарів мають бути написані рідною, а не іноземною мовою; законом передбачені випадки безоплатних послуг: ремонту, транспортування, заміни товару тощо;
- **розуміє та пояснює**, що виступ співаків (акторів) під фонограму (запис) має бути вказаний на квитках та афішах; не підлягають заміні: надувні гумові іграшки, зубні щітки, плівки для фотоапаратів, лікарські засоби тощо;
- **виносить судження** про викладені в законі правила обов’язкові для всіх людей у країні;
- **робить висновки**, що закони допомагають жити, тому їх треба вивчати та дотримувати

ЕКОНОМІЯ (1 год)	
Поняття “економія”. Бережне ставлення до оточуючих речей та енергетичних ресурсів. Правильна споживча поведінка щодо витрат із сімейного бюджету. Розумна економія в родині – шлях до її добробуту. <i>Дидактична гра “Економія” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє та пояснює (усно), що економія споживачами тепла, газу, води електроенергії дозволяє зберегти ресурси держави та заощадити гроші родині; завдяки дбайливому ставленню до речей вони довше слугують людині; економія кожного споживача призводить до поліпшення бюджету родини загалом; розумна економія не суперечить збереженню здоров’я та комфорту; • орієнтується та наводить приклади економного використання води, електроенергії, газу; бережного ставлення до оточуючих речей; економії грошей для здійснення великих покупок; дбайливе ставлення учня до підручника дозволяє у подальшому використовувати цю книгу іншому учневі; • володіє навичками не припускати невинуватених витрат ресурсів та коштів: виключати непотрібне світло, обмежувати неважливі розмови по телефону, стежити за недоцільними витратами води тощо; • робить висновки, що розумна економія в родині – шлях до її добробуту; економні громадяни – багата держава
СПОЖИВАЧ – КОРОЛЬ (1 год)	
Всесвітньо відомий лозунг “Споживач – король”.	<i>Учень (учениця):</i> • знає та розуміє всесвітньо відомий лозунг “Споживач – король”; у різ-

Шанобливе ставлення до споживача з боку виробників, продавців та виконавців. Споживач є головною фігурою на ринку товарів та послуг. <i>Дидактична гра “Споживач – король” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	них країнах споживач користується пошаною з боку виробників, продавців та виконавців; споживач має почуватися впевнено та поводитися гідно; • орієнтується та пояснює, чому кожний з багатьох виробників і продавців бажає, щоб споживач купив саме його товар; виробники та виконавці поліпшують якість продукції, зменшують ціну, прикрашають упаковку; виробники створюють рекламу свого товару; • усвідомлює, що товарів багато, проте вибір за споживачем, який є королем ринку; чемність, виваженість, привітність споживача – це ввічливість короля; споживач є головною фігурою серед усіх учасників ринку; • робить висновки: оскільки товарів і послуг на споживчому ринку – безліч, тому без знань можна розгубитися; споживчі знання – це своєрідна чарівна паличка, якою користується споживач-король
---	---

Другий рік навчання

20 годин

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
СПОЖИВАЧ	
Поняття “споживач”. Значення для споживача купівлі, замовлення та використання товарів і послуг.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє та пояснює, хто такий споживач;

Роль наміру щодо придбання товарів і послуг. Ознайомлення з асортиментом з метою вивчення властивостей продукції та умов продажу. <i>Дидактична гра “Я – споживач”</i> (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	• орієнтується щодо важливості наміру споживача придбати товар чи послугу; задоволення чи невдоволення споживача від відвідування торговельного закладу, від покупок; • виявляє вміння осмислювати свої потреби; розрізняти матеріальні та нематеріальні потреби; співвідносити особисті потреби з родинними; • володіє навичками спочатку вивчити, зважити, лише потім – купити; бережного ставлення до нещодавно придбаних товарів та тих, що вже знаходяться у користуванні; • наводить приклади купівлі товарів; замовлення послуг; намірів споживача щодо придбання товару чи послуги; учнів як споживачів товарів і послуг; • робить висновки, що споживчі потреби супроводжують усе життя людини; що більше освічений споживач, то ліпше він задавольняє свої та родинні потреби
КУПУЄМО ТОВАРИ	
Поняття “покупка”. Покупка як обмін грошей на товар. Удосконалення споживачем досвіду покупок протягом усього життя. Планування покупок та відповідних витрат. Ввічливість у стосунках споживача з продавцем.	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке покупка; • пояснює, що кожний споживач накопичує власний досвід покупок; особистий досвід споживача збагачується через знання, спілкування, нові покупки; • володіє навичками поєднання намірів щодо майбутніх покупок з вивченням асортименту, властивос-

<i>Дидактична гра “Купуємо товари” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	тей, цін, умов продажу (знижки, кредити, транспортування великогабаритного товару); • орієнтується та пояснює, що планувати покупки корисно; великі покупки (витрати) доцільно планувати та обговорювати у родині заздалегідь; корисно складати перелік витрат щоденних покупок; • наводить приклади перших самостійних покупок у дитинстві; родинних покупок, які найбільше запам’яталися; • робить висновки, що покупки потребують уваги щодо вибору товару та рахування грошей під час покупки; ввічливість споживача допомагає у стосунках із продавцем
--	---

ОТРИМУЄМО ПОСЛУГИ

Поняття “послуга”. Сфера послуг. Відмінність послуги від товару, а квитанції від чека. Різноманітність послуг. Джерела інформації про послуги для споживача. <i>Дидактична гра “Отримуємо послуги” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке послуга; що таке сфера послуг; • пояснює відмінність послуги від товару; відмінність квитанції від чека; виконавець послуги – фахівець своєї справи; вплив уподобань та смаків споживача на вибір послуг; • має уявлення, що більшість послуг потрібно замовляти; у квитанції про сплату замовленої послуги має бути зазначена дата виконання; довідники та довідкові служби стають у нагоді споживачам щодо пошуку виконавців послуг; • оцінює, що саме важливо для споживача при отриманні послуги: якість, вчасне виконання, ввічли-
---	---

	вість обслуговування, врахування побажань замовника тощо; • наводить приклади послуг для дітей як споживачів, щоденних і так званих послуг "час від часу"; житлово-комунальних послуг, закладів громадського харчування, транспорту, побуту та відпочинку тощо; • робить висновки, що послуга – це робота виконавця, яку споживач оплачує; сфера послуг задовольняє нематеріальні потреби споживачів
ВИКОРИСТОВУЄМО ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ	
Поняття "використання товарів та послуг". Використання товарів як матеріальних речей та використання послуг як результату виконання роботи. Задоволення матеріальних потреб споживачів товарами, нематеріальних – послугами. <i>Дидактична гра</i> "Використання товарів та послуг" (інсценування життєвих ситуацій, пов'язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке використання вже придбаних товарів і послуг; • пояснює, що товари задовольняють матеріальні потреби; послуги задовольняють нематеріальні потреби споживачів; особливість торговельної мережі: споживач купує товар і разом з тим отримує послуги з його продажу (торговельні послуги); • дотримує правил бережного ставлення до придбаних товарів; грамотного споживання харчових продуктів; поводження з побутовою технікою та приладами; надання послуг міського транспорту, театру, стадіону, перукарні тощо; • розрізняє послуги побутові, культурні, спортивні тощо; • наводить приклади використання товарів як матеріальних речей; використання послуг як результату виконання роботи;

	• робить висновки, що матеріальні потреби споживачів задовольняються товарами, нематеріальні – послугами; правильне використання придбаних товарів та отриманих послуг є запорукою здоров'я людини, продовження життя самих речей, безпеки, зручностей в організації побуту, заощадження коштів тощо
--	---

МАЄМО НАМІР ПРИДБАТИ ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ

Поняття “намір придбати товари та послуги”. Свідоме бажання споживача задовольнити певні потреби поєднанням фінансових можливостей та запланованих придбань. Вивчення споживачем пропозицій ринку. Право споживача на повну інформацію навіть без здійснення покупки. <i>Дидактична гра “Маємо намір придбати товари та послуги” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке намір придбати; • може пояснити взаємозв’язок між фінансовими можливостями та задоволенням визначених потреб; визначення цінових меж запланованих покупок; визначення споживчих властивостей запланованих покупок; • орієнтується щодо ознайомлення з пропозиціями ринку в певній ціновій категорії; вивченням умов продажу (введенням знижок з певної дати, сезонним розпродажем, повним розпродажем); • наводить приклади ухвалення споживачем рішення щодо необхідності задоволення певних потреб; планування (наміру) придбати необхідні товари чи замовити послуги для задоволення цих потреб; • робить висновки про те, що споживач має право на інформацію та консультації продавця, навіть якщо він піде без покупки; може не поспішати з рішенням про купівлю товару чи послуги, якщо не знайшов пропозицію, де поєднана помірна ціна та властивість товару
---	--

ПРАВА СПОЖИВАЧА	
Поняття “права споживача”. Права споживача як сукупність правил у суспільстві, спрямованих на захист інтересів споживачів, підвищення їх задоволення від товарів і послуг, за які сплачено гроші. <i>Дидактична гра</i> “Права споживачів” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке права споживача; • може пояснити, що права споживача стоять на сторожі його інтересів; знання своїх прав (правил) допомагає споживачеві діяти певним чином; взаємозв’язок між змістом слів “право”, “правило”, “правильно”, “я маю рацію”; • наводить приклади з історії: у стародавні часи обважити чи обрахувати покупця вважалося злочином продавця і підлягало покаранню та осудженню; • має судження: споживачеві важливо знати свої права; знання прав дозволяє діяти правильно та впевнено; • наводить приклади стосунків споживача: з продавцями (потреба в консультації чи додатковій інформації); виробниками (передбачено зворотний зв’язок через повідомлення адреси та номерів телефонів на етикетках); виконавцями послуг (врахування особливих побажань замовника); • робить висновки: споживач зацікавлений, щоб куплені товари та послуги були якісними, корисними; він має на це право; правила ринкових відносин формувалися впродовж століть
ЗАКОН	
Поняття “закон”. Закон “Про захист прав споживачів” захищає права споживачів України.	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке закон; • орієнтується в різноманітності законів;

Конституція України – найголовніший закон серед усіх інших законів для всіх громадян країни. Важливість для споживача знань відповідних законів України, що допомагає людині діяти правильно та впевнено. <i>Дидактична гра “Закон” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	- Закон України “Про захист прав споживачів” – головний закон для споживачів; - Закони України: “Про освіту”, “Про рекламу”, “Про інформацію”, “Про молоко та молокопродукти”, “Про м’ясо та м’ясопродукти” тощо; - Конституція України – найголовніший закон для всіх громадян країни; • пояснює, що Закон України “Про захист прав споживачів” встановлює правила щодо купівлі товарів і послуг споживачами; Закон України “Про рекламу” встановлює правила створення та розповсюдження реклами про товари і послуги; Конституція України встановлює правила у всіх сферах життя в країні; у стародавні часи, коли не було законів, їх замінювали звичаї; • розуміє, що знання законів потрібні та корисні для споживача; Закон України “Про захист прав споживачів” допомагає споживачам діяти за правилами та захистити себе від неповажливих і недобросовісних продавців, виконавців, виробників; важливим для споживачів є визначення в законах їхніх прав; • робить висновки, що звичаї – це неписані правила; закони – це написані правила; знання законів допомагає людині жити за правилами суспільства та доводити свою правоту; закони є обов’язковими для всіх людей в країні
--	--

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ У СВІТІ	
Поняття “права споживачів у світі”. Спільність інтересів та прав споживачів різних країн. Авторитет та популярність всесвітньо визнаних прав споживачів та їх міжнародне значення для спільного розвитку країн і поваги до споживачів. <i>Дидактична гра</i> “15 березня – День усіх споживачів світу”	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке права споживачів у світі; • орієнтується щодо спільності інтересів та прав споживачів різних країн; схожості (подібності) законів “Про захист прав споживачів” у різних країнах; відзначення Всесвітнього дня прав споживачів; • розуміє, що усі споживачі в світі бажають купувати якісні товари та послуги за помірну ціну; незалежно від країни проживання очікують на повагу та ввічливість продавців і виконавців; прагнуть знати свої права, щоб діяти за правилами; права споживачів визнані світовою спільнотою та є авторитетними і популярними; • бере участь у колективному обговоренні всесвітньо визнаних прав споживача: права на задоволення базових (головних) потреб; на вибір; на якість та безпеку; на інформацію; на споживчу освіту; на здорове довкілля; на компенсацію (відшкодування збитків); • робить висновки, що всесвітньо визнані права споживачів є правилами для всіх країн
ПРАВО НА ЗАДОВОЛЕННЯ ГОЛОВНИХ ПОТРЕБ	
Поняття “права на базові (головні) потреби споживачів та їх задоволення”. Ускладнення базових потреб споживачів у часі.	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке головні потреби; • розрізняє потреби: житло, харчування, одяг, взуття тощо; охорона здоров’я, освіта, здорове довкілля;

Спільність та особливість головних потреб у жителів різних країн. Закріплення прав споживачів через закони. <i>Дидактична гра</i> “Потреби у житлі, харчуванні, життєво необхідних послугах” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	• пояснює, що кожна людина має право на задоволення життєво необхідних потреб: їжа, одяг, житло, медична допомога тощо; головні потреби з часом ускладнюються та поширюються: сучасні люди не живуть у печерах, а школи, перукарні, мережі водопостачання тощо стали нагальною життєвою потребою; • орієнтується та наводить приклади спільних головних потреб мешканців різних країн; особливостей головних потреб жителів північних та південних країн: вимоги до житла, одягу, складу харчування; • робить висновки, що право на задоволення головних (базових) споживчих потреб важливе для кожної людини
---	--

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ

Поняття “право споживача на інформацію”. Отримання повних, доступних, достовірних та своєчасно наданих відомостей про товари та послуги, їх виробників, виконавців і продавців. <i>Дидактична гра</i> “Інформація для споживача” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що означає термін “право споживача на інформацію”; • пояснює важливість інформації для споживача; • орієнтується у поняттях: термін придатності (безпечного вживання) харчових продуктів; гарантійний строк на технічні прилади, взуття, одяг, меблі (обіцянка нормальної роботи); застереження (попередження про небезпеку) споживача; • знає та розповідає, що інформація для споживача має бути викладена рідною мовою; повідомлення про знижки має містити дані про попередню та нову ціну; афіші та квитки на концерти і спектаклі мають
---	---

	містити інформацію про використання фонограм; • наводить приклади джерел споживчої інформації: етикеток, супроводжувальних документів, реклами, повідомлень, статей, буклетів, теле- та радіопрограм; необхідних споживачеві відомостей для вибору: харчових продуктів, лікарських засобів, аудіо-, відео- та побутової техніки; популярних серед споживачів торговельних марок (“Чумак”, “Торчин продукт”, “Галактон” тощо); • робить висновки, що кожний споживач має законне право на отримання повної, доступної, достовірної та своєчасно наданої інформації про продукцію; знання цього права корисно кожному споживачеві у повсякденному використанні
ІНФОРМАЦІЯ З ЕТИКЕТКИ	
Поняття “етикетка”. Ярлики, наклейки та пакування товарів. Інформаційне призначення етикетки. Дві групи інформації з етикетки: відомості про виробника (виконавця, продавця) та відомості про товар (послугу). <i>Дидактична гра</i> “Вивчаємо етикетку” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке етикетка; • розрізняє види етикеток: ярлик, наклейка, пакування тощо. • пояснює значення етикетки для свідомого вибору споживача; умовний поділ інформації з етикетки на дві групи: відомості про виробника (виконавця, продавця) та відомості про товар (послугу); • усвідомлює необхідність вивчення етикетки; якщо етикетка “замовчує” деякі відомості, треба замислитися, що вона приховує; обираємо товар з “прозорою” та красномовною етикеткою;

	• наводить приклади видів етикеток: ярлики, наклейки, пакування; відомостей з етикетки про виробника (виконавця, продавця): найменування, адресу, номери телефонів тощо; відомостей з етикетки про товар: назву, масу або розмір, з чого вироблений товар, важливі терміни тощо; застереження з етикеток щодо застосування продукції; • робить висновки, що етикетки допомагають споживачеві скористатися своїм правом на інформацію
--	---

СИМВОЛИ ТА ЗНАКИ

Поняття “символи та знаки”. Інформаційна сутність символів та знаків. Використання символів та знаків з метою допомогти споживачам отримати найповнішу інформацію при обмеженні місця її розміщення. <i>Дидактична гра “Читаймо символи та знаки” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє, що таке символи та знаки; • переконується, що на етикетках (ярликах, пакуваннях, наклейках), особливо невеликих за розміром, не вистачає місця написати всю необхідну для споживача інформацію; на допомогу приходять символи та знаки; деякі символи та знаки повідомляють про розташування довідкових та інших служб, несуть корисну інформацію для споживачів; • знає та розповідає, що частину інформації для споживача повідомляють символами та знаками замість тексту; штрих-коди не є інформацією для споживачів, вони потрібні постачальникам та продавцям; • наводить приклади символів та знаків з етикеток, що “розповідають” про правильне поводження з товаром залежно від його складу, матеріалів; знаку “не смітити”, що
--	---

	позначає місця розташування сміттєзбірників, де можна викинути пакування від використаного товару; розмірів одягу та взуття (що включають його власні та деякого з родичів); • робить висновки, що символи та знаки використовують для інформування споживачів та економії місця на етикетках; “красномовність” деяких символів та знаків робить їх зручними для інформування споживачів у громадських місцях (позначки пішохідних та підземних переходів, зупинок транспорту тощо)
ПРАВО НА ВИБІР	
Поняття “право на вибір” як вільне та свідоме рішення споживача про купівлю товару чи послуги. Інформація як підґрунтя вибору. Особисті знання споживача як основа правильного вибору. <i>Дидактична гра</i> “Маю право на гідний вибір” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке право на вибір; • пояснює, що право споживача на вибір тісно пов’язане з його правом на інформацію; скориставшись своїм правом на інформацію, споживач вирішує, чи влаштовує його той чи інший товар або послуга; споживач вільний у своїх рішеннях про вибір; • дотримує правил, що треба вивчити всю доступну інформацію перш ніж зробити вибір; • засвоює, що продавці та виконавці не повинні впливати на вибір споживача, нав’язувати йому не потрібні товари чи послуги; • наводить приклади мотивації споживчого вибору: властивості товару, що відповідають потребам споживача; ціна; уподобання та сма-

	ки; довіра до виробника (виконавця, продавця); • робить висновки: право на вибір – майже королівське право; споживач несе відповідальність за свій вибір; що більше знань – то ліпший вибір
ПРАВО НА ЯКІСТЬ ТА БЕЗПЕКУ	
Поняття “право споживача на якість та безпеку”. Законодавче встановлення правил щодо якості та безпеки споживання. Обов’язки виробників, виконавців і продавців дотримувати вимог документів. Дотримання споживачами певних правил поведження з товаром для збереження його якості та безпеки при користуванні. <i>Дидактична гра</i> “Безпечне споживання” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке право на якість та безпеку; • аналізує можливі випадки неправильного використання або зберігання товарів споживачами, які пов’язані з небезпекою; • орієнтується та пояснює, що якість товару виявляється в його здатності виконувати ті функції, для яких він призначений; якість послуги виявляється через роботу, зроблену виконавцем; мережі торгівлі (продавці) повинні діяти за правилами транспортування, зберігання та продажу товару; • розуміє, що для забезпечення якості та безпеки товарів усі виробники, виконавці послуг і продавці повинні дотримувати певних правил та обов’язкових вимог згідно з документами; споживачі мають дотримувати правил поведження з придбаними товарами, щоб зберегти їх якість та безпечно користуватися ними; • наводить приклади якісних та неякісних товарів і послуг; таких, що можуть нести небезпеку та/або заподіяти шкоду споживачеві; • робить висновки, що для забезпечення та збереження якості та без-

	пеки товарів весь життєвий шлях речей має супроводжуватися дотриманням споживачами встановлених правил і норм
ПРАВО НА СПОЖИВЧУ ОСВІТУ	
Поняття “право на споживчу освіту”. Системність споживчих знань. Важливість споживчих знань протягом усього життя людини. Права споживачів як основа споживчої освіти. <i>Дидактична гра “Споживач освічений та неосвічений” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)</i>	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке право на споживчу освіту; • розуміє, щоб бути освіченим, споживачеві потрібні системні знання та вміння ними користуватися; у багатьох країнах світу діти навчаються споживчій грамоті змалку; отримані споживачем знання постійно розширюються через інформацію та підкріплюються накопиченням практичного досвіду; • знає та поділяє споживчі знання та навички, потрібні кожній людині з дитинства протягом всього життя; споживча освіта спирається на вивчення та застосування прав споживачів; • наводить приклади споживчої поведінки різних людей, включаючи дітей, залежно від їхніх знань та власного досвіду; задоволеності споживачів товарами та обслуговуванням залежно від знань; важливості знань своїх законних споживчих прав та їх відстоювання у повсякденному житті; • робить висновки, що освічений споживач не купить неякісний або сумнівної якості товар, а у разі невдалої покупки з прихованими недоліками знатиме, як правильно поводитися та захистити себе завдяки набутим знанням

ПРАВО НА ЗДОРОВЕ ДОВКІЛЛЯ

Поняття “право споживача на здорове довкілля”. Необхідність людини жити у чистому навколишньому середовищі. Вдосконалення засобів виробництва. Підвищення культури споживання.

Дидактична гра “Здорове довкілля та наш відпочинок” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)

Учень (учениця):

- **усвідомлює**, що таке право на здорове довкілля;
- **пояснює**, що людина є частиною природи, тому її здоров’я тісно пов’язане зі станом довкілля; якісне споживання людей неможливе без здійснення їх права на здорове довкілля;
- **орієнтується** та **розповідає** про взаємозв’язок між поведінкою людини та станом довкілля; особисту відповідальність кожної людини за своє ставлення до довкілля;
- **розуміє**, що кожна людина своєю діяльністю впливає на стан довкілля; реалізація права споживача на здорове довкілля невід’ємна від його бережного ставлення до довкілля;
- **наводить приклади** техногенного забруднення повітря, водоймищ, ґрунтів через діяльність людини; накопичення побутового сміття, придатності його до утилізації (пластик чи скло), практики розподілу при зборі сміття; економного використання тепла, води, електроенергії, газу тощо; бережного ставлення до оточуючих речей, місць проживання та природи; складових культури людини у збереженні довкілля; органічного виробництва та органічних продуктів як дружнього існування людини та природи;
- **робить висновки**, що здійснення права споживача на здорове

	• довкілля залежить від дій виробників, виконавців та продавців (забруднене повітря, сміття у дворах та на ринках тощо); від самих споживачів та їх свідомого вибору товару, поводження з ним та відповідними наслідками для здоров'я людини та довкілля; таким чином засоби виробництва треба вдосконалювати; культуру споживання треба підвищувати
ПРАВО НА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ	
Поняття “право споживача на відшкодування збитків”. Отримання компенсації за заподіяну товарами та послугами шкоду. Відшкодування виробниками, виконавцями та продавцями витрат та страждань споживачів від неякісних покупок. Знання та використання споживачами свого права на відшкодування. <i>Дидактична гра</i> “Не можеш повернути якість – поверни собі гроші” (інсценування життєвих ситуацій, пов’язаних з темою та доступних дитині)	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює право споживача на відшкодування збитків; • може пояснити, що споживач не повинен нести невинуваті витрати та страждати з вини виробників, виконавців чи продавців; мають бути компенсовані витрати споживача на придбання товарів чи послуг, які виявилися неякісними та небезпечними з вини виробника, виконавця чи продавця; • володіє навичками отримувати чеки, квитанції та квитанції як підтвердження сплати грошей; зберігати чеки, квитанції та квитанції протягом певного терміну; обстоювати надане законом право на компенсацію збитків; • наводить приклади збитків споживачів, завданих придбанням та отриманням неякісних харчових продуктів: згірклою сметаною, хлібом із запеченою мотузкою, шоколадом, що розтанув; неякісного одягу (рукава сорочки різної довжини)

	довжини), взуття (кеди розвалилися після першої гри), іграшок (алергійна фарба), меблів (відклеєні деталі) тощо; розрекламованих товарів та послуг, що не виправдали обіцянок реклами; неякісних послуг: туристичних (замість готелю біля моря поселили у хатинці “на курячих ніжках”), торговельних (цінники не відповідають справжній ціні товару); • робить висновки: право споживача на відшкодування збитків від неякісних товарів і послуг визначено у Законі України “Про захист прав споживачів”; знання та використання споживачем свого законного права на відшкодування заподіяної шкоди дозволяє зберегти гроші та відстояти людську гідність
--	---

Вивчення зазначеного курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Азбука споживача”. 1, 2 роки навчання (авт.: Н. В. Бородачова, Г. І. Лаврентьева. – Київ: Інститут споживчих програм, 2007, 2008, 2009).

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

1–4 класи

*Викладання курсу здійснюється
з обов'язковим урахуванням бажання батьків
(письмова згода)*

Автори:

ІГУМЕН ЛОНГИН (ЧЕРНУХА) – головний редактор
“Церковної православної газети”;

Е. БЄЛКІНА – кандидат педагогічних наук, до-
цент, завідувачка кафедри обра-
зотворчого мистецтва та дизайну
Інституту дошкільної, початкової і
мистецької освіти Київського місь-
кого педагогічного університету імені
Б. Д. Грінченка

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Процес становлення громадянського суспільства в Україні, прагнення до вдосконалення економічної, правової, освітньої, культурної сфер життя передбачає утвердження життєустрою країни на засадах цінностей і норм високої людяності.

Майбутнє України безпосередньо залежить від збереження та відтворення традиційних християнських моральних цінностей, що за своїм змістом співзвучні загальнолюдським, і під впливом яких упродовж тисячоліття формувалася культура українського народу.

Необхідність у цьому продиктована наявністю потужного інформаційного поля, поширення через засоби масової інформації насильства, страху, аморальності тощо.

З огляду на це, актуальним і своєчасним є запровадження курсів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах.

Програма курсу “Християнська етика в українській культурі” є загальноосвітньою і культурологічною. Вона побудована на засадах інтеграції етичного, естетичного та релігійного компонентів у житті дитини на основах християнської моралі, традиційної для українського народу, відповідно до “Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні”.

Потрібно зауважити, що у сучасній науці існує дві основні теорії походження світу – матеріалістична та креаціоністична. За часів тотального атеїзму в нашій державі домінувала перша теорія, що заперечувала існування Бога, незважаючи на внутрішні переконання багатьох людей. У період демократизації українського суспільства, відродження духовних цінностей стала поширюватися креаціоністична теорія (*creator (лат.)* – творець), що розглядає світ з погляду існування Бога. Автори програми дотримуються другої теорії.

Метою курсу є сприяння духовно-моральному розвитку дітей і прищеплення їм любові до Бога, до ближнього, до України через ознайомлення з національними культурними надбаннями, з християнськими моральними чеснотами: людяністю, милосердям, пошаною до батьків і старших, працелюбством, доброчесністю, гостинністю, вдячністю тощо, які водночас глибоко виявляються в українській культурі і за своєю суттю є загальнолюдськими.

Цей процес передбачає такі етапи: отримання інформації (ознайомлення з основними чинниками духовного розвитку); формуван-

ня позитивного ставлення до предмета вивчення; засвоєння матеріалу (розуміння важливості дотримання певних етичних норм поведінки): формування переконань щодо важливості обраної моделі поведінки; бажання і внутрішня потреба наслідування зразкам християнської моралі; втілення в життя набутих знань.

Завдання

Навчальні:

- ✧ ознайомлення з основними духовно-моральними цінностями, поняттями чеснот і гріха, добра і зла, християнськими традиціями в Україні (відповідно до вікових психологічних особливостей дітей) на зразках української культури;
- ✧ ознайомлення з правилами та принципами християнської етики спілкування і стосунків між людьми, з правилами і звичаями доброчесного життя;
- ✧ проведення навчально-виховних заходів для підвищення дитячої готовності до орієнтації в різних життєвих ситуацій, у які може потрапити дитина.

Виховні:

- ✧ допомога учням пізнавати й сприймати морально-етичні цінності та застосовувати їх у своїй поведінці;
- ✧ виховання в дітях християнських рис: любові до Бога, людей, Батьківщини, пошани до батьків і старших, працьовитості, здатності долати труднощі, схильності безкорисливо чинити добро;
- ✧ виховання духовно-моральних і естетичних почуттів. Розвиток емпатії та бажання бути потрібним людям.

Розвивальні:

- ✧ формування емоційно-вольової та когнітивної сфери дитини задля якнайкращого відображення її думок, роздумів щодо тих життєвих проблем, з якими їй доводиться стикатися;
- ✧ підтримка потреби дитини у самовдосконаленні через розвиток її естетичних і духовно-моральних цінностей. Заохочення дитини до роботи над собою (через ігрову діяльність та художню творчість).

Основні принципи програми:

- ✧ відповідність основним цінностям і спрямуванням національної педагогіки;
- ✧ культуровідповідність;

- ✧ теоцентризм;
- ✧ цілісність;
- ✧ інтегрованість;
- ✧ наступність й доступність;
- ✧ толерантність;
- ✧ превентивність;
- ✧ життєва смислотворча самодіяльність.

До програми введено категоріальний апарат етичних понять (*совість, чесноти, гріх, милосердя, доброчинність, відповідальність* тощо), розкриття яких здійснюється відповідно до вікових психологічних особливостей учнів з урахуванням поступового розкриття основ релігійного життя.

Зміст і структура програми

Навчальний матеріал першого класу структурований за трьома темами, які вивчають впродовж усього навчального року в певній послідовності. Що дозволяє поступово ускладнювати і доповнювати теми складнішими поняттями. Так, **перша тема “Дорога добра”** розкриває основні моральні вимоги до вчинку, до життя за правилами християнського сумління й чеснот. Ця тема поступово розширює усвідомлення учнями необхідності добродесних стосунків не лише з людьми, а щонайголовніше, з Богом як Творцем усього світу. Ось чому з цією темою тісно пов’язана **тема друга “Божий світ навколо нас”**, яка підводить дітей до розуміння мудрого і доцільного влаштування світу, створеного Творцем. Цю складнішу для опанування теми учні вивчають протягом різних занять на життєвих прикладах з урахуванням власного досвіду. Серед понять цієї теми – і перші уявлення про Біблію, про життя й Особу Спасителя – Ісуса Христа, ознайомлення з деякими притчами та християнськими святами. Матеріал подається у розповідях-бесідах, у яких учитель намагається долучитися до внутрішнього світу дитини через її власні переживання та досвід, який є для неї актуальним і корисним. Друга тема є світоглядною і формує у дитини розуміння краси та гармонії існування всього живого і, головне, важливості впливу людини на цей світ, оточення, своїх рідних та на себе. Тому велика увага тут приділяється саме святам і підготовці до них з виготовленням подарунків, підготовкою святкових вистав (виступів з віршами, піснями), відвідувань святкових концертів тощо. **Третя тема “Україна благословенна”** становить певним чином культурологічне підґрунтя всієї програми. Можна сказати, що елементи цієї теми притаманні майже

всім заняттям, що є характерною ознакою злиття християнської традиції з українською культурною спадщиною. У цій частині певний час відведено відомостям з історії християнства в Україні, її сьогодення і життя українського народу. Саме у цій темі по-новому звучить поняття “Я – моя родина – благословенна земля України”, відбувається формування родинних стосунків і пошани до родичів, ушляблюються наші предки, які мають християнське коріння, християнське моральне виховання і жили за Божими законами. Дітям подаються зразки християнського служіння Богові й своєму ближньому, праці задля Батьківщини на прикладах визначних діячів історії, культури, зокрема Т. Шевченка.

Програми наступних класів так само мають три тематичні блоки – світоглядний, етичний та культурологічний. Курс 2-го класу називається “Дорога Милосердя” і спрямований на емоційний розвиток дітей. Курс 3-го класу – “Дорога Доброчинності” – має практичний характер. Програма 4-го класу має назву “Дорога Мудрості”. Матеріал цього курсу спрямований на розвиток у дітей розсудливості, спостережливості та поглибленого, порівняно з попередніми курсами, аналізу своїх моральних вчинків і їх наслідків.

Перший рік навчання. Дорога Добра
 35 годин (1 год на тиждень;
 30 год – основний час, 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ДОРОГА ДОБРА (10 год) Заняття 1, 2, 6, 13, 21-23, 27, 33-34	
1. Дорога Добра Ознайомлення дітей з поняттям добра. Приклади добрих вчинків як шлях до добра. Зв'язок добра і краси. <i>Музичний супровід:</i> Е. Гріг “Ранок” із сюїти “Пер Гюнт” на початку уроку (фрагмент). Наприкінці уроку – пісня з кінофільму “Дорогою добра” (сл. Ю. Ентіна, муз. М. Мінкова, у перекладі), фрагмент 2. Правила руху Дорогою Добра Знання і розуміння правил та добрих звичаїв для руху Дорогою Добра. <i>Музичний супровід:</i> Любов Забашта “Людина починається з добра”, муз. О. Залевської 6. Коли добро перемагає зло Гріх як явище в людському житті, що псує його. Гріх завдає шкоди самій людині, тим, хто оточує її, і навіть навколишньому середовищу. <i>Музичний супровід:</i> “Захворіло ведмежатко”, муз. О. Вардуліної	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про можливості застосування правил християнської моралі у власних вчинках; • визначає моральне забарвлення вчинків літературних героїв та у прикладах з життя; • називає деякі з основних християнських рис та моральні вчинки християн; • порівнює вчинки літературних героїв із власними та можливими прикладами з життя; • розуміє потребу вивчати Слово Боже і наслідувати зразки християнських чеснот; • пояснює певні ознаки доброго і поганого, зміст бажаної поведінки дитини у ставленні до Бога і до ближнього; • використовує приклади з життя та книжок для підтвердження власних думок; • висловлює особисте ставлення та ставлення своїх близьких до християнських цінностей у своєму житті; • характеризує позитивні та негативні риси людини, яких він хотів би набути чи позбутися;

13. Милосердя. Святий Миколай

Світ потребує доброти і милосердя. Приклад з життя Святого Миколая.

Музичний супровід: українська народна пісня “Ой, хто-хто Миколая любить”

21. Добрі та погані звички

Вчинки в нашому житті. Звички – вчинки, які постійно повторюються. Добрі та погані вчинки. Боротьба з лінощами – причиною багатьох поганих звичок. Виховання сили волі, наполегливості, старанності, терплячості.

Музичний супровід: “Травичка”, сл. А. Камінчук, муз. Л. Херувимської.

Слухання вірша М. Сингаївського “Все із доброго чи злого”

22. Прощення і вибачення

Притча про блудного сина (адаптована). Увага дітей привертається до того, як батько любить сина і як син покався перед батьком. Чи вміємо ми прощати? Як навчитися прощати? Чи вміємо визнавати свою провину?

Музичний супровід: Альбіноні Adagio

23. Послух і непослух

Непослух – початок зла на землі. Послух – вияв любові й довіри. У чому може полягати наш послух? До кого? (До батьків, старших братиків

• **уміє розрізняти** добрі та погані вчинки, мотиви та наслідки вчинків, а також певні власні вчинки і схильності до них;

• **додержує правил** духовної безпеки в особистому житті (не ображати, не засуджувати інших, бути слухняним і виконувати доручення, настанови батьків і вчителів), правил спілкування з однолітками і старшими; під час екскурсій до храму – правил поведінки у храмі; під час виконання творчих робіт – правил безпеки з предметами праці;

• **орієнтується** в початкових поняттях релігійного життя, релігійної символіки;

• **відтворює** певні завдання під час музичних пауз і танцювальних та ігрових рухів. У ході підготовки до святкових вистав виразно відтворює образи героїв і передає емоційне забарвлення події

та сестричок, учителів та інших дорослих, до Бога.)

Музичний супровід: А. Золкін “Багатель” (“Вибрики”), Р. Глієр “Колискова”.

Слухання вірша Т. Лисенко “Навпакійко”

27. Праця в нашому житті

Значення праці у житті суспільства. Праця як турбота про ближніх. Необхідність додання лінощів.

Музичний супровід: “Ой, літає соколونько”, “Грицю, Грицю, до роботи”, українські народні пісні

33. Вдячність тому, хто дарує добро

Важливість вдячності Богу і людям. Приклади виявлення вдячності.

Музичний супровід: Н. Кузнецова “Романтичний ескіз для арфи та саксофона”

34. Підсумковий урок. Чого навчилися ми за рік?

Що дітям найбільше запам’яталося за навчальний рік? Подякувати дітям за спільну працю, побажати успіхів у навчанні та цікавого і корисного літнього відпочинку. Проведення екскурсії.

Музичний супровід: Пісня “Хто любить Україну”, муз. Л. Херувимської, сл. І. Савицької.

Слухання вірша Н. Рудецької “Бог мене любить”

БОЖИЙ СВІТ НАВКОЛО НАС (14 год) Заняття 3-5, 7, 10-12, 17, 20, 25, 26, 28, 29, 32.	
3. Божий світ навколо нас Світ створений чудово і мудро. У світі є Творець, Який Своєю любов'ю творить світ і турбується про нього. <i>Музичний супровід:</i> Р. Глієр “Ранок” 4. Людина – чудовий задум Творця Людина як вище творіння Бога. Створення людини. Краса людини. Душа – невидима частина людини. Краса душі. Гармонія людини. Завдання людини у житті. <i>Музичне тло розповіді:</i> Н. Кузнецова “Весняний настрій”; П. Чайковський. Концерт для фортепіано № 1 (фрагмент I частини). <i>Слухання вірша</i> Л. Компанієць “Від рідної хати” 5. Добро і зло в нашій душі. Совість – голос Божий Вияви совісті у людини та важливе значення совісті для нас. Боротьба між добром і злом у нашій душі. Радість від творення добра. <i>Приклади контрастних образів у музиці:</i> Л. Працюк “Різдвяна пісня”. Е. Гріг “В печері гірського короля” (фрагмент із сюїти “Пер Гюнт”)	<i>Учень (учениця):</i> • отримує уявлення про деякі історичні події, важливі для становлення державного, культурного та духовного життя України (хрещення Київської держави, правління князів-християн тощо); про родинні зв'язки і традиції християнських свят; • визначає зміст релігійних свят (їх духовну сутність), значення у своєму житті турботи Бога, батьків і найближчих родичів; • називає деякі з основних християнських свят та ознаки їх святкування у родині, ознаки християнських звичаїв в Україні (Святий вечір у родинному колі, колядки і щедрівки на Різдво Христове, освячення води на Хрещення Господнє, виготовлення писанок і крашанок на Великдень, освячення пасок тощо); • порівнює знання про свій рід, родину зі знаннями інших дітей, визначаючи спільне й відмінне у житті різних сімей своїх однолітків; • розуміє важливість взаємоповаги й любові у родині та між іншими людьми, вплив на душу людини добрих і поганих учинків; • пояснює, як треба допомагати людям у різних життєвих ситуаціях за законами добра (правилами руху Дорогою Добра);

7. Батьківська любов. Отець наш Небесний

Дорогоцінність батьківської любові. Вдячність батькам і повага до них. Отець Небесний і Його теплота, турбота і чуйність до людей – Божих дітей. Вшанування Бога та вдячність Йому.

Музичний супровід: “Колискова”, сл. О. Залевської

10. Храм – Дім Божий

Значення храму для міста. Значення храму для людини. Поняття храму людської душі.

Музичний супровід: Передзвін Лаврської дзвіниці.

Слухання вірша Л. Полтави “До церкви”

11. Книга у моєму житті. Свята Книга – Біблія

Що таке Біблія, її унікальність. Біблія як Учитель мудрості й добра. Книга, яку читають усе життя.

Музичний супровід: “Свята Книга”, муз. Л. Херувимської.

Слухання вірша Л. Стебенева “Книга”

12. Мої вчителі. Ісус Христос – Учитель

Ми – учні. Значення вчителів для нас. Пошана до вчителів. Чого навчає Ісус Христос.

Музичний супровід: Ф. Шопен “Вальс”

17. Хрещення Господнє. Хрещення у нашому житті

Подія хрещення Ісуса Христа.

- **використовує** знання про гостинність, турботу про ближніх, про милосердя та щедрість під час свят і у повсякденному житті християн, навички в організації дозвілля;
- **висловлює** власні думки про значення у своєму житті родини і рідного краю, про свою любов та обов’язки щодо збереження краси рідного краю і добрих взаємин між членами сім’ї;
- **характеризує** ознаки християнських і родинних свят, зміст окремих дій та вчинків людей під час проведення цих свят;
- **уміє розрізняти** свята християнські та свята світські (нерелігійні);
- **додержує правил** святкування релігійних свят, вшанування пам’яті померлих, святкування визначних подій у житті країни тощо;
- **орієнтується** у змісті свят Святого Миколая, Свят-вечора, Різдва Христового, Хрещення Господнього, Стрітіння Господнього, Великоного посту, Великодня;
- **готує** власноруч подарунки для близьких та друзів до свята Різдва, Дня Матері тощо;
- **уміє передати** у малюнку за допомогою кольору і ліній настрої, внутрішній стан

Значення хрещення в житті людини. Святкові традиції. <i>Музичний супровід:</i> дитяча пісенька “Морозець”, українська народна пісня. <i>Слухання вірша</i> В. Єфаненка “Хрещення Ісуса” 20. Свято Стрітення Історія зустрічі старця Симеона з Христом-Немовлям. Зустріч людини з Богом. Умови для нашої зустрічі з Богом. 25. Весна природи і весна душі Весна природи – символ відновлення душі людини. Весна душі як прагнення людини до очищення, бажання стати кращим. Підготовка до свята Воскресіння Христового. <i>Музичний супровід:</i> Ф. Ліст “Кампанела”. <i>Слухання вірша</i> Дмитра Павличка “Весна”, Веснянка (народна творчість) 26. Плекати свою душу. Притча про сіяча Євангельська притча про сіяча. Порівняння сіяння зерна з сіянням у душі слова Божого, що закликає всіх до добра. Важливість праці над своєю душею. <i>Музичний супровід:</i> “Пісня про зернятко”, муз. Л. Херувимської; П. Чайковський “Пролісок”. <i>Слухання вірша</i> А. Качана “Проростай, зерно”	
--	--

28. Хліб наш насущний Хліб гідний нашого подиву як плід людської праці. Пошана до хліба – пошана до праці людської. Подяка Богові за хліб щоденний. Добрі вчинки як їжа для душі. <i>Музичний супровід:</i> “Отче наш”, хорове виконання. <i>Слухання вірша</i> М. Рильського “Про хліб” 29. Воскресіння – перемога добра над злом Воскресіння Христове – найважливіша подія для людства. Історія писанки. Великодні вітання. <i>Музичний супровід:</i> “Великдень”, муз. Л. Херувимської, сл. Р. Завадовича 32. Для чого ми живемо Життя нам дане, щоб ми творили добро та раділи цьому. <i>Музичний супровід:</i> “Зорі”, муз. Л. Херувимської, сл. В. Чайченка. <i>Слухання вірша</i> В. Чайченка “Зорі”	
УКРАЇНА БЛАГОСЛОВЕННА (10 год) Заняття 8, 9, 14-16, 18, 19, 24, 30, 31.	
8. Мої рідні. Моя родина Рідні – це люди, з якими ми починаємо спілкуватися з перших днів свого життя, які турбуються про нас, які нас люблять. Важливість взаємної любові в родині. Пошана до старших членів родини.	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про любов Бога до людей і до всього живого, про красу та гармонію світу, про Божественний план створення людини, про людську душу та її вияви (деякі початкові поняття);

Обов'язки взаємної турботи в родині. <i>Музичний супровід:</i> “Молитва матері”, муз. Л. Херувимської, сл. Н. Позняк. <i>Слухання вірша</i> В. Симоненка “Я вірив, що краще всього” 9. Наш рід. Ми – християни Усвідомлення роду як неперервного зв'язку поколінь. Збереження честі роду, його добрих рис. Християнська віра – важлива риса мого роду і моїх предків. Значення віри для життя. <i>Музичний супровід:</i> “Роде наш красний” (2 куплети української народної пісні) 14. Свято Різдва Євангельська розповідь про народження Ісуса Христа. Значення свята Різдва для людей 15. Святкування Різдва в Україні Підготовка до розучування з дітьми народної вистави “Вертеп”, колядок. <i>Музичний супровід:</i> колядка “В Віфлеємі – новина” 16. Свято в нашому домі Свято як можливість вияву турботи, гостинності, щедрості. Найважливіші свята для християн. <i>Музичний супровід:</i> “Зелене жито, зелене” (українська народна пісня), наприкінці уроку – “Многаяліта” сл. Д. Бортнянського.	• визначає образ життя людини і правила поведінки людини у світі (на прикладі ставлення до природи, до творів мистецтва, культурного надбання України); • характеризує властивості людської душі, її краси; дію гріха та його наслідки в житті людей; • порівнює красу людської душі персонажів художніх і мистецьких творів та близьких йому людей (з власного досвіду); • розуміє, як людині треба поводитися за певними законами християнської етики (прощення, вибачення, послух, милосердя, співчуття, вдячність), розуміння совісті як голосу Божого, розуміння молитви “Отче наш”; • пояснює деякі вияви життя душі – голос совісті й переживання людини щодо чужих та своїх поганих і добрих вчинків; • використовує власний досвід релігійного життя для пояснення християнських світоглядних цінностей (берегти і відтворювати християнські звичаї у сім'ї та власному житті, прислухатися до голосу совісті), повага до релігійних почуттів інших людей; • висловлює власні думки щодо поведінки та вчинків людей; • характеризує християнські свята та їх значення для життя душі (радість, задоволення, творче піднесення тощо);
---	--

Слухання вірша Н. Кібець
“Зима навкруг”

18. Земля наша рідна

Краса і багатство України – в її природі, культурі, людях. Любов до Батьківщини, важливість нашої праці для неї.

Слухання віршів П. Воронька
“Облітав журавель”, А. Камінчука “Батьківщина”

19. Україна – країна благословенна

Благословення апостола Андрія. Святий князь Володимир. Значення Хрещення Руси-України для нашого народу.

Музичний супровід: “Боже Великий Єдиний”, сл. О. Кониського, муз. М. Лисенка.

Слухання вірша Олени Пчілки “Маленька українка”

24. Тарас Шевченко в дитинстві

Багатство душі поета з дитинства, незважаючи на нелегку долю. Постійне прагнення до знань і до прекрасного. Молитви малого Тараса. Турбота Т. Шевченка про духовну просвіту українців (переклад псалмів, “Буквар”).

Музичний супровід: “Зоре моя вечірняя”, муз. Я. Степового, сл. Т. Шевченка.

Слухання вірша Т. Шевченка
“Мені тринадцятий минало”

• **уміє розрізняти** музичні настрої, значення кольорової гами для передачі різних почуттів і настроїв людини, свого власного настрою; що подобається, чого хоче досягнути, перші кроки рефлексії (самоаналізу);

• **додержує правил** духовної безпеки щодо негативних духовних явищ (не перейматися забобонами);

• **орієнтується** в поняттях – Біблія, Бог, Ісус Христос Син Божий, Дух Святий, Матір Божа, храм, християнське свято, притча, деякі християнські чесноти, гріх, святість, благодать;

• **уміє відтворювати** в малюнках і творчих роботах своє ставлення до світу добра і зла, до своїх ближніх

30. Краса та багатство великодніх звичаїв в Україні

Пасхальні звичаї і традиції в українській культурі.

Музичний супровід: “Розмалюю писанку”, муз. Л. Херувимської, сл. Д. Чередниченка.

Слухання віршів Г. Чупринки “Великодні дзвони”, Л. Глібова “Христос Воскрес”

31. Найдорожче у світі – мама

Подвиг материнської любові. Вдячність дітей мамі.

Музичний супровід: “Молитва за маму”, сл. Р. Завадовича, муз. Л. Херувимської.

Слухання віршів Л. Полтави “Є у кожної дитини”, М. Чернявського “Всі уже поснули”

Другий рік навчання. Дорога милосердя

35 годин (1 год на тиждень;

30 год – основний, 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учня
ТАЄМНИЦІ НАШОГО СВІТУ (8 год)	
1. Таємниці нашого світу Світ сповнений краси і мудрості. Хто створив цей світ? Хто Митець такої краси і довершеності всесвіту? 2. Світ – дарунок любові Творця Любов Творця до людини виявилася в тому, що Він створив усі умови для того, щоб людина раділа з життя. Та чи вміємо ми користуватися цими дарами? Чи цінуємо, бережемо і примножуємо їх? Чи вдячні ми Тому, Хто подарував нам цей світ? 3. Діти Отця Небесного Бог піклується про людей так само, як люблячі батьки піклуються про своїх дітей, тому ми називаємо Його Отцем Небесним. Милосердний Бог бажає, щоб і ми були милосердними 4. Світ потребує нашої турботи Людина покликана дбати про природу навколишнього світу, яка потребує нашої допомоги й любові	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про походження світу як вияв любові Творця до людей і до всього живого, про красу і гармонію світу, про Божественний задум щодо існування світу в добрі та злагоді; • визначає своє ставлення до навколишнього світу як до дарунка Творця, що потребує активної участі у творінні добрих справ, доброзичливого, милосердного ставлення до людей, живої та неживої природи; • орієнтується в етичних поняттях: <i>совість, чесноти, милосердя, людяність, доброчинність, вдячність, відповідальність</i>; • порівнює приклади моральних вчинків з Біблійних, історичних та життєвих оповідей зі своїми власними; • розуміє потребу наслідувати ліпші зразки християнських чеснот у повсякденному житті; важливість власної участі у творінні добрих справ; • пояснює внутрішнє переживання серця, голос совісті як підказування Бога про те, чи є наші вчинки добрими, чи поганими;

5. Тепло рідної домівки Родину єднає любов одне до одного. У чому може виявлятися наша любов до батьків та рідних? 6. Дружня родина Стосунки між братами і сестрами. Уміння ділитися одне з одним, не ябедничати, піклуватися про молодших, разом робити добрі справи 7. Наші маленькі друзі Як виховати в собі турботливе серце у ставленні до тварин і рослин. Не забуваймо, що наші менші друзі – не іграшки, що ми відповідаємо за них 8. Краса люблячого серця Той, хто має у своєму серці добро, подолає всі життєві негаразди й труднощі, знайде справжніх друзів. Перегляд мультфільму “Гидке каченя”, обговорення головної думки про красу люблячого серця, про вміння вибачати	• використовує отримані знання у повсякденному житті, у визначенні своєї моральної позиції, у самотійній та колективній творчій діяльності; • висловлює особисте ставлення та ставлення своїх близьких до християнських цінностей у житті своєї родини; • уміє розрізняти добрі й погані вчинки, мотиви вчинків та їхні наслідки, а також певні власні звички та схильність до них; • додержує правил духовної безпеки у власному житті: прислуховуватися до голосу совісті, бути уважним до своїх слів та вчинків; не ображати, не засуджувати інших; бути слухняним і виконувати накази батьків і вчителя; уникати сварок, не допускати образ, необдуманих вчинків
УРОКИ ДОБРОЧИННОСТІ (10 год)	
9. Справжній друг Що означає бути справжнім другом? Взаємодопомога, допомога в біді. Чого ми повинні навчатися одне в одного? Яким чином Бог учить нас примиренню й прощенню? 10. Серце, сповнене співчуття Милосердна людина не може пройти повз чужу біду.	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про дружні стосунки, співчутливе ставлення та повагу до інших, подолання лінощів, необхідність наполегливої праці (навчання); про Божественний задум щодо спасіння людей від зла; євангельську подію народження Христа;

Співчуття лікує душу. Допомога іншим – співпраця людини з Богом

11. Уроки турботливості

Турботливість як уміння подолати свої лінощі, вчасно прийти на допомогу, виконати справу, яку покладено на нас

12. Милостиня заради Христа

Інколи добрі справи потребують від нас сили волі, коли треба подолати внутрішню черствість і байдужість. У цьому допомагає нам віра в Бога, Який заповідав творити добрі справи. Милостиня, яку ми творимо заради Бога, зцілює наше серце

13. Подарунок від душі

Життя Святого Миколая дає нам високі зразки милосердя, які діти можуть наслідувати у своєму житті. Треба навчити дітей дбати одне про одного, вміню дарувати й приймати дарунки від інших

14. Татове свято

Формування в дітей уяви про справжню цінність подарунків, що полягає не стільки у їх коштовності, скільки у тому, з якими почуттями та побажаннями їх готують і дарують

15. Молитва до Святого Миколая

Виховання шанобливого ставлення до святителя Миколая, народних традицій, що пов'язані з його вшануванням

• **орієнтується** в поняттях: *добротолюбство, гідність, честь, милостиня, безкорисливість, скромність, безтурботність, байдужість, душевна черствість*;

• **наводить приклади** примирення та прощення, співпраці людини з Богом, турботливості, милосердя, вдячності, дотримання слова, радості від добре виконаної роботи;

• **визначає** своє ставлення до виявів турботливості, милосердя, дотримання своїх слів, назву тих чи інших моральних вчинків;

• **порівнює** свої власні вчинки з прикладами моральних вчинків із Біблійних, історичних та життєвих оповідей;

• **пояснює** певні ознаки доброго й поганого; яка поведінка є доброчесною у ставленні до Бога і ближнього;

• **використовує** знання про ті чи інші чесноти у повсякденних стосунках з людьми та у визначенні своїх вчинків;

• **висловлює** власні думки з приводу вчинків персонажів біблійних оповідей, героїв літературних творів, ставлення до власних вчинків;

• **розрізняє** власні бажання за їх моральною чи аморальною спрямованістю; музичні настрої, значення кольорової гами для передачі різних душевних настроїв людини у творах мистецтва;

16. Боже милосердя до людей. Різдво Христове

Головні події свята Різдва виражають любов Божу до всіх людей та людську вдячність за Божий дар спасіння від зла

17. Безкорислива дружба

Дружба як вияв служіння ближньому, висоти людського духу, сумління у стосунках з іншими, душевної щедрості, розділення свого сердечного добра для всіх і кожного, безмежність почуттів і виявів людяності

18. Чесне слово

Дотримання чесного слова вимагає почуття гідності й правди, поваги до людини, сумлінного виконання своїх обов'язків.

Недодержання слова, брехливість призводять до образ і навіть ворожнечі

19. Справжнє добро. Скромність

Справжнє добро безкорисливе. Людина не повинна робити добрі справи лише заради похвали інших. Скромність – уміння не вихвалитися добрими справами

20. За що цінують працю. Працелюбність

Наполеглива праця, сповнена терпіння та радості, ніколи не залишиться без винагороди. Виховання поваги до людської праці

• **додержує правил** духовної безпеки у виборі між світом добра і зла: ніколи не вдаватися до будь-яких магічних чи окультних дій для виконання своїх забаганок;

• **уміє використовувати** свої знання у спілкуванні з друзями, шкільними товаришами, батьками, вчителями та іншими людьми; відображати у малюнках та у творчих роботах своє ставлення до світу добра і зла

ЛЮБОВ ТВОРИТЬ ЧУДЕСА (10 год)

21. Душевна щедрість

Людина зі щедрим серцем не жадібна, не заздрить, не радіє з чужого горя, бажає усім добра. Така людина має багато добрих друзів. Перегляд мультфільму “Казка про жадібність”

22. Ласка ласкою озветься

Родина – місце, де закладаються найліпші риси характеру такі, як піклування, терпіння, розуміння, вміння прощати, взаємодопомога.

23. Любов творить чудеса

Любов до інших реалізується у справах, коли долається егоїзм і виявляється жертвність. Про це свідчить чимало життєвих прикладів.

Перегляд та обговорення мультфільму за твором В. Катаєва “Цвітик-Семицвітик”

24. Вербна неділя

Євангельська розповідь про вхід Ісуса Христа у Єрусалим. Маленькі діти прославили Спасителя, коли Він ішов на подвиг задля визволення людей від зла.

Народні традиції цього свята

Учень (учениця):

- **має уявлення** про такі євангельські події, як вхід Господній у Єрусалим, смерть та воскресіння Христа, зустріч із жонами-мироносицями; про чесноти щедрості, прощення, жертвності, сумління, наполегливості;
- **визначає зміст** релігійних свят (їх духовне значення); своє ставлення до інших на засадах християнських чеснот співчуття, жертвності, вдячності;
- **називає приклади** доброчинності з Біблійних, історичних та казкових сюжетів;
- **порівнює** своє вміння творити добрі справи з прикладами, що наводять на уроках при слуханні Біблійних оповідей та літературних творів;
- **розуміє** важливість взаємоповаги та любові в родині та між іншими людьми, вплив на душу людини добрих і поганих вчинків;
- **пояснює** необхідність допомагати людям у різних життєвих ситуаціях;
- **використовує** знання про гостинність, турботу про ближніх, про милосердя й щедрість під час свят та у повсякденному житті християн;
- **висловлює** власні думки про значення родини, рідного краю у своєму житті, про свою любов і про свої обов’язки щодо збереження краси рідного краю і добрих стосунків між членами родини;

25. Воскресіння Христове – перемога Божого милосердя над злом

Розповідь про історію хресної смерті та Воскресіння Христа (адаптована). Визволення добрих людей (праведників) з полону пекла і введення їх у Царство Боже

26. Зустрічаємо свято

Народні традиції святкування Воскресіння Христового – Пасхи. Значення пасхального привітання “Христос воскрес! – Воістину воскрес!”

Виготовлення пасок, розмальовування писанок

27. Священний подвиг захисників Вітчизни

Найбільша у світі любов – це віддати своє життя заради життя ближніх.

Розповідь про подвиг захисників Вітчизни у роки Другої світової війни. Пам’ять – виявлення нашої подяки героям

28. Золоте серце мамі

Чи вдячні ми своїм матусям і бабусям за любов, ласку, терпіння й турботи, якими вони оточують нас? Обговорення змісту оповідання “Рахунок мамі”.

Жони-мироносиці. Традиція привітання жінок у неділю жон-мироносиць. Підготовка до привітання мам. Виставка малюнків

- **характеризує** ознаки християнських і родинних свят, зміст окремих дій та вчинків людей під час проведення цих свят;

- **уміє виконувати** народні пісні, пов’язані з християнськими традиціями, готуватися до проведення свят, готувати прості святкові страви, виробляти святкові прикраси та подарунки; зображати на малюнках деякі символи християнських свят, передавати в кольорі настрій своєї душі, атмосферу свята;

- **орієнтується** у поняттях свята релігійні, Великий піст, Вербна неділя, Великдень (Воскресіння Христове)

29. Вчися творити добро Будь-яка добра справа потребує сумління, наполегливості, витримки, сили духу. Про це говорять і Святе Письмо, і народна мудрість. Прикладами цього є історичні, легендарні, казкові герої, шлях яких дорогою добра та милосердя пролягав через випробовування 30. Радість від творення добра Підсумковий урок. Справжнє чудо – творення добра. І в кожного з нас є можливість творити чудеса. Не треба шукати чогось неможливого, а просто творити добро	
--	--

Третій рік навчання. *Дорога Добродітності*

35 години (1 год на тиждень;

30 год – основний, 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
СВІТ СТВОРЕНИЙ ДЛЯ ДОБРА (8 год)	
1. Світ створений для добра Добро вічне. Зло тимчасове. Настане час, коли не буде зла, а в усьому – в людях і в навколишньому світі – пануватимуть мир і злагода 2. Моя родина Вдячність нашим рідним – тим, хто дарує нам добро і вчить нас творити добро	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про Божий задум щодо існування світу та ролі людини в ньому; про духовний подвиг Святих, які у своєму житті втілювали заповіді Христа; • порівнює своє вміння творити добрі справи з прикладами, що їх наводять на уроках з Біблійних оповідей та літературних творів;

3. Чого повчитися нам у батьків?

Татові сила, розум і тепла усмішка; мамині ніжність, мудрість і лагідні очі. Батьківська турботливість. Божа Заповідь вшанування батьків

4. Моя перша вчителька – мама

Чого навчаються у мами син, донька? Мама – мій ангел-охоронець. Сила маминої молитви

5. Золоте правило життя

“Роби іншим так, як би ти хотів, щоб робили тобі”. Усвідомлення себе в світі. Святі послідовники Христа

6-7. Імена людей та імена чеснот

З давніх часів за християнською традицією імена обираються не лише за красою звучання, а й на честь Святих, які носили ці імена. Таким чином, Святі стають нашими небесними покровителями. Що ми знаємо про них? Якими чеснотами прославилися Святі у твоєму житті? Як ми вшановуємо їхню пам'ять?

8. Духовні чесноти віри, надії, любові

Віра дає нам зрозуміти, для чого ми живемо в цьому світі, надія допомагає подолати життєві труднощі, любов зігріває серця, сповнює життя радістю

- **розуміє** важливість роботи над собою у формуванні чеснот, необхідність докладання зусиль у духовній праці;
- **пояснює** християнську традицію надання імен та святкування іменин;
- **уміє слухати й аналізувати** (на певному рівні) фрагменти літературних творів, упізнавати зображення Святих на іконах, створювати нескладні композиції в образотворчій діяльності

УРОКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ (22 год)

9. Як стати ліпшим?

Чи хочу я стати ліпшим? Що я для цього роблю? Що з цього приводу каже Євангеліє?

10. Чесність та брехня

Чесність як повага до ближнього, виконання обіцянки, мужність зізнатися у своїй провині

11-12. Працелюбність і лінощі

Працелюбність треба виховувати, долаючи небажання, відсутність зацікавленості або винагороди, невміння і пов'язані з ними можливі труднощі

13-14. Слухняність та непослух

Слухняність як повага до старших, які мають більший життєвий досвід. Що б сталося, якби кожен почав робити тільки те, що йому заманеться?

15. Різдво Христове як вияв Божого милосердя і терпіння

Христос приніс у цей світ приклад милосердя й терпіння. Чи можемо ми наслідувати цей приклад? Що означає вираз “У серці народився Бог”?

16. Терпіння і нетерплячість

Що означає “працювати над собою”? Вміння поставити перед собою мету (відповідно до віку) і зробити все необхідне, щоб її досягти. Нетерплячість завдає шкоди

Учень (учениця):

- **має уявлення** про чесноти та протилежні їм вади такі, як чесність і брехня, працелюбність і лінощі, слухняність та непослух, терпіння й нетерплячість, ввічливість і нечемність, вдячність і невдячність, турботливість і байдужість, бережливість і недбалість, розсудливість і нерозсудливість, щедрість і жадібність, милосердя й жорстокість, хоробрість і боягузтво, скромність і хвалькуватість тощо;
- **визначає** напрямки своїх вчинків на основі знання про ті чи інші позитивні або негативні риси людського характеру;
- **називає приклади** доброчинності з Біблійних, історичних та казкових сюжетів, чесноти, яких йому треба набути;
- **порівнює** добрі й погані вчинки та справи відповідно до знань про чесноти; своє вміння творити добрі справи з прикладами, що їх наводять на уроках з Біблійних оповідей та літературних творів;
- **розуміє** значення чеснот у житті людини, у її ставленні до Бога, ближнього, до самої себе;
- **пояснює** важливість доброчинності серед людей та потреби допомагати людям у різних життєвих ситуаціях;

17. Сила тіла і сила духу

У життєвих випробуваннях перемагає не той, хто має міцне тіло, а той, хто має силу духу. Сильнішим стає той, хто вчиться керувати собою

18. Ввічливість та нечемність

Ввічливість дає можливість людям ліпше розуміти одне одного, співпрацювати, запобігає уникненню непорозумінь

19-20. Вдячність і невдячність

Вдячність цінує працю інших, добре ставлення, будь-яку добру справу, підтримку та пораду. Вдячна людина викликає повагу, бажання спілкуватися з нею, допомагати. Людина не повинна забувати про вдячність Богові за Його добро та любов, а також батькам, учителям, друзям

21. Турботливість і байдужість.

Людина, байдужа до інших, стає самотньою. З нею не бажать гратися, спілкуватися, мати справи, дружити, тому що вона думає лише про себе

22. Бережливість та недбалість

Коли Бог створив людей, Він заповідав їм дбати про цей світ. Про дбайливе ставлення до природи, речей (книжок, одягу, іграшок), їжі, здоров'я. Недбалість призводить до безладу, через який людина марнує час, інколи здоров'я, можуть

- **використовує** знання про чесноти та протилежні їм вади у спілкуванні з батьками, вчителями, друзями, товаришами, у своєму ставленні до Бога;

- **висловлює** власні думки про значення доброчинності в житті родини, школи, міста, рідного краю;

- **характеризує** ознаки християнських та родинних свят, зміст окремих дій і вчинків людей під час проведення цих свят;

- **орієнтується** у визначенні таких чеснот і протилежних їм вадах, як чесність і брехня, працелюбність і лінощі, слухняність та непослух, терпіння й нетерплячість, ввічливість і нечемність, вдячність та невдячність, турботливість і байдужість, бережливість і недбалість, розсудливість і нерозсудливість, щедрість і жадібність, милосердя та жорстокість, хоробрість і боягузтво, скромність і хвалькуватість;

- **уміє аналізувати** свої вчинки та докладати зусилля до виправлення тих чи інших недоліків свого характеру, зображати на малюнках деякі символи християнських свят, передавати у кольорі настрій своєї душі, атмосферу свята;

навіть порушитися взаємини між людьми. Необхідно також дбати про свою душу, щоб у ній не проростав бур'ян зла

23. Розсудливість і нерозсудливість

Розсудливість – джерело доброчинності. Людина не повинна лінуватися розмірковувати над своїми вчинками, аналізувати їх, щоб обирати ліпше і не допускати зло до розуму та серця

24. Вченість і невігластво

Знання допомагають людині обрати правильний шлях у своїх справах і вчинках. У світі є чимало цікавих речей, знання яких збагачує людину, допомагає їй стати розумною

25. Щедрість і жадібність

Добрій людині притаманна щедрість як чеснота, що виходить із люблячого серця. Щедрість виявляється в умінні поділитися з ближнім, роздаванні милостині, гостинності, вмінні радіти добру іншого, відсутності заздрощів

26. Милосердя та жорстокість

Милосердна людина поспішає на допомогу тим, хто потрапив у біду, виявляє чуйність до інших, вибачає провини й образи, жаліє усіх. Жорстокість виявляється в байдужості до чужого горя, а інколи й раді з нього, насміханні. Серце кожної людини бачить Бог, і Він може зцілити його від зла

• **додержує правил** духовної безпеки у власній доброчинності: намагається бути розсудливим, скромним, милосердним, ввічливим, вдячним, щедрим, бережливим, терплячим і засуджує в собі брехливість, лінощі, жадібність, жорстокість, боягузтво, хвалькуватість, непослух, байдужість, нечемність, недбалість, нерозсудливість, нетерплячість

27. Хоробрість і боягузтво

Хоробрість – це чеснота, яка виявляється в умінні захищати правду, добро: заступитися за слабшого, взяти на себе відповідальність у важливій справі (наприклад, у командній грі), зізнатися чесно у провині. Хоробрості притаманна мужність

28. Захисники своєї Батьківщини

Приклади героїчних вчинків любові до Батьківщини. Героїзмові притаманна жертвенність

29. Скромність і хвалькуватість

Християнин розуміє, що таланти та чесноти даруються Богом або досягаються не лише людськими намаганнями, а й за Божою допомогою. Тому людина не повинна вихвалитися своїми здібностями й талантами. Хвалькувата людина не помічає своїх недоліків, не поважає й таланту інших

30. Жити по-християнськи

Що означає жити по-християнськи? Творити добро й перемогати зло – це не просто, але Бог дарує відчуття радості після будь-якої доброї справи. Дорога Доброчинності веде у світ Вічного Добра

Четвертий рік навчання. Дорога Мудрості

35 годин (1 год на тиждень;

30 год – основний, 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учня
УРОКИ МУДРОСТІ (8 год)	
1. Мудрість несе добро Мудрість – це вміння розрізняти добро і зло, давати пораду самому собі та іншим, знаходити вихід із важких життєвих ситуацій, не нехтувати порадами тих, хто має більший життєвий досвід. Наймудріший Учитель – Творець світу 2. Біблія – живоносне джерело мудрості Свою мудрість Творець залишив у Слові Божому – Святому Письмі, або Біблії. Хто шукає мудрості, той звертається до Біблії. Вчимося читати Біблію для дітей 3. Навколишній світ – книга Божої Мудрості Пізнаючи навколишній світ, споглядаючи його красу, людина знаходить у ньому мудрі закони, розуміє, що Творцем світу, його Будівничим є Бог. Світ нагадує нам книгу, автором якої є Бог. Радість від пізнання світу 4. Слово Боже до людини Небесний Отець бажає добра Своім дітям, тому дає людям	<i>Учень (учениця):</i> • отримує уявлення про чесноту мудрості, яка, з одного боку, є даром Божим, а з другого – надбанням самої людини; Біблію як джерело мудрості; навколишній світ як творіння Боже; про людські здібності як дар Божий; добродіє ставлення до батьків і вчителів як Заповідь Божу; • визначає своє ставлення до повчань Святого Письма, настанов мудрих людей, до власних здібностей і таланту; • орієнтується в поняттях: <i>мудрість, живоносне джерело, талант, здібність, Божий дар, Божа заповідь</i>; • порівнює мудрі вчинки з нерозумними, результати своєї праці у процесі навчання; • розуміє потребу наслідувати мудрі поради та настанови для уникнення життєвих негараздів; • аналізує власні вчинки, порівнюючи їх із вчинками Біблійних оповідей і літературних героїв; • пояснює, чому важливо бути слухняним, вдячним, чуйним до батьків і до тих, хто про нас піклується;

Свої Заповіді, виконання яких допоможе знайти шлях до взаєморозуміння, поваги, любові одне до одного, уникнути життєвих негараздів, подолати в собі негативні риси характеру 5. Мудра людина любить пораду Людина, яка прагне бути мудрою, шукає знання і цінує добрі поради. Від кого ми чуємо поради? Від батьків, дідусів, бабусь, учителів, старших друзів. Чи вміємо ми прислухатися до них? Чи не забуваємо дякувати за добрі поради? 6. Заповідь злагоди та довголіття. “Шануй батька свого і матір свою...” У чому виявляється пошана до батьків? У слухняності, цінуванні їхньої турботи, чуйності, лагідності, вдячності. Батьківське благословення як вдячність дітям за їх послух. Приклади здійснення батьківського благословення з життєвих історій та Біблійних оповідей 7. Дари Божої мудрості. Про таланти людини, її творчі здібності Піклуючись про людей, Господь дарує їм різноманітні таланти, творчі здібності для того, щоб людина могла приносити користь іншим. Розвиток творчих здібностей потребує праці над собою	• використовує приклади з власного життя та книжок для підтвердження своїх думок; • висловлює свою думку про батьківське благословення, про вимоги старших до молодших, про наслідки непослуху, несправедливе покарання; • характеризує риси, які йому подобаються або не подобаються в інших і в собі, яких він хоче набутися чи позбутися тощо; • уміє розрізняти добрі та погані вчинки, мотиви вчинків та їх наслідки, а також певні власні звички та схильність до таких вчинків; • додержує правил духовної безпеки у власному житті: перш ніж щось зробити, треба обмірковувати своє бажання чи дії; бути уважним до інших, не ображати, не засуджувати; вміти сприймати зауваження та поради без образ; бути слухняним і виконувати настанови батьків і вчителів
--	---

8. Наші провідники у світ Мудрості (До Дня вчителя) Радістю для вчителя є співпраця з учнями, які виявляють зацікавленість до знань, наполегливість, прислухаються до настанов та порад. Значення праці вчителя. Вдячність учителям. Христос – Учитель учителів	
УРОКИ МУДРОСТІ (10 год)	
9. Мудра людина любить працю Мудра людина розуміє, що без праці неможливо досягнути певної мети, що чесна праця приносить користь іншим і собі, є джерелом радості й щастя 10-11. Мудрість зодягається у скромність і живе у чистому серці Мудра людина не вихваляється перед іншими, стримана у вияві своїх почуттів (не гнівається, не вживає поганих слів), не замислює нічого злого проти інших 12-13. Святі послідовники Христа Вияв Божої мудрості в людях, які прийняли Заповіді Христові любові до Бога та до ближнього на прикладах Святої Варвари, Святої Катерини, Святих княгині Ольги та князя Володимира	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про чесноти, що притаманні мудрій людині: працелюбність, скромність, стриманість, сердечна чистота, терпіння, миротворчість, далекоглядність, уміння прощати, чути ближнього; про певні історичні події, пов'язані з життям Ісуса Христа та Його послідовників; • орієнтується в поняттях: <i>подвиг, внутрішнє зцілення, внутрішня краса, сила слова</i>; • може навести приклади вияву Божественної та людської мудрості; внутрішньої краси людини, її вчинків; самовідданого служіння Богові та людям; • визначає своє ставлення до самовдосконалення, додержання правил людських стосунків на християнських засадах;

14-15. Свято Різдва Христового – “Бог Предвічний народився...”

Для чого Христос прийшов у цей світ? Для того, щоб дати людям можливість стати мудрішими, добрішими, звільнитися від сил зла, бути гідними синами та дочками Отця Небесного

16. Мудрість перетворює зле серце на добре

Чому князь Володимир відмовився від язичництва? Подвиг християн Федора та його сина Іванна. Вибір віри князем Володимиром – Красне сонечко. Хрещення Русі

17-18. Мудрість навчає прощення. Терпіння отримує винагороду

Мудра людина не тримає зла у серці, тому що це зло шкодить, перш за все, самій їй (вона навіть починає хворіти) і тим, хто оточує її (страждає навіть навколишній світ). Коли ми з терпінням долаємо біль образ, тоді серце сповнюється любові до всього світу, що і є найвищою нагородою

19. Найліпший дар. Мудрість царя Соломона

Біблійна оповідь про царя Соломона як приклад людини, яка цінує мудрість більше, ніж земні багатства

20. Мудрість приносить мир

Мудра людина вміє запобігти ворожнечі, примирити тих, хто

- **називає** відомі історичні імена деяких послідовників Христа;
- **має уявлення** про подвиг християн Федора та його сина Іванна, про пошук князем Володимиром віри та хрещення Русі, про створення алфавіту слов'ян Святими Кирилом та Мефодієм;
- **порівнює** красу людської душі на прикладах персонажів Біблійних оповідей і художніх творів, а також близьких йому людей (з власного досвіду);
- **розуміє**, як людині треба поводитися за християнськими законами моральності (прощення, вибачення, послух, милосердя, співчуття, вдячність);
- **пояснює** зв'язок вчинків з наслідками, внутрішньої та зовнішньої краси;
- **використовує** власний досвід релігійного життя для пояснення християнських світоглядних цінностей (відроджувати й берегти християнські звичаї у сім'ї та у своєму житті);
- **висловлює** власні міркування з питань поведінки, вчинків і морального життя;
- **додержує правил** духовної безпеки: приділяє увагу своєму внутрішньому станові;
- **стежить** за своїми словами; звертає увагу на настрій та переживання ближнього, співчуває в радості та в горі;

посварився, живе у злагоді зі своєю совістю

21-22. Мудрість далекоглядна.

Притча про блудного сина

Далекоглядність мудрої людини виявляється в тому, що вона добре розуміє наслідки тих чи інших вчинків, має терпіння до інших, сподіваючись, що вони стануть ліпшими

23. Сила наших слів

Добре слово зцілює, а зле – вбиває. Мудра людина стежить за своїми словами. Золоті слова народної мудрості та Святого Письма

24. Заповіт наших предків

Повчальне слово князя Володимира Мономаха дітям. Настанови люблячого серця як турботливості про блага дітей

25. Внутрішня та зовнішня краса людини

Перегляд та обговорення фрагментів мультфільму “Красуня та Чудовисько”. Повернення до людського образу через внутрішнє зцілення серця від зла

26. Воскресіння Христове – торжество Божественної мудрості

Після того як Адам і Єва порушили Божу заповідь і опинилися під владою сил зла, Бог не захотів, щоб так було завжди, і замислив, як врятувати людей. Воскресіння Христа – здійснення цього задуму

• **уміє** передавати у малюнках та творчих доробках своє ставлення до світу добра і зла, до своїх ближніх, у нескладних сюжетних композиціях намагається передати враження від екскурсій до храму та його внутрішнього і зовнішнього оздоблення

27-28. Божа й людська мудрість у камені та фарбах Планета Земля – Дім, що його створив Бог для людей. Храм Божий – творіння людських рук як прославлення Бога і вдячність Йому. Краса Божого світу й краса людської творчості, втілені у камені та фарбах. Екскурсія до храму 29. Мудрість чує іншого Мудра людина вміє слухати, прислухатися до думок інших, перейматися чужим болем, радіти успіхам інших, не чекає прохання про допомогу, а поспішає першим 30. Навчайся мудрості Любов до знань і мудрості – риса, що притаманна нашому народові. Святі брати Кирило та Мефодій, учителі слов'ян, з радістю ділилися своїми знаннями, бажали, щоб перед людьми розкривалася краса Божого світу та людської душі	
--	--

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Дорога добра”, 1 клас (авт. Б. Ю. Огульчанський. – Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, АДЕФ КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2006, 2007); “Дорога милосердя”, 2 клас (авт.: В. Г. Чернуха, Е. В. Белкіна. – Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007); “Дорога доброчинності”, 3 клас (авт.: Б. Ю. Огульчанський, І. Л. Сіданич. – Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007); “Дорога мудрості”, 4 клас (авт.: В. Г. Чернуха, Е. В. Белкіна. – Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007).

ХОРЕОГРАФІЯ

1–4 класи

Автор

А. ТАРАКАНОВА – завідувачка сектору художньо-естетичної творчості відділення виховної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У системі художньо-естетичної освіти учнів одне з найважливіших місць посідає мистецтво. Дієвим засобом естетичного виховання школярів є, зокрема, мистецтво танцю, яке ефективно впливає на всебічний розвиток особистості.

Мета хореографічного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах – сприяти естетичному вихованню і фізичному розвитку молодого покоління.

Завдання програми – дати учням початкову хореографічну підготовку, виявити нахили дітей і задовольнити їх потребу в руховій активності; розвинути почуття ритму, хореографічну виразність, координацію рухів і на цій основі виховувати художній смак, уміння повноцінно сприймати мистецтво танцю.

Курс за вибором “Хореографія” для 1–4 класів передбачений у межах шкільного компонента і розрахований на чотири роки по одній годині на тиждень (35 годин на рік).

Зміст та обсяг програми включає такі розділи: “Ритміка”, “Танцювальна азбука” (елементи класичного, народного, бального танців), “Танці” (танцювальний репертуар) та вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Матеріал пропонованої програми складається з таких розділів: “Ритміка”, “Танцювальна азбука” (елементи і вправи класичного народного і бального танців), “Танці” (танцювальний репертуар).

У розділі “Ритміка” представлено ритмічні вправи, музичні ігри, музичний матеріал для слухання музики. Окрім того, подано колективно-порядкові вправи як організувальний компонент для подальшого засвоєння танцювальної лексики та вміння орієнтуватися в залі, а згодом на сцені.

“Танцювальна азбука” передбачає вправи екзерсису класичної школи танцю, народно-сценічного та українського танців. Пропоновані у розділі вправи сприятимуть формуванню правильної постави, координації рухів.

Вправи екзерсису класичного танцю використовують з виховною метою. Вони надають тілу і рухам дитини легкості, гнучкості, зміцнюють м’язи, що необхідно при виконанні як народних, так і сучасних танців. Вправи екзерсису народно-сценічного танцю збагачують техніку, підводячи учнів до правильного виконання танцювальних елемен-

тів. У розділі подано, крім загальновідомих, елементи рухів і вправ українського танцю. Це дає можливість ознайомити учнів з різними танцями України, передавати їх характер, фольклорні особливості та манеру виконання.

Опановуючи навчально-тренувальні вправи, учні на уроках вчать-ся створювати і відчувати образи народних танців, осмислено виконувати рухи різних видів танцю та їх музичного оформлення.

У розділі “Танці” представлені танцювальні елементи та танці для масового виконання. Пропоновані танці можна використовувати як у навчанні, так і у проведенні позакласних заходів залежно від конкретних умов.

Кожен урок має включати всі основні розділи програми. Час, відведений на кожний розділ, можна варіювати залежно від теми, мети і завдань уроку. Доцільно організувати навчання так, щоб перехід від одного виду діяльності до іншого був логічним і природним.

Перший рік навчання
1 клас
35 годин (1 год на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РИТМІКА	
Колективно-порядкові й ритмічні вправи Фігурне марширування: ходіння по діагоналі, колу; розходження парами, четвірками тощо. Розміщення на площині: перешикування з колони у коло, у шеренгу, ланцюжок, “равлик”. <i>Ритмічні вправи:</i> музично-слухове сприймання твору (веселий, спокійний, енергійний, урочистий). <i>Виразальні засоби музики:</i> повільно, швидко, помірно, дуже швидко. <i>Темп музики:</i> на прикладі виконання рухів у різних темпах	<i>Учень (учениця):</i> • орієнтується у просторі в різних перешикуваннях; • виконує рухи відповідно до ритму, що його пропонує музичний матеріал; • адекватно реагує на розмір та характер музичного твору; • розуміє, що виразальні засоби музики впливають на ритмічну структуру танцювального руху
ТАНЦЮВАЛЬНА АЗБУКА	
Вправи біля станка (обличчям до станка). <i>Позиції рук:</i> підготовча, 1, 2, 3. <i>Позиції ніг:</i> 1, 2, 3 (напівпіворотні). Висування ноги на підлозі (<i>батман тандю</i>) вбік, вперед, назад з 1, 3 позицій. Напівприсідання на двох ногах, не відриваючи п’ят від під-	<i>Учень (учениця):</i> • засвоює головні вправи на формування основного положення танцю, який виконується; • знає, як підготувати м’язовий апарат до виконання вправ екзерсису біля палиці, як закріплювати м’язову пам’ять на середині зали (без палиці);

логи (<i>демі пліє</i>) за 1, 2, 3 позиціями. Переведення ноги вперед-назад через 1 позицію (<i>пасе партер</i>). Напівколовий рух ногою за точками із зупинками вперед, вбік, назад (<i>демі ронд де жамб партер</i>). Піднімання на півпальцях за 1, 2, 3 позиціями (<i>релеве</i>). Перегинання. Положення ноги на кісточці вперед і назад (<i>сюр ле ку де п'є</i>). Вправи на середині зали Вправи на подальший розвиток рівноваги з поступовим перекатом голови (різні напрями). Уклін (для дівчат, хлопців) Положення рук: на поясі, за край спіднички. Плавний рух руками (<i>пор де бра 1, 2</i>). Підготовчий рух для переходу з однієї ноги на другу (<i>па де гаже</i>). Стрибки на двох ногах: за 6 позицією (<i>соте</i>)	• орієнтується в основних позиціях (для ніг і рук) для подальшого виконання танцювальних вправ і елементів
ТАНЦІ	
Танцювальний крок з носка (па марше) Потрійний крок. Підскоки (поперемінно). Простий танцювальний крок (веснянка). Гуцульський дрібний хід (на місці, із просуванням). Па польки. Галоп. Притупування однією ногою. Потрійний притуп. Присядки у 1 позицію (для хлопчиків) типу “м'ячик”, “жабка”.	<i>Учень (учениця):</i> • починає і закінчує танцювальний рух із початком і закінченням звучання музичного супроводу; • виконує танцювальні рухи, вправи, поклони за вимогою педагога

Танцювальні етюди і танці будуються на зазначених елементах (на зразок “Поміняй пару”, “Веселі гуцулята”, “Перші кроки” та інші – на вибір педагога)	
---	--

Другий рік навчання
2 клас
35 годин (1 год на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РИТМІКА	
Елементи музичної грамоти і ритмічні вправи Характер, темп, динамічні відтінки у музиці, їх передача через рух; затакт, затактові побудови. Особливості маршу. Танцювальні жанри: вальс, полька, галоп. Ознайомлення з музичними розмірами: 2/4, 4/4, 3/4.	Учень (учениця): • виконує усі ритмічні завдання у пришвидшеному темпі; реагує на побудову музичного твору; • розрізняє музичні розміри; • самостійно виконує вправи танцювального екзерсису, тримаючись однією рукою за палицю
ТАНЦЮВАЛЬНА АЗБУКА	
Вправи біля станка (боком). Кидки ногою з 1 і 3 позицій уперед, вбік, назад (<i>батман тандю жете</i>). Глибоке присідання з відриванням п'ят від підлоги (<i>повне пліє</i>). Коловий рух ногою вперед і назад за точками (<i>ронд де жамб партнер ан деор і ан дедан</i>). Удари ногою по кісточці опорної ноги (<i>батман фране</i>). Переведення	Учень (учениця): • запам'ятовує назви вправ із системи класичного танцю, вміє їх виконувати; • володіє координацією рухів і вправ без опори

ноги, що виконує рух (<i>паса</i>), підготовка до виконання віршовочки. Чергові кидки з перескоками з однієї ноги на другу, вперед, за 6 позицією на низьких півпальцях (<i>чесанка</i>). Згинання до кісточки і відривання працюючої ноги у вільному положенні вперед на 3/5 з одночасним підскоком на опорній нозі (<i>угинання</i>). Вправи на середині зали Поза <i>круаза</i> (вперед, назад). Плавний рух руками (<i>пор де бра, три види</i>). Стрибки: на двох ногах за 1, 3 позиціями (<i>соте</i>), зі зміною ніг під час стрибка (<i>шонжман де п'є</i>).	
ТАНЦІ	
Танцювальні елементи Основні положення рук в українському танці: кисті рук стиснуті в кулачки, великий палець закладений за пройму кептаря (дівчина); руки зігнуті у ліктях, лежать ззаду на поясі, долонями назовні (хлопці). Бігунець. Віршовочка. Тинок. Вихилясник із потрійним притупом. Угинання. Простий танцювальний біг на напівпальцях. Змінний хід (<i>російський</i>). Білоруський хід (<i>крижачок</i>). Па вальсу (у кінці року). Танцювальні етюди і танці будують на зазначених елементах.	<i>Учень (учениця):</i> • передає через танцювальні рухи зміст і образ музичного твору; • має уявлення про музичні розміри, якими визначається танцювальний жанр; • самостійно виконує рухи для підготовки суглобо-м'язового апарату на продовження формування танцювальних рухів; • уміє адекватно до музичного супроводу виконувати танцювальні вправи; • знає основні розбіжності танцювальних елементів українського танцю; • самостійно визначає рухи, властиві російським та білоруським танцям

Український етюд: Бігунець. Вихилисник. Віршовочка. Припадання. Танці: “Весела полька”, “Поягоди”, “Білоруська полька”, “Козачок” та інші (на вибір педагога)	
---	--

Третій рік навчання
3 клас
35 годин (1 год на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Повторення матеріалу, вивченого раніше, але дещо пришвидшують темп – вправи виконують у нескладних танцювальних комбінаціях. Крім того, додатково вивчають інший танцювальний матеріал	
РИТМІКА	
Елементи музичної грамоти й музичні вправи Ознайомлення з розмірами 3/8, 6/8, ритмічним рисунком з тріолями, складними розмірами. Розширення уявлення про танцювальні жанри: гавот, менует, полонез.	<i>Учень (учениця):</i> • відрізняє різноманітні розміри музичного твору; • уміє виконувати танцювальні рухи відповідно до складних музичних розмірів та ритмічного рисунку; самостійно визначати танцювальні жанри; володіти комплексом вправ екзерсису і знає про його формувальне значення
ТАНЦЮВАЛЬНА АЗБУКА	
Вправи біля станка Повне присідання (<i>пліє</i>). П'ята позиція ніг. Піднімання ноги на 90° (<i>релеве лян</i>).	<i>Учень (учениця):</i> • розрізняє вправи екзерсису класичного танцю від вправ народно-сценічного танцю;

Високі кидки ногою вбік, уперед, назад (<i>гранд батман жете</i>). Перегинання боком до станка вперед, назад. Додатково вивчають вправи з екзерсису народно-сценічного танцю. Напівприсідання для дівчат і повне присідання для хлопців за 1, 2, 3, 5 (6) позиціями. Виведення ноги (носок, каблук, носок) із 3 позиції. Вивчають окремо у кожному напрямку (вбік, вперед, назад) з поверненням у 3, 5 позицію. Середній батман убік із 3 позиції з ударом об підлогу напівпальцями. Підготовка до каблучних рухів, опорна нога на напівпальцях, удар ногою, що виконує рух об підлогу за 6 позицією. Винесення ноги на каблук уперед і вбік. Удар усією ступнею (у 6 позиції) і винесення ноги на каблук убік. Чесанка з поворотом від станка. Почергові переступання опорної ноги на всю ступню, тією, що виконує рухи – вперед на ребро каблука, назад на півпальці (<i>переступчик</i>). Колове ковзання по підлозі (<i>погойдування</i>). Похитування і уклін уперед, убік, назад із переступанням з ноги на ногу (<i>угинання погойдуючись</i>). Вправи на середині зали Повторення вправ, розучених біля станка. Пози 1-го, 2-го і	• уміє виконувати рухи за позиціями, визначеними для народних танців; • знає назви вправ; специфіку виконання танцювальних рухів українського танцю; танцювальні елементи в манері, визначеній у назві танцю (регіональної належності); • володіє виконавською технікою і самостійно виконує танцювальні рухи та узгоджує їх із пропонованим музичним супроводом; • самостійно виконує елементи танців, танці різного характеру та ритму
---	--

3-го арабесок із відриванням ноги від підлоги. Плавний рух уперед і назад (<i>тан ліє</i>). Стрибки: скакунець-стрибунець (український). Танцювальні елементи Шасе (<i>ковзний стрибок</i>), крок полонезу, балянсе (<i>похитування</i>), вальс, вальсова доріжка, па де буре (<i>дрібні переступання</i>), припадання з подвійним ударом, вірьовочка з переступанням, голубець, вихилясник з угинанням, залітний крок; для хлопців: присядка, розніжка, гусячий хід, повзунець. Поворот на півпальцях (<i>типу сутеню</i>). Поворот на двох припаданнях	
ТАНЦІ	
Танцювальні комбінації будуються на зазначених елементах. Російський етюд: традиційний російський хід, припадання (<i>бічний хід, прості оплески, присядки</i>). Українські етюди: “Гуцулята” – приставний крок (вправо, вліво), чесанка, переступання на високих півпальцях. “Ліричний” – простий танцювальний крок із розведенням рук, крок веснянки, бічна доріжка, присядки. Танці: “Вальс дружби”, “Бальний гопак”, “Ковзанярі”, “Па де грас”, “Наддністрянка” та інші масові танці, які виконують на шкільних ранках, святах	

Четвертий рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Повторення вивчених вправ, але у значно пришвидшеному темпі й у різних комбінаціях. Додатково розучують інший танцювальний матеріал	
РИТМІКА	
Елементи музичної грамоти й ритмічні вправи. Систематизація знань з музичної грамоти і зв'язок руху з музикою. Танцювальні жанри.	<i>Учень (учениця):</i> • орієнтується в обсязі матеріалу, опанованого за чотири роки; • виконує характерні особливості танців різного походження, регіонів України
ТАНЦЮВАЛЬНА АЗБУКА	
Вправи біля станка Кидок ноги на носок з відриванням від підлоги (<i>батман піке</i>). Плавні згинання ноги в коліні у положенні ступні на кісточці в усіх трьох напрямках на 45° (<i>батман фондю</i>). Високі кидки (<i>гранд батман жете</i>). Ковзний рух ноги в усіх трьох напрямках з відриванням її на 45°, 90° (<i>девелопе</i>). Додатково вивчають вправи з тренажу народно-сценічного танцю. Повне присідання за 1, 2, 3, 5 позиціями. Виведення ноги (<i>батман тандю</i>) з 1 позиції вперед, убік, назад, із переведенням ноги з носка на каблук і назад на но-	• має уявлення про роль хореографії у житті людини та особистому житті учня; назви всіх танцювальних вправ, рухів, танців, що вивчали, навчаючись у початковій школі; • практично використовує набуті знання у різних видах хореографічної діяльності; • уміє виразно, ритмічно, правильно і вільно виконувати нескладні танцювальні композиції, сучасні масові танці; аналізувати, оцінювати, порівнювати виконання танців різного походження, форми, стилю та спрямування

сок з додаванням напівприсідання при поверненні у вихідну позицію Вправи на середині зали Кидки на 25–30°. Ковзний рух ноги з відриванням її у трьох напрямках на 45° (<i>девелопе</i>). Різке девелопе на 45° у комбінації з підготовкою до вірьовочки. Погойдування з поворотом від станка або до станка, з опусканням на коліно. Крок з угинанням на праву ногу вперед у схрещене положення і піднімання зігнутої ноги назад, після чого ліву ногу підводять на півпальці ззаду правої, яка у витягнутому положенні піднімають уперед. Упадання з угинанням. Прикарпатський переступчик. Переступчик з підскоком у прямому положенні. Переступчик навхрест. Дрібушки (для хлопців). Крок “Аркана”. Стрибок із зігнутими ногами (підопшва до підопшви). Гайдук-круч. Мітелочка. Розтяжка. Виконання вправ, розучених біля станка. Їх можуть виконувати в положенні круазе й ефасе	
ТАНЦІ	
Танцювальні елементи Змінний хід з кидком ноги назад. Припадання з подвійним ударом. Вірьовочка з пересту-	

панням на півпальцях. Подвійна вірьовочка. Підготовчі рухи для виконання дрібушок. Ключ затактовий. Дріб з підскоком (із синкопою). Основні рухи прикарпатських і закарпатських танців. Основний хід “Гуцулки”. Основний хід “Аркана”, чесанка, поворот на місці, по одному в парі. Бічний гуцульський хід. Бічний хід танцю “Аркан”. Бічний закарпатський хід. Російський етюд: традиційний російський хід, перший вид дрібної ходи, бічний хід, прості оплески. Український етюд: залітний крок, бічний хід, присядка проста і вбік. Матроський етюд: хід матроського танцю, вірьовочка, присядка бічна, розтяжка. Танці: “Гуцулка”, “Український ліричний”, “Фігурний вальс”, “Сударушка”. Крім того, вивчають різні танцювальні комбінації для образних хореографічних постановок, масові (сезонні) танці, які можна виконувати під час проведення різноманітних позашкільних заходів	
---	--

ЕЛЕМЕНТИ ГЕОМЕТРІЇ

3-4 класи

Автори:

А. СЕДЕРЕВІЧЕНЕ – завідувачка навчально-методичного кабінету початкової освіти Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів;

Л. НИВИДОМА – вчитель математики Королівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Макарівського району Київської області

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму курсу за вибором “Елементи геометрії” розроблено відповідно до завдань освітньої галузі “Математика” Державного стандарту початкової загальної освіти та з урахуванням вимог чинної програми з математики (автори: Богданович М., Кочина Л., Листопад Н., Шпакова В. Математика: Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – Київ: Початкова школа, 2006).

В основу програми “Елементи геометрії” покладено цілісну систему геометричної підготовки учнів. Головною **метою** курсу “Елементи геометрії” є забезпечення цілісності здійснення геометричної пропедевтики знань учнів початкових класів.

Основні завдання курсу:

- ✧ формувати загальнонавчальні вміння і навички учнів, уміння планувати свої дії;
- ✧ формувати просторові уявлення молодших школярів;
- ✧ систематично забезпечувати геометричну пропедевтику;
- ✧ цілеспрямовано розвивати уміння аналізувати, синтезувати, оцінювати, порівнювати, моделювати;
- ✧ активізувати пізнавальну діяльність учнів;
- ✧ розвивати інтелектуальні й творчі здібності;
- ✧ створювати умови для активної розумової діяльності;
- ✧ розвивати пізнавальні здібності школярів (пам’ять, увагу, мислення, математичне мовлення тощо).

Програму побудовано за блочним принципом.

Змістове наповнення розділів програми складають теми:

I. Найпростіші геометричні фігури на площині та їх властивості (51 год).

1. Початкові поняття геометрії (6 год).
2. Кут і його елементи. Позначення кутів (9 год).
3. Паралельні та перпендикулярні прямі (5 год).
4. Трикутник (8 год).
5. Центральна й осьова симетрії (5 год).
6. Чотирикутники та їх властивості (6 год).
7. Площі фігур (6 год).
8. Коло і круг. Задачі на побудову (6 год).

II. Просторові геометричні фігури та їх елементи (14 год).

Навчальний матеріал програми структурований за темами, які вивчають упродовж двох років у певній послідовності, дозволяючи у

такий спосіб поступово ускладнювати і доповнювати одна одну складнішими поняттями. Гнучка система реалізації завдань курсу забезпечує умови для інтелектуального розвитку особистості молодшого школяра. Створення оптимального навчального середовища сприяє формуванню творчо орієнтованої особистості з нестандартними підходами до розв'язання проблем і самостійністю суджень.

Особливістю вивчення курсу “Елементи геометрії” є інтегрований підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Геометрія є одним з опорних предметів шкільного курсу, взаємопов'язаним з вивченням інших суміжних дисциплін, зокрема креслення, фізики, хімії, інформатики, географії та предметів художньо-естетичного напрямку – образотворчого мистецтва, трудового навчання.

Програмою не передбачено ґрунтовне вивчення означень та доведення тих чи інших тверджень, формул тощо. Діти повинні навчитися розпізнавати геометричні фігури на малюнках, моделях, у навколишньому середовищі, оволодіти елементарними графічними вміннями. Теми, взяті у квадратні дужки, є не обов'язковими для засвоєння. Доцільним є використання на заняттях моделей, а також їх виготовлення (вирізання з картону плоских і стереометричних розгорток фігур), що сприяє розвитку просторової уяви учнів, уміння моделювати.

Курс пропонується для вивчення учнями 3-4 класів за рахунок годин варіативної частини навчального плану. Розподіл годин на вивчення окремих тем умовний і може коригуватися за бажанням учителя.

До програми розроблено мультимедійний супровід у формі презентацій.

Перший рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 2 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
НАЙПРОСТІШІ ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ НА ПЛОЩИНІ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ (51 год)	
1. Початкові поняття геометрії (6 год) Площина, точка, пряма, відрізок, промінь. Порівняння і вимірювання відрізків. <i>Основна мета:</i> формувати наочне уявлення про основні геометричні поняття та одиниці вимірювання	<i>Учень (учениця):</i> • зображує схематично геометричні фігури на площині; • зображує та позначає відрізки; • вимірює довжину відрізка та креслить відрізки заданої довжини
2. Кут і його елементи. Позначення кутів (9 год) Кут. Види кутів. Порівняння і вимірювання кутів. Бісектриса кута. <i>Основна мета:</i> формувати наочне уявлення про кут, бісектрису кута, одиниці вимірювання кутів	<i>Учень (учениця):</i> • будує і позначає кути; • розпізнає гострі, прямі, тупі кути; • вимірює за допомогою транспортира і будує кути заданої величини; • будує за допомогою транспортира бісектрису кута
3. Паралельні та перпендикулярні прямі (5 год) Паралельні прямі. Перпендикулярні прямі. <i>Основна мета:</i> формувати наочне уявлення про паралельні та перпендикулярні прямі	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає та називає паралельні та перпендикулярні прямі; • зображує схематично (за допомогою косинця і лінійки) паралельні та перпендикулярні прямі
4. Трикутник (8 год) Трикутник. Види трикутників. Периметр трикутника. <i>Основна мета:</i> формувати наочне уявлення про трикутник,	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає трикутник та знає його види (рівносторонній, різносторонній, рівнобедрений, прямокутний, тупокутний);

поняття “периметр трикутника”	• будує трикутник за допомогою лінійки та позначає його; • обчислює периметр трикутника
5. Центральна й осьова симетрії (5 год) Осьова симетрія у природі й техніці. Центральна симетрія у природі й техніці. <i>Основна мета:</i> формувати наочне уявлення про осьову і центральну симетрії, їх використання людиною та відображення в природі	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає у розміщенні предметів навколишнього середовища осьову і центральну симетрії

Другий рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 3 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
6. Чотирикутники та їх властивості (6 год) Прямокутник. Периметр прямокутника. Квадрат. Периметр квадрата. Паралелограм, ромб, трапеція [їх периметр]. <i>Основна мета:</i> формувати наочне уявлення про чотирикутник, види чотирикутників; формувати навички побудови, вимірювання, обчислення периметра чотирикутників (за допомогою формули)	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає чотирикутник і його види (прямокутник, квадрат, паралелограм, ромб, трапеція); • будує вказані види чотирикутників та позначає їх літерами латинського алфавіту; • виконує необхідні вимірювання та обчислює за формулою периметр (паралелограма, ромба, трапеції)
7. Площі фігур (6 год) Площа прямокутника. Площа квадрата. Площа трикутника	<i>Учень (учениця):</i> • виконує необхідні вимірювання та обчислює за формулою площу прямокутника, квадрата (паралелограма, ромба, трапеції); • обчислює площу трикутника

8. Задачі на побудову (6 год) Коло і круг. Побудова кута, рівного даному. Побудова бісектриси кута. Побудова трикутника за трьома сторонами. Побудова серединного перпендикуляра. Поділ відрізка навпіл. <i>Основна мета:</i> формувати навички користування креслярським приладдям (циркулем, олівцем, лінійкою, косинцем); розвивати уяву, мислення, заохочувати до найпростіших міркувань, висунення гіпотез	<i>Учень (учениця):</i> • будує за допомогою циркуля коло, круг; • будує за допомогою циркуля і лінійки кут, рівний даному; • будує за допомогою циркуля і лінійки серединний перпендикуляр; • ділить за допомогою циркуля і лінійки даний відрізок навпіл; • будує за допомогою циркуля і лінійки бісектрису кута, трикутник за трьома сторонами
ПРОСТОРОВІ ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ ТА ЇХ ЕЛЕМЕНТИ (14 год)	
Куб. Елементи куба (вершини, грані, ребра). Прямокутний паралелепіпед (вершини, грані, ребра, основа, висота). Призма (вершини, грані, ребра, основа). Піраміда (вершина, грані, ребра, основа, висота). Циліндр (бічна поверхня, основа, висота). Конус (вершина, основа, висота). Куля, сфера (центр, радіус, перерізи площиною). <i>Основна мета:</i> формувати уявлення про просторові фігури та їхні складові, сприяти розвиткові просторової уяви, образного мислення, вміння бачити у просторовій фігурі планіметричні фігури як її складові; розвивати навички моделювання	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає та називає просторові фігури, знає їхні складові й показує їх на моделях; • вимірює та обчислює за формулою площі поверхонь та об'єми; • будує розгортки багатогранників

ПРАВА ДИТИНИ

1–4 класи

Автори:

А. МОВЧУН – кандидат педагогічних наук, заступник директора Університетського коледжу Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка, доцент кафедри теорії початкової освіти, індивідуального навчання і методик викладання дисциплін гуманітарного циклу;

Л. ХАРСІКА – вчитель початкових класів Калинівської середньої школи Броварського району Київської області, учитель-методист

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Споконвіку найсвятішим обов'язком дорослих було піклування про дітей. Проте минуло не одне тисячоліття, поки людство усвідомило необхідність прийняття законів, які б охороняли дитину, її життя та індивідуальність.

Лише на початку ХХ ст. (1948) Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй проголосила один із найголовніших правозахисних документів – Загальну декларацію прав людини. Цей документ визнав гідність і цінність усіх людей, визначив основні права кожної людини. Та ще деякий час вважалося, що дитина не потребує окремих прав, адже вона захищена в родині.

У 1959 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію прав дитини, у якій було проголошено десять принципів захисту дітей. Наступним етапом правового захисту дітей стала Конвенція про права дитини, прийнята 1989 року на 44 сесії Генеральної Асамблеї ООН. Україна підписала цей документ у 1990 році.

Дбаючи про виконання Декларації, того самого року на Всесвітній зустрічі політичних лідерів було ухвалено важливий міжнародний документ ХХІ ст. – “Декларацію про виживання, захист і розвиток дітей”, а також “План дій з виконання Декларації”.

Керівники держав визначили коло проблем, що їх мають розв'язувати країни світу, щоб забезпечити кожній дитині щасливе майбутнє. Ці проблеми глобальні:

- ✧ щодня багато дітей світу перебувають у небезпеці, страждають, стають жертвами війни та насильства;
- ✧ мільйони дітей страждають від економічної кризи – від голоду, втрати домовки, від епідемій і неграмотності, від руйнації навколишнього середовища;
- ✧ щодня 40 тис. дітей помирають через недоїдання і хвороби, у тому числі через синдром набутого імунodefіциту (СНІД), через відсутність чистої води, через погані санітарні умови, а також від наслідків, пов'язаних з проблемою наркоманії.

В Україні Конвенція ООН про права дитини набрала чинності з 27 вересня 1991 року. Згідно з Конвенцією, наша держава ухвалила низку законів на захист дітей (“Про охорону дитинства”, “Про попередження насильства в сім'ї” тощо).

Процес розбудови правової держави і формування громадянського суспільства в сучасній Україні потребує виховання компетентних, від-

повідальних, свідомих громадян. Молодому поколінню українців треба знати свої права, вміти їх обстоювати, спираючись на норми права і положення закону, шукати істину за допомогою цих знань і життєвого досвіду в складному світі суспільних перебудов. Тож становлення правової свідомості – один з основних напрямів формування громадянина.

Базовим етапом соціального становлення особистості є молодший шкільний вік. Саме в цьому віці у дітей формуються основи соціальної адаптації і життєвої компетентності, свідоме ставлення до себе, оточення та довкілля.

Прилучення молодших школярів до правової культури збагачує їхнє духовне життя. Водночас знання ними своїх прав та обов'язків розширює можливості їх реалізації, зокрема, й у власних інтересах. Моральні та правові норми дозволяють упорядкувати стосунки між школярами, поведінку учня. Діти визначають, що дозволено, а що заборонено, як необхідно діяти в тій чи іншій життєвій ситуації. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність молодших школярів.

Вивчення сучасної ситуації в Україні (2008) щодо реального становища дітей і забезпечення їхніх прав відповідно до Конвенції ООН про права дитини показало низький рівень не лише дотримання прав дітей, а й знання самими дітьми своїх прав. Від 9 до 28 % дітей навіть не чули про ті права, що їх гарантує Конвенція ООН. Найменш відомим було право на захист від втручання в особисте життя (28 %), право на захист від інформації, що шкодить їхньому добробуту (22 %), на захист від викрадання (21 %), від важкої небезпечної праці (21 %), від сексуальної експлуатації (21 %), право на освіту (12 %), право дітей-сиріт та дітей-інвалідів на особливу турботу (11 %).

Опитування показало, що прав дітей не дотримують. Половина опитаних дітей вважають себе незахищеними від жорстокості, знущання, брутального поводження, від уживання наркотиків, від примусу до підневільної, непосильної, надмірної чи небезпечної праці. Тож актуальність вивчення предмета “Права дитини” виправдана часом.

Мета і завдання курсу

Головною метою вивчення предмета є ознайомлення молодших школярів із правами дитини, що їх гарантує Конвенція ООН, сприяння осмисленню ними найважливіших гарантованих державою законів на захист дітей, формуванню правового світогляду учнів, розумінню прав і свобод людини, розвитку ціннісних орієнтирів, ідеалів та переконань.

Курс “Права дитини” у школі першого ступеня формуватиме у дітей молодшого шкільного віку правову культуру, що складається передусім зі свідомого ставлення до своїх прав та обов’язків, поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримувати їх.

Введення цього курсу розвиватиме в молодших школярів почуття гідності, розуміння своїх людських обов’язків, усвідомлення свого місця в житті суспільства, можливостей у реалізації своїх прав та свобод.

Вивчення курсу сприятиме усвідомленню необхідності розбудови правової держави, вихованню в учнів необхідності дотримання правових обов’язків як важливої умови профілактики правопорушень і шкідливих звичок.

Складники цієї загальної мети реалізуються такими завданнями:

- ✧ стимулювати пізнавальний інтерес до правових знань та моральних цінностей;
- ✧ допомогти молодшим школярам засвоїти основний обсяг знань про права дитини;
- ✧ сприяти всебічному розвитку, духовному збагаченню особистості молодшого школяра, його правової культури;
- ✧ збагачувати досвід моральних і правових взаємин з однолітками, батьками, вчителями та іншими людьми;
- ✧ удосконалювати вміння власного правового захисту, самооцінки власних вчинків;
- ✧ формувати потребу поважати права і свободи інших людей;
- ✧ привчати до толерантності й чуйності, дружелюбності й милосердя у взаєминах із людьми;
- ✧ виховувати соціально активну особистість, здатну з повагою ставитися до людей, розуміти значення життя як найвищої цінності;
- ✧ виховувати в учнів повагу до держави і права, розуміння необхідності дотримання вимог законів;
- ✧ формувати в учнів уявлення про права і свободи дитини, прагнення втілювати ці права в дійсність;
- ✧ допомогти школярам засвоїти елементарний обсяг правознавчих понять і термінів, необхідних для аналізу і розуміння правових та моральних норм;
- ✧ виховувати моральні якості особистості (почуття власної гідності, поваги до себе і людей, вимогливість, відповідальність, негативне ставлення до приниження, зневажливе ставлення,

протест проти будь-яких проявів насильства, впевненість у собі, віра в добро, справедливість, уміння захистити свою гідність);

- ✧ формувати навички життя в спільноті, вміння коригувати свою поведінку, змінювати її у правильному напрямі, вміння неконфліктного розв'язання проблем.

У результаті опанування курсу учні 1–4 класу мають засвоїти такі морально-правові поняття: *права людини; права дитини; честь, гідність, совість, обов'язок, відповідальність, справедливість*.

Особливості структури та змісту програми

Програмою передбачено вивчення курсу “Права дитини” в 1–4 класах загальноосвітніх навчальних закладів за варіативною складовою навчального робочого плану школи першого ступеня.

Програма побудована за принципом поступового розширення правових знань на основі ознайомлення та осмислення статей Конвенції ООН про права дитини та Закону України про охорону дитинства.

Учні отримуватимуть знання про права дитини, можливості їх реалізації у взаємозв'язку із розумінням та повагою до прав і свобод іншої людини.

Курс “Права дитини” є логічним продовженням таких навчальних предметів, як: “Я і Україна”, “Основи здоров'я”, і є пропедевтичним до предметів “Правознавство”, “Етика”, що їх вивчають у 5–9 класах.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти програмою передбачено формування ключових компетентностей, які сприятимуть усвідомленню суті взаємовідносин людини і суспільства, засвоєнню загальнолюдських ціннісних орієнтирів, правових норм поведінки.

З цією метою до кожної теми розроблено вимоги до рівня навчальних досягнень учнів.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Курс “Права дитини” 1–4 класи рекомендовано для використання у навчально-виховному процесі школи першого ступеня за рахунок годин варіативної частини робочого навчального плану навчального закладу, а також інтегрування у предмети інваріантної складової, зокрема у зміст курсу “Я і Україна”.

Методична реалізація змісту курсу “Права дитини” потребує гнучкого підходу до визначення цілей, структури уроків, добору методів

і прийомів організації навчальної діяльності молодших школярів. У процесі вивчення курсу обов'язкове використання різних форм навчальної діяльності, як-от: розповідь, бесіда, гра тощо. Доречними будуть дискусії, обговорення художніх творів, реальних ситуацій із застосуванням правових норм, складання документів для місцевого використання (наприклад, "Кодексу честі" для свого класу, "Шкільної конституції" для своєї школи тощо). У 3-4 класах доцільним буде проведення спеціального анкетування на початку та в кінці вивчення курсу. У 1-2 класах анкетування можна замінити усним опитуванням.

В основу курсу "Права дитини" в 3-4 класах рекомендуємо покласти читання і правовий аналіз книги С. Гавриша "Маленькі історії про великі істини. Права та свободи дитини". Розповіді-історії цієї книги допоможуть учням усвідомити найважливіші статті Конвенції про права дитини, а вчителю – формувати активну життєву позицію молодших школярів, їхню повагу до прав та свобод людини і громадянина.

Перший рік навчання

1 клас

35 годин (1 год на тиждень; 9 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
БАТЬКІВЩИНА МОЯ – УКРАЇНА! (2 год)	
Що таке Батьківщина? Рідна земля. Рідний народ. Рідна домівка	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє поняття: <i>Батьківщина, держава, Україна, символи держави, столиця, народ, закон;</i>
Символи нашої держави Прапор, Герб, Гімн – розповіді про походження	<i>Учень (учениця):</i> • вміє виконувати Гімн України; • усвідомлює необхідність шанувати символи держави; • запам'ятовує імена і прізвища керівників держави
МИ – ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ (8 год)	
Я – людина Моє ім'я. Право дитини на життя, ім'я та громадянство. Що я думаю про себе? Що про мене думають інші люди (мої близькі та родичі)? Як я до них ставлюся? Як вони ставляться до мене? Мої мрії та бажання	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє поняття: <i>людина, дитина, учень, громадянин, сім'я, родина, народ, товариш, друг;</i> • знає , яку роль в житті людини відіграє її ім'я
Моя родина і я Склад сім'ї. Родина, взаємостосунки між її членами. Родинні цінності. Права та обов'язки членів родини. Родинні взаємини. Розв'язання проблем, конфліктів у сім'ї. Право дитини на проживання із сім'єю	<i>Учень (учениця):</i> • розповідає про сім'ю, родину та її членів, про сімейні свята; • наводить приклади розв'язання сімейних проблем і конфліктів

Мої друзі Товариш, друг. Правила товаришування. Стосунки між друзями. Конфлікти між друзями. Розв'язання конфліктів. Взаємодопомога та взаємодопомірка	<i>Учень (учениця):</i> • знає, що таке взаємодопомога і взаємодопітримка; • розуміє правила товаришування; • намагається дотримувати правила товаришування
Резервний час (3 год)	
ЛЮДИНА У СВІТІ ПРАВИЛ (7 год)	
За якими правилами живуть люди в суспільстві? Правила доброчинності. Що означає бути доброчинним? Справедливість – основа правил поведінки. Що таке аморальні вчинки? (<i>Хамство, образлива поведінка, слова, що принижують людину.</i>) Що таке “закон”? Хто ухвалює закони? Конституція – Основний Закон держави. Чому необхідні закони? Обов'язки учнів. Правила поведінки в школі	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке правила, закони, розуміє необхідність їх виконання; • знає і намагається дотримувати конкретних правил поведінки в сім'ї, в школі; • розуміє, які вчинки заборонені мораллю і законом; • уміє оцінювати свої вчинки і дії інших людей з погляду дотримання правил поведінки; • уміє обирати спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин
Резервний час (3 год)	
ПРАВА ДИТИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ (9 год)	
Права людини. Хто і як захищає права людини? Права дітей та їх захисники. Право на свободу, честь і гідність. Як захистити себе від поганого ставлення? Що означає право на охорону здоров'я?	<i>Учень (учениця):</i> • усвідомлює, що таке права дитини, поважає права інших дітей; • розуміє, куди може звернутися дитина за захистом своїх прав; • прагне виконувати свої обов'язки: добре вчитися, корисно й цікаво

Як дбати про своє здоров'я? Право на безпечне довкілля. Чому треба берегти природу? Як природа впливає на здоров'я людини? Право на достатній життєвий рівень. Жорстокість та насильство – забороняються. Право на освіту. Ти в школі, щоб отримати знання. Як захищати свої права? Документи, у яких записано права дитини. Хто захищає права дитини? (Організації, що стоять на захисті прав дитини.) Підсумковий урок “Дітям – щасливе дитинство”	організовувати своє дозвілля, володіти навичками особистої гігієни; обслуговувати себе в побуті; • негативно ставиться до проявів агресії, жорстокості; • висловлює своє розуміння щасливого дитинства
Резервний час (3 год)	

Другий рік навчання 2 клас

35 годин (1 год на тиждень; 8 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ТИ – ГРОМАДЯНИН ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ (6 год)	
Наша батьківщина – Україна Герб, Прапор, Гімн України. Норми поведінки при виконанні гімну; винесенні, підніманні прапора. День народження нашої держави. Головне свято України. Народна педагогіка про ставлення до держави, до рідної землі	<i>Учень (учениця):</i> • пояснює поняття: <i>Батьківщина, держава Україна, символи держави, столиця, народ, громадянин;</i> • розрізняє державну символіку; • знає Гімн України; норми поведінки при виконанні гімну, винесенні прапора; • усвідомлює необхідність шанувати символи держави

Міцна сім'я – міцна держава Сімейні традиції та цінності. Родинні взаємини. Взаємні права та обов'язки батьків і дітей. Як держава захищає права дитини в сім'ї?	<i>Учень (учениця):</i> • знає, що таке сім'я, родина; • визначає потреби та інтереси сім'ї, права та обов'язки членів родини, свої обов'язки члена родини; • пояснює, чому права й обов'язки батьків і дітей є взаємними; • наводить приклади розв'язання сімейних конфліктів
Моя школа Правила шкільного життя. Права й обов'язки учнів. Клас як колектив. Самоврядування в класі. Шкільні справи. Товаришування в класі. Конфлікти у класі та шляхи їх розв'язання	<i>Учень (учениця):</i> • розповідає, яку роль у житті людини відіграє школа; • пояснює правила, за якими живе школа, права й обов'язки учнів; • наводить приклади розв'язання проблемних і конфліктних ситуацій у класі
Резервний час (3 год)	
ПРАВИЛА І ЗАКОНИ В СУСПІЛЬСТВІ І В ТВОЄМУ ЖИТТІ (12 год)	
Що таке правила та як вони виникають? Які правила існують у суспільстві? Для чого встановлюють правила?	<i>Учень (учениця):</i> • пояснює, що таке правила, як вони виникають, розуміє необхідність їх дотримання; • наводить приклади різних правил та де вони діють
Моральні цінності українського народу Народні звичаї і традиції. Любов до праці. Гостинність. Доброзичливість і щирість у взаєминах із людьми. Вічна книга – Біблія Християнська мораль. Божі заповіді	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє поняття: <i>мораль, аморальність, закон, правопорушення</i>; • розуміє, які вчинки заборонені мораллю і законом; • розуміє роль знань про моральну поведінку в житті людини; • наводить приклади з усної народної творчості про перемогу добра над злом

Твори добро Доброчинність – основне правило співжиття. Взаємовідношення добра і зла. Проблеми подолання зла. Закони в житті людей Закон і люди. Як приймаються закони. Яка поведінка є правомірною? Що таке правопорушення? Коли і як людина відповідає за правопорушення?	• уміє оцінювати свої вчинки і дії інших людей з погляду дотримання правил поведінки; • вміє обирати спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин; • розуміє роль самовиховання позитивних звичок, їх цінність
Резервний час (3 год)	
ТИ – ЛЮДИНА, ОТЖЕ, МАЄШ ПРАВА (8 год)	
Права дітей та їх захисники. Життя людини – найвища цінність Дати людині гідність – це дати їй все! Чому життєво необхідно мати самоповагу? Здоров'я людини – найбільше багатство. Вік живи – вік учись. Правильно жити – означає працювати. Як захищати свої права? Закон України “Про охорону дитинства”. Організації, які стоять на захисті прав дитини. Соціально-психологічна служба “Телефон довіри”	Учень (учениця): • пояснює, що таке права дитини, поважає права своїх ровесників, інших людей; • розуміє, куди може звернутися дитина за захистом своїх прав; • прагне виконувати свої обов'язки: вчитися, організовувати своє дозвілля, володіти навичками особистої гігієни; обслуговувати себе у побуті; • розуміє потребу виконувати Правила для учнів, підтримувати порядок у класі, школі, мікрорайоні, районі; • негативно ставиться до проявів агресії, жорстокості
ПІДСУМКОВИЙ УРОК “КОЖНА ДИТИНА МАЄ ПІДНІСТЬ...” (1 год)	
Резервний час (2 год)	

Третій рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 9 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ – ЛЮДИНА (9 год)	
Документи, що захищають права дитини. Декларація про права дитини. Закон України “Про попередження насильства в сім’ї”. Право дитини на життя. Розповідь С. Гавриша “За вогнем”. Право дитини на ім’я та громадянство. Право дитини на гідність. Розповідь С. Гавриша “Країна Скіфія”. Право вільно висловлювати свої погляди та думки	<i>Учень (учениця):</i> • називає міжнародні документи та закони України з прав дитини; • розуміє значення захисту прав дитини в Україні і в світі; • виявляє цікавість до правових знань; • пояснює поняття: <i>людина, дитина, громадянин, особистість, гідність</i>; • розуміє, яку роль відіграє в житті людини її ім’я; • прагне чинити гідні вчинки; • вміє обстоювати власні погляди та поважати чужі
ЗДОБУДЕШ ОСВІТУ – ПОБАЧИШ БІЛЬШЕ СВІТУ (6 год)	
Право дитини на забезпечення інтересів та розвиток здібностей. Розповідь С. Гавриша “Суха квітка”. Право дитини на освіту, на вибір навчального закладу і навчання рідною мовою. Розповідь С. Гавриша “Спів солов’я”. Моя школа – найліпша	<i>Учень (учениця):</i> • знає і вміє пояснювати окремі положення документів з прав дитини, що захищають право на освіту; • вміє визначати свої здібності та інтереси; • визначає роль школи у власному житті, поважає учасників навчально-виховного процесу; • пояснює правила, за якими живе школа, права й обов’язки школярів;

	• розвиває бажання здобувати знання, вміння вчитися; • знає, у яких шкільних справах можуть брати участь учні, як планувати й організовувати шкільні справи, як робити школу успішною
Резервний час (3 год)	
УСІ ЛЮДИ РІВНІ І ВІЛЬНІ У СВОЇЙ ГІДНОСТІ І ПРАВАХ (9 год)	
Право дитини мати рівні з усіма права і можливості. Розповідь С. Гавриша “Сім лицарських чеснот”. Право дитини на особливий захист і допомогу держави. Розповідь С. Гавриша “Різдвяний кошик”. Право дитини на охорону здоров’я. Розповідь С. Гавриша “Країна мрії”. Право дитини на користування благами соціального забезпечення. Право дитини на виховання в сім’ї, на захист і піклування, які є необхідними для її добробуту. Розповідь С. Гавриша “Старий меч” (передмова). Право дитини бути собою, право на захист гідності, на захист від образи. Розповідь С. Гавриша “Старий меч”	<i>Учень (учениця):</i> • пояснює, чому різні люди є рівними у правах; • наводить приклади з прочитаного про рівність і нерівність людей; • розрізняє та пояснює відмінність між потребами і бажаннями; • визначає пріоритетні потреби й обґрунтовує свій вибір; • уміє стримувати безглузді бажання і вчинки; • прагне виробляти тверду волю, вміння керувати собою; • знає, на яких засадах формується та як функціонує сім’я; • визначає потреби та інтереси сім’ї, права й обов’язки членів родини, як вирішують сімейні проблеми та конфлікти; • прагне оберігати своє здоров’я та здоров’я рідних і близьких людей; • розповідає про родинні традиції та сімейні цінності; • вміє обстоювати власні погляди та поважати чужі; • цінує власну гідність і поважає гідність інших людей

Резервний час (3 год)	
ПОДОРОЖ У КРАЇНУ ПРАВ (2 год)	
Узагальнення знань про права дитини	<i>Учень (учениця):</i> • називає основні права дитини; • вміє пояснювати окремі положення документів з прав дитини; • знає, які люди й організації покликані захищати права і свободи людини; • вміє обирати спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин; • розуміє роль самовиховання позитивних звичок, їх цінність
Резервний час (3 год)	

Четвертий рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 9 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
КОЖНА ДИТИНА МАЄ ПРАВО... (4 год)	
Право дитини на вільний вибір професії, на розвиток особистих талантів і здібностей. Розповідь С. Гавриша “Слонення Гунда”. Право дитини на освіту. Розповідь С. Гавриша “Полювання князівни Анни”	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє зміст права на освіту в Україні та важливість його для дитини; • розуміє взаємозв'язок прав та обов'язків; • уміє визначати свої здібності та інтереси; • вміє оцінювати свої навчальні досягнення, вміння; • розвиває бажання здобувати знання, вміння вчитися; • усвідомлює своє право на вибір професії

Резервний час (3 год)	
ЗНАЙ СВОЇ ПРАВА (13 год)	
Право на в'їзд у країну або виїзд з неї з метою возз'єднання сім'ї, на отримання статусу біженця. Розповідь С. Гавриша "Брати". Право дитини на особисту свободу, на захист від незаконного переміщення (вивезення за кордон, викрадення, торгівля та контрабанда дітьми). Розповідь С. Гавриша "Заясиром". Правовий захист дітей без сімей. Розповідь С. Гавриша "Козак Василь". Право дитини на працю, до якої вона здатна. Розповідь С. Гавриша "Чумацький шлях". Право дитини на проживання в сім'ї та на піклування батьків. Розповідь С. Гавриша "Собаке життя". Право дитини на захист від експлуатації. Розповідь С. Гавриша "Мандрівник". Я і моя сім'я	<i>Учень (учениця):</i> • вміє пояснювати окремі положення міжнародних документів та законів України про права дитини; • оцінює необхідність захисту прав дитини у своїй країні та у світі; • пояснює, в чому цінність сім'ї; • пояснює, чому права та обов'язки батьків і дітей є взаємними; • наводить приклади окремих прав батьків і дітей; • розуміє важливість праці; • усвідомлює свій обов'язок вносити посильну працю як член родини; • виявляє піклування про своїх рідних та близьких; • усвідомлює своє право на захист від експлуатації; • цінує наявність родини; • дбає про позитивний мікроклімат у сім'ї
Резервний час (3 год)	
ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ І ЧЕСНОТИ (7 год)	
Дитинство – особливий період життя людини. Документи, що захищають права дитини. Розповідь С. Гавриша "Чесноти лицаря ХХІ століття" (І частина).	<i>Учень (учениця):</i> • називає міжнародні документи та закони України з прав дитини; • розуміє значення захисту прав дитини в Україні і в світі;

Право дитини на отримання інформації про свої права. Розповідь С. Гавриша “Чесноти лицаря XXI століття” (II частина). Як отримати правову допомогу. Загальнолюдські цінності. Дотримання прав і норм життя. Розповідь С. Гавриша “Чесноти лицаря XXI століття” (III частина)	• знає, як отримати інформацію про способи захисту своїх прав та законних інтересів, які організації покликані захищати права дитини; • виділяє найважливіші цінності людського суспільства; • прагне втілювати в життя цінності свободи, справедливості, рівності, гідності, гуманності; • вміє обирати спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин
ПОДОРОЖ У КРАЇНУ ПРАВ (2 год)	
Декларація про виживання, захист і розвиток дітей. Узагальнення та систематизація знань учнів про права дитини	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє сутність прав дитини; • виявляє цікавість до правових знань; • оцінює необхідність захисту прав дитини і виконання нею своїх обов’язків; • пояснює положення документів про права дитини; • розуміє значення виховання правової самосвідомості, позитивних звичок, їх цінність
Резервний час (3 год)	

В основу уроків “Права дитини” в 3-4 класах доцільно покласти читання і правовий аналіз посібника С. Б. Гавриша “Маленькі історії про великі істини. Права та свободи дитини” (Харків: Ранок, 2004, 2006); “Права дитини”. Робочі зошити для учнів 3, 4 класів (авт. А. І. Мовчун. – Харків: Ранок, 2004, 2006.)

ЦІКАВА ЕКОНОМІКА

**Початковий
курс економічних знань**

2–4 класи

Автор

Л. КАШУБА – старший викладач кафедри дошкільної
і початкової освіти Кіровоградського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені В. Сухомлин-
ського

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма навчального курсу “Цікава економіка” з початкових основ економічних знань розроблена відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти та ґрунтується на положеннях Концепції загальної середньої освіти. Це перший етап цілісного проекту економічної освіти в Україні.

Мета початкового курсу навчання економіки в початковій школі – сприяти формуванню в учнів потреби до пізнання світу і людини в ньому як біологічної та соціальної істоти; формуванню економічного мислення і вихованню культури поведінки в умовах ринкового суспільства; засвоєнню духовних цінностей у різноманітних сферах: комунікативній, пізнавальній, екологічній, моральній, діяльнісно-вольовій, емоційній, естетичній.

Реалізація цієї мети можлива за умови розв’язання таких аспектів: **понятійно-економічного, морально-етичного та розвитку початкового економічного мислення** молодших школярів.

Понятійно-економічний аспект ознайомлює учнів з поняттями, близькими їх життєвому досвідові, які відповідають віковим можливостям.

Морально-етичний аспект містить оцінку економічних понять, відносин, стимулює формування раціональної та морально виправданої економічної поведінки з позиції етичного спрямування.

Окреслено цілі пропонованої програми – це освітні, розвивальні, виховні. Розв’язання їх можливе за реалізації таких конкретних завдань:

- ✧ ознайомлення молодших школярів з основами економічних істин, понять, категорій, явищ, процесів, про які вони дізнаються з навколишнього життя, зі світом людей, їхніми потребами та способами задоволення цих потреб;
- ✧ зацікавлення учнів з доступними для них економічними взаємозв’язками;
- ✧ набуття початкових практичних навичок культури споживання в умовах ринкових відносин;
- ✧ створення бази для подальшого вивчення економіки;
- ✧ формування конкурентноспроможної особистості.

Програма зорієнтована на активне використання діяльнісного підходу до навчання учнів. Значна роль у ній відводиться методам активного навчання, які прогнозують розвиток у школярів здібностей спостерігати, порівнювати, аналізувати і зіставляти, встановлювати

зв'язки, пояснювати характер побаченого, класифікувати, систематизувати, робити узагальнення та висновки тощо.

У програмі передбачено використання рольових, дидактичних та ейдетичних ігор, дискусій, літературного та енциклопедійного матеріалу, екскурсій, залучення засобів образотворчого мистецтва, також організацію фронтальної, парної та групової роботи учнів.

Курс економіки для учнів початкових класів пов'язаний з математикою, логікою, образотворчим мистецтвом, ОБЖД, природознавством, розвитком мовлення. Вивчення основ економіки буде ефективнішим якщо проводитимуться інтегровані уроки.

Програма розрахована на 34 години на рік.

Основні принципи побудови програми – це науковість, поступовість, неперервність, послідовність, доступність, зв'язок із життям.

Перший етап (2 клас) дає інформацію про навколишній економічний простір, формує первинну економічну культуру, пов'язує вивчення цього курсу з іншими навчальними предметами.

Другий етап (3 клас) повторює матеріал першого етапу, розширює економічний світогляд учнів. Практичний матеріал розвиває логічну послідовність прийняття економічних рішень; сприяє усвідомленню зв'язків між людьми, які існують в економічному суспільстві.

Третій етап (4 клас) закріплює матеріал першого і другого етапів; розкриває способи організації господарського життя суспільства. Практичний матеріал навчає робити самостійний вибір, мотивувати його, прогнозувати наслідки обраного рішення.

Основні методичні прийоми навчання молодших школярів початкового курсу економіки:

- ✧ інформація про елементарні економічні поняття й терміни;
- ✧ спостереження за доступними для дітей економічними відносинами між людьми в сім'ї, класі, школі, суспільстві;
- ✧ мотивація економічної діяльності людей на основі головних економічних принципів і законів;
- ✧ застосування цікавих для дітей вправ на усвідомлення й закріплення знань, умінь і навичок, на розвиток економічного мислення;
- ✧ практичне застосування набутих знань, умінь і навичок;
- ✧ діагностування рівня засвоєння навчального матеріалу (тестування з метою контролю, самоконтролю та взаємоконтролю);
- ✧ обговорення та аргументування життєвих чи ігрових ситуацій з погляду економічних правил взаємодії;
- ✧ використання міжпредметних зв'язків.

Учні початкових класів внаслідок цілеспрямованої, системної роботи педагога мають володіти такими групами компетентностей, як: комунікативно-мовленнєві, соціальні, інформаційні, самовдосконаленні, які сприятимуть формуванню в них практичних умінь і навичок орієнтування у ринковій економіці, ринкових процесах.

Компетенції	Очікувані результати
<i>Комунікативно-мовленнєві</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розвиває уміння спілкуватися з членами гуртка, педагогом, вихователем, однолітками, іншими оточуючими людьми, дотримуючись при цьому толерантного ставлення до гуртківців; не повторюючи раніше висловлених думок товаришів; аргументуючи власні спостереження; спокійно сприймає критичні зауваження і самостійно оцінює власні вчинки та вчинки однолітків, інших людей; • розвиває зв'язне мовлення; • вміє чітко, лаконічно відповідати на запитання та аргументує відповіді; • грамотно і каліграфічно записує відповіді, тести, розгадує кросворди, ребуси; • пов'язує вивчений матеріал з математики, мови, природознавства, ОБЖД, образотворчого мистецтва та економіки
<i>соціальні</i>	<i>Учень (учениця):</i> • знає економічні закони розвитку суспільства; • спостерігає за економічним розвитком місцевості, де живуть; України; • володіє економічними термінами та може їх пояснити; • помічає, передбачає негативний вплив виробництва на довкілля; • економно використовує природні ресурси; • здійснює природоохоронну діяльність; • займає активну життєву позицію в суспільстві; • розуміє важливість правильного вибору майбутньої професії

<i>інформаційні</i>	<i>Учень (учениця):</i> • уміє здобувати будь-яку інформацію, завдяки ознайомленню з різними джерелами (газети, книги, комп'ютер); • уміє перевіряти отриману інформацію за допомогою власних спостережень у довкіллі; • уміє обговорювати у колі однолітків питання щодо пошуку позитивних або негативних підтверджень; • користується посібником “Цікава економіка” для здобуття потрібної інформації; • уміє здійснювати моніторинг економічних об'єктів, вести рекламну та менеджерську діяльність
<i>самовдосконалені</i>	<i>Учень (учениця):</i> • уміє спостерігати, порівнювати, передбачати, узагальнювати, систематизувати, встановлювати економічні зв'язки; • здійснює самоаналіз власної діяльності та діяльності інших підприємств; • розподіляє власний сімейний бюджет; • прагне до самоосвіти; • використовує критичні зауваження на свою адресу з метою самовдосконалення; • планує власну бізнесову діяльність та визначати її напрямки

Набуття учнями зазначених умінь і навичок сприятиме:

- особистому розвитку учнів;
- розширенню економічних уявлень про навколишній світ і власне місце в ньому;
- усвідомленню економічних зв'язків, процесів, явищ;
- дотриманню правил та норм поведінки в суспільстві;
- формуванню інтересів до майбутньої професії;
- полегшенню адаптації школярів у соціумі.

Перший рік навчання
2 клас. Я та економіка. Введення в економіку
 35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ЩО ВИВЧАЄ НАУКА ЕКОНОМІКА? (4 год)	
Що дає мені та моїй сім'ї економіка? <i>Малюємо:</i> підприємство, з яким пов'язані мої батьки. <i>Екскурсія</i> на підприємство. Узагальнювальний урок-дискусія “Що потрібно знати про економіку рідного краю?”	<i>Учень (учениця):</i> • описує об'єкти живої, неживої природи, про які читають у художніх творах; • порівнює довілля; позитивний та негативний вплив економіки на природний баланс; роль людини у розвитку економіки рідного краю; • спостерігає важливість розвитку підприємств, фермерства, торгівлі, банківської системи; • наводить приклади необхідності різних професій; • розповідає про професії батьків; свою майбутню професію; • формулює висновки про доречність використання початкових знань про економічний розвиток країни
ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ (16 год)	
Що таке потреби? Нескінченність потреб людини та обмеженість можливостей. Різноманітність потреб: матеріальні, духовні; індивідуальні, колективні; раціональні, нераціональні. Потреби соціальні, групові, суспільні; першочергові та непершочергові; теперішні та пер-	<i>Учень (учениця):</i> • розрізняє зв'язки між різними видами потреб; першочерговість одних та обмеженість інших потреб; • визначає першочергові та непершочергові, теперішні та перспективні потреби; • порівнює індивідуальні – колективні, раціональні – нераціональні потреби;

спективні. Еволюція задоволення потреб людини. Закон зростання та способи задоволення потреб людини <i>Малюємо:</i> потреби людей; зображених на малюнках тварин. <i>Практична робота:</i> моделювання задач, визначення потреб персонажів літературних творів (В. Катаєв “Квітка-семицвітка”; О. Толстой “Пригоди Буратіно”; М. Носов “Незнайко на Місяці”). Вправлення у розв’язуванні винахідницьких задач; визначення істинних та хибних суджень; заповнення таблиць; відгадування ребусів; написання творів; тестування. <i>Дослідницька робота:</i> простежити потреби комах, птахів, риб, тварин, людини; визначити вплив нераціональних потреб на стан здоров’я людини	• звертає увагу на нераціональні потреби (вживання алкоголю, тютюнопаління); здоровий спосіб життя; заняття спортом; • наводить приклади різних видів потреб людини; закон зростання потреб; • аргументує віднесення потреб до того чи іншого виду; • дотримується правил толерантного ставлення одне до одного; • формулює висновки про необхідність задоволення соціальних, групових і суспільних потреб; • орієнтується у поняттях: потреби матеріальні та духовні; індивідуальні та колективні; раціональні та нераціональні
БЛАГА (8 год)	
Економічні та безкоштовні блага Розподіл благ. Короткочасні та довгочасні економічні блага. <i>Екскурсії:</i> уроки мислення та спостереження в природі. <i>Малюємо:</i> безкоштовні та економічні блага; танграми із зображенням різноманітних благ (довгочасних і короткочасних). <i>Практична робота:</i> визначення за малюнками безкоштовних та економічних благ; скла-	<i>Учень (учениця):</i> • спостерігає за природними благами; • порівнює економічні та безкоштовні, довгочасні та короткочасні блага; • наводить приклади безкоштовних та економічних благ; • пояснює, чим відрізняються короткочасні від довгочасних благ; • аргументує чому ті чи інші блага віднесені до економічних та безкоштовних;

дання природних ланцюжків перетворень безкоштовних благ в економічні; заповнення таблиць; розгадування ребусів; моделювання власних задач; тестування. <i>Дослідницька робота:</i> простити зернину, цибулину; посадити дерева, кущі, квіти; простежити за ґрунтом біля школи в різні пори року	• дотримує правил бережного ставлення до природних (безкоштовних) благ; • формулює висновки про бережне ставлення людини до природних ресурсів; • орієнтується у поняттях: економічні й безкоштовні, короточасні та довгочасні блага
ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ (6 год)	
Різноманітність товарів та послуг Комплементарні товари, товари-субститути (без вживання термінів). Обмеженість. Ілюстрування ситуації обмеженості. Необхідність вибору в умовах обмеженості товарів та послуг. <i>Малюємо:</i> різні товари, групуючи їх за властивостями. <i>Екскурсія</i> на ринок для ознайомлення з різноманітними товарами. <i>Практична робота:</i> заповнення таблиць; розгадування ребусів; творча робота по складанню реклами того чи іншого товару; тестування. <i>Дослідницька робота:</i> простежити за необхідністю придбання тих чи інших товарів членами сім'ї учнів	<i>Учень (учениця):</i> • розрізняє різні товари; • визначає різні види послуг; • порівнює комплементарні товари та товари-субститути; • звертає увагу на необхідність бережного ставлення до різних товарів; • наводить приклади комплементарних товарів та товарів-субститутів; • аргументує віднесення товарів до того чи іншого виду; • дотримує правил толерантного ставлення одне до одного та бережного ставлення до шкільного приладдя; • формулює висновки про необхідність збільшення кількості товарів у суспільстві; бережного ставлення до будь-яких товарів; • орієнтується у поняттях: товари компліментарні та товари-субститути

Другий рік навчання
3 клас. Економіка та довкілля
35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО ЗА ПОПЕРЕДНІЙ РІК (9 год)	
<i>Екскурсія</i> до парку. <i>Малюємо:</i> плакат про дбайливе ставлення до води, землі, повітря <i>Практична робота:</i> складання природних ланцюжків перетворень безкоштовних благ у економічні; заповнення таблиць розгадування ребусів; складання власних задач про дбайливе ставлення до природних ресурсів. <i>Дослідницька робота:</i> зібрати насіння квітів	• розрізняє економічні й безкоштовні блага, різні товари; • визначає різні види послуг; • порівнює комплементарні товари та товари-субститути; • знає про необхідність дбайливого ставлення до різних товарів; • наводить приклади безкоштовних благ, комплементарних товарів та товарів-субститутів; • аргументує віднесення потреб та товарів до того чи іншого виду; • дотримує правил толерантного ставлення один до одного та бережного ставлення до шкільного приладдя; • формулює висновки про необхідність збільшення товарів у суспільстві; дбайливого ставлення до будь-яких товарів; • орієнтується у поняттях: <i>товари компліментарні та товари-субститути</i>
ЕКОНОМІЧНІ РЕСУРСИ (12 год)	
Види економічних ресурсів: природні, капітальні, трудові Підприємство як складова економічних ресурсів. Екологія і раціональне використання ресурсів.	• розрізняє зв'язки між різними економічними ресурсами; • визначає природні, капітальні, трудові ресурси; • порівнює економічні ресурси;

<i>Малюємо:</i> як Землі допомогти “не хворіти”. <i>Практичне заняття</i> з визначення економічних ресурсів за художніми творами, які вивчають за програмою з читання. <i>Дослідницька робота:</i> складання учнівських проєктів про різноманітні економічні ресурси	• знає необхідне про трудові ресурси; • наводить приклади економічних ресурсів; • аргументує віднесення ресурсів до того чи іншого виду; • дотримує правил толерантного ставлення до оточуючих; • формулює висновки про необхідність раціонального використання ресурсів; необхідність розширювати випуск товарів народного вжитку; • орієнтується у поняттях: <i>екологія, раціональне використання ресурсів, природні, капітальні, трудові економічні ресурси</i>
---	--

ОБМЕЖЕНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ (3 год)

Безмежність потреб і обмеженість ресурсів Необхідність вибору в умовах обмеженості ресурсів <i>Малюємо:</i> ребуси. <i>Практична робота:</i> заповнення таблиць, розв’язування проблемних задач, ділова гра “Запропонуй альтернативний вибір”. <i>Дослідницька робота:</i> як з’явилася парта в школі, олівець у руках; складання учнівських проєктів про важливість дбайливого ставлення до природних ресурсів	• розрізняє зв’язки між різними економічними ресурсами; • визначає обмеженість ресурсів; • порівнює потреби за їх важливістю; • знає про необхідність обмеженості товарів, дбайливого ставлення до них; • наводить приклади обмеженості та економії ресурсів; • аргументує віднесення ресурсів до того чи іншого виду. • дотримує дбайливого ставлення до шкільного та домашнього майна. • формує висновки про необхідність збільшення товарів у суспільстві; про економію часу як важливого ресурсу економіки; • орієнтується у поняттях: <i>вибір, безмежність потреб, обмеженість ресурсів, альтернативний вибір</i>
---	--

БАРТЕР (3 год)	
Бартерний обмін (торгівля) <i>Малюємо</i> казкових героїв, розповідаємо про їх потреби <i>Практична робота:</i> опрацювання казки С. Сигиди “Півник та бобове зернятко”. <i>Дослідницька робота:</i> складання алгоритму бартерного обміну наступних товарів: борошно, млин, зерно, комбайн, пшениця, гроші	• знає про можливість застосування бартеру як форми обміну; • наводить приклади бартерного обміну; • формулює висновки про необхідність бартеру; • орієнтується у поняттях: <i>бартер, обмін товарами</i>; • спостерігає за природними благами; • порівнює економічні та безкоштовні, довготривалі та короткочасні блага; • наводить приклади безкоштовних та економічних благ; • пояснює, чим відрізняються короткочасні блага від довготривалих; • аргументує чому ті чи інші блага віднесені до економічних чи безкоштовних; • дотримує правил дбайливого ставлення до природних (безкоштовних) благ; • формулює висновки про дбайливе ставлення людини до природних ресурсів; розвиток екологічної науки; • орієнтується у поняттях: <i>економічні та безкоштовні, короткочасні та довготривалі блага</i>
ГРОШІ (3 год)	
Історія українських грошей. Доходи сімейного виробництва. Витрати. Бюджет сім'ї <i>Малюємо:</i> власні гроші (гроші родини).	• розрізняє гроші різних держав; • визначає сутність і функції грошей; • порівнює доходи власної сім'ї

<i>Практична робота:</i> формує-мо бюджет сім'ї. <i>Дослідницька робота:</i> необхідність придбання різних товарів, їх вартість	• звертає увагу на необхідність витрат, шанобливого ставлення до праці батьків; економії грошей; • наводить приклади безмежності потреб та обмеженості ресурсів; • дотримує правил толерантного ставлення один до одного та дбайливого ставлення до шкільного приладдя; • формулює висновки про раціональне використання батьківських грошей; • орієнтується у поняттях: <i>гроші різних держав, валюта, бюджет сім'ї</i>
БАНКИ (4 год)	
Місце та роль банків в житті окремої людини та суспільства Грошові одиниці інших країн <i>Екскурсія</i> до банку. <i>Малюємо:</i> гроші власної родини; нові гроші України. <i>Практична робота:</i> складання учнівських проектів про виникнення грошей різних країн світу. <i>Дослідницька робота:</i> аналіз зображень на грошових одиницях інших країн. Банківський захист грошей	• звертає увагу на кількість банків; переглядає телепередачі, пов'язані з роботою банків; • визначає сутність і функції банків у суспільстві; • формує висновки про необхідність грошового обміну між державами; зберігання власних коштів та коштовностей; • наводить приклади використання послуг банку; • аргументує доречність зберігання грошей у банках; • дотримує правил толерантного ставлення до оточуючих; • формує висновки про необхідність (чи недоречність) кожної держави мати власні гроші; • орієнтується у поняттях: <i>банк, грошові одиниці, валюта, обмін валютою</i>

Третій рік навчання
4 клас. Моя майбутня професія
 35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
АЛЬТЕРНАТИВНА ВАРТІСТЬ (4 год)	
Альтернативність та критерії вибору Альтернативні витрати. Модель прийняття рішень. Ділова гра <i>Малюємо:</i> альтернативні товари. <i>Практична робота:</i> наведення прикладів альтернативного вибору у прочитаних художніх творах. <i>Дослідницька діяльність:</i> доцільність альтернативного вибору товарів: автобус – залізо – продукти харчування	• визначає альтернативність вибору товару; вигоду і збитки при виборі; • порівнює в процесі ділової гри альтернативність прийнятих рішень; • наводить приклади альтернативних товарів; • аргументує необхідність альтернативного вибору; • дотримує правил етичної поведінки; • формулює висновки щодо необхідності альтернативного вибору; • орієнтується у поняттях: <i>альтернативність, вигода, збитки</i>
НАТУРАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО (8 год)	
Ефективний спосіб господарювання. Продуктивність праці <i>Екскурсія</i> на виробництво, ознайомлення з фермерським господарством. <i>Малюємо:</i> професії моїх батьків. <i>Практична робота:</i> складання учнівських проектів про важливість обраної професії. <i>Дослідницька робота:</i> спостерігаємо за обов'язками працівників господарства	• розрізняє види виробництва; • спостерігає за різноманітними способами господарювання, продуктивністю праці; • визначає шляхи подолання економічних проблем підприємства; • порівнює роботу підприємств рідного краю; необхідності різних професій; • наводить приклади ефективного господарювання; • аргументує вибір тієї чи іншої майбутньої професії;

	• дотримує правил мовленнєвого етикету; • формулює висновки про необхідність ефективного господарювання; дотриманні екологічних вимог; • орієнтується у поняттях: <i>виробництво, фермерство, професія, продуктивність праці</i>
ВИРОБНИЦТВО (14 год)	
Поняття про виробництво, чинники виробництва, виробники Продуктивність праці. Розумова і фізична праця. Навчання й підготовка до роботи на виробництві. Профільність у навчанні. <i>Малюємо:</i> моя майбутня професія. <i>Дослідницька робота:</i> дослідження важливості всіх професій виробництва	• розрізняє різноманітні підприємства; • визначає фактори виробництва, продуктивність праці; • порівнює розумову та фізичну працю; • наводить приклади розумової та фізичної праці; • аргументує появу на виробництві різних професій; • дотримує правил мовленнєвого етикету; • формулює висновки про необхідність обирати майбутню професію під час навчання у школі, більше дізнаватися про неї; • орієнтується у поняттях: <i>фактори виробництва, розумова та фізична праця, професія, профорієнтація</i>
РИНОК ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ (8 год)	
Ринок ресурсів Альтернативні, комерційні підприємства. Доходи. Виручка. Прибуток. Ринкова економіка. Колообіг товарів, послуг, ресурсів та грошей у ринковій економіці. Ділова гра.	• розрізняє різні види товарів та послуг; • визначає колообіг товарів, послуг, ресурсів та грошей в ринковій економіці; • порівнює ефективність існування комерційних підприємств;

<i>Екскурсія</i> на ринок. <i>Малюємо:</i> професії моїх батьків. <i>Практична робота:</i> складання учнівських проектів про важливість вибраної професії <i>Дослідницька робота:</i> спостерігаємо за обов'язками працівників торгівлі	• наводить приклади товарів, послуг, альтернативності вибору; • аргументує віднесення товарів до того чи іншого виду; появи прибутків; • дотримує правил мовленнєвого етикету; • формулює висновки про необхідність кругообігу товарів, послуг, ресурсів і грошей в ринковій економіці; • орієнтується у поняттях: <i>ринок товарів, доходи, виручка, прибуток, ринкова економіка</i>
---	--

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: “Цікава економіка”, 1 клас (авт.: Л. В. Кашуба, О. М. Жихарева, О. М. Романушко. – Київ: Новий друк, 2005); “Цікава економіка”, 2 клас (авт.: Л. В. Кашуба, О. М. Жихарева, О. М. Романушко. – Київ: Новий друк, 2005).

КРОКИ ДО ІНФОРМАТИКИ. ШУКАЧІ СКАРБІВ

2–4 класи

Автор

О. КОРШУНОВА – вчитель інформатики ліцею № 1
м. Зміїова Харківської області,
вчитель-методист

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Нині світ ставить високі вимоги до людини. Тому завдання сучасної школи полягає у вихованні особистості, здатної до життєтворчої діяльності.

Програма з інформатики “Кроки до інформатики. Шукачі скарбів” розроблена на основі Закону України “Про загальну середню освіту” та Державного стандарту базової і повної середньої освіти. У ній враховано всі вимоги до шкільного курсу “Інформатика”, взято до уваги специфіку навчального предмета, який має чіткі інтегративні функції. Програма покликана забезпечити всебічний навчальний, розвивальний і виховний вплив на учнів, сприяти формуванню особистості, здатної правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості, рівень компетентності та конкурентоспроможності. Використано сучасні організаційні форми, методи й технології викладання інформатики у загальноосвітній школі.

Основна мета навчання полягає у формуванні інтелектуально розвиненої особистості, яка володіє вміннями й навичками доводити і спростовувати методами аналізу й синтезу, абстрагування й узагальнення; здатна до самоосвіти й саморозвитку; вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язування проблем; критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію.

Мета вивчення інформатики в початковій школі:

- ✧ надати учням знання, які складають уявлення про інформаційну картину світу та інформаційні процеси. Ці уявлення сприятимуть засвоєнню основних теоретичних понять базового курсу інформатики і формуванню алгоритмічного та логічного мислення;
- ✧ сформувати навички і вміння використовувати комп’ютерну техніку як практичний інструмент для роботи з інформацією у навчальній діяльності та повсякденному житті.

Мета першого рівня (2 клас) — виконуючи в ігровій формі завдання, сформувати в учнів початкові поняття про інформацію та предмет інформатики, вміння виокремлювати в предметах певні ознаки та якості, встановлювати подібність і відмінність між кількома предметами, групувати предмети за видовими й родовими ознаками, розпізнавати відносини у множинах; навчити завантажувати необхідні програми, користуватися “мишою”, ознайомити з клавіатурою; розвивати логічне мислення та творчі здібності.

Мета другого рівня (3–4 класи) — виконуючи в ігровій формі завдання, сформувані в учнів поняття про інформацію та інформаційні процеси, ознайомити з алгоритмізацією, навчити створювати малюнки на комп'ютері, вводити і редагувати текст. Розвивати логічне мислення та творчі здібності.

Робота за пропонованою програмою дозволяє вчителю розв'язати такі завдання загального навчального змісту:

- ✧ формування загальних умінь, логічного й алгоритмічного мислення, розвиток уваги і пам'яті, навичок роботи з інформацією, елементів інформаційної культури;
- ✧ формування понять “команда”, “виконавець”, “алгоритм” і вміння складати алгоритми для навчальних виконавців;
- ✧ отримання практичних навичок роботи з текстовим і графічним редакторами, комп'ютерними програмами навчального призначення.

Зміст програми відповідає основам будь-якого базового курсу інформатики. Отримані знання, вміння і навички, що передбачені програмою, необхідні учням для продовження навчання та подальшого освоєння базового курсу інформатики.

У 2–4 класах навчання запропонована програма є пропедевтичним розвивальним курсом, який побудований на спеціально дібраному навчальному матеріалі та спирається на такі принципи:

- системність;
- гуманізація;
- міжпредметна інтеграція;
- диференціація;
- організація навчального процесу через гру.

Характеристика структури навчальної програми

Навчальна програма складається із:

- ✧ пояснювальної записки, де визначено мету та завдання курсу; знання, вміння і навички, яких мають набути учні; особливості організації навчального процесу; перелік програмно-технічних засобів, необхідних для успішної реалізації курсу; критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- ✧ змісту навчального матеріалу та вимог до навчальних досягнень учнів.

Курс має чітко виражену практичну спрямованість. Час, відведений на викладання теоретичного матеріалу, не повинен перевищувати 30 % від загального обсягу. Програмою курсу передбачено проведення на кожному уроці практичних робіт. Враховуючи вікові особливості й державні санітарні правила (ДСанПіН 5.5.6.009–98), практичні роботи розраховані як максимум на 15 хв. Робота учнів за комп'ютером полягатиме у фронтально-індивідуальному виконанні вправ і практичних робіт. Теоретичний матеріал передбачено викладати невеликими частинами на початку заняття, орієнтовно впродовж 8–15 хвилин. Основний навчальний матеріал має бути засвоєний учнями на уроці. Це досягається застосуванням різноманітних форм навчальної діяльності: виклад навчального матеріалу у формі бесіди, використання ігрових форм, робота в групах, організація самостійної роботи учнів із комп'ютером.

Вивчення курсу передбачає постійний доступ учнів до комп'ютерів, які працюють під операційною системою Windows. Для викладання курсу використовується таке програмне забезпечення:

- пакет програм “Скарбниця знань”;
- текстовий редактор “Блокнот”;
- графічний редактор “Paint”.

Теоретичні знання	Практичні навички
Правила поведінки та техніки безпеки в комп'ютерному класі. Основні сфери використання комп'ютерів. Назви зовнішніх частин ПК та їх функції. Правила безпечної роботи за комп'ютером. Поняття “множина”. Поняття “інформація”. Види інформацій, її властивості, засоби передачі й отримання.	Орієнтуватися в напрямках “угору”, “униз”, “праворуч”, “ліворуч”. Точно виконувати дії на вимогу вчителя. Використовувати маніпулятор “миша” при роботі з програмами. Здійснювати аналіз при розв’язуванні логічних задач. Знаходити загальні ознаки для групи предметів. Наводити приклади множини предметів. Знаходити “зайвий” предмет у групі предметів. Керувати об’єктами на екрані монітора.

Поняття “алгоритм”, “виконавець”, “блок-схема”. Система алгоритмічної мови стрілок.	Наводити приклади, які відображають властивості інформації. Виділяти істинні та хибні висловлювання. Давати повні відповіді й аргументувати свої висновки. Вводити числа й арифметичні знаки.
Способи запису алгоритмів Інструменти графічного редактора “Paint”. Принципи побудови малюнка. Правила введення тексту за допомогою клавіатури. Правила користування навчальними програмами.	Наводити приклади алгоритмів. Подавати алгоритми у словесній і графічній формах Робити обчислення за блок-схемою. Виконувати і складати лінійні алгоритми, алгоритми з діями, які повторюються. Виконувати алгоритми з розгалуженою структурою. Записувати алгоритми за допомогою мови стрілок. Записувати алгоритми для виконавця “Їжачок”. Вводити текст із клавіатури й редагувати його. Створювати прості малюнки за допомогою графічного редактора “Paint”.

Перший рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень; 6 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ВСТУП ДО ПРЕДМЕТА (1 год)	
Ознайомлення з кабінетом, правилами поведінки та технікою безпеки в комп'ютерному класі. Вступ до предмета. Демонстрування можливостей комп'ютера. Сфери використання комп'ютерів. <i>Практична робота № 1 “Демонстрування”.</i> Ознайомлення з можливостями комп'ютера	<i>Учень (учениця):</i> • описує сфери діяльності людини, у яких використовують комп'ютер; • пояснює основне призначення предмета “Інформатика”; • описує правила поведінки в комп'ютерному класі; • називає можливості комп'ютера; • наводить приклади використання комп'ютерів; • називає і розуміє правила поведінки в комп'ютерному класі; • формулює мету та завдання предмета “Інформатика”; • називає і характеризує сфери застосування комп'ютерів; • розуміє і додержує правил поведінки у комп'ютерному класі
ОЗНАЙОМЛЕННЯ З КОМП'ЮТЕРОМ (3 год)	
Інформація та інформаційні процеси. Ознайомлення з основними пристроями комп'ютера. Ознайомлення з курсором, його видами і призначенням. Набуття навичок користування маніпулятором “миша” та клавішами керування курсором. Формування грамотної та безпечної роботи з комп'ютером. Розвиток уваги.	<i>Учень (учениця):</i> • описує поняття “інформація”; • називає органи чуття, за допомогою яких людина сприймає інформацію; • називає пристрої комп'ютера; • пояснює призначення курсора; • розуміє призначення клавіш керування курсором; • пояснює процеси обробки інформації;

<i>Практична робота № 2</i> <i>“Увага 1”.</i> Розвиток уваги. Відпрацьовування навичок вибору об'єкта за допомогою маніпулятора “миша”. <i>Практична робота № 3</i> <i>“Увага 2”.</i> Розвиток уваги. Відпрацьовування навичок вибору об'єкта за допомогою маніпулятора “миша”. <i>Практична робота № 4</i> <i>“Лабіринт”.</i> Відпрацьовування навичок користування клавішами керування курсором	• називає і характеризує пристрої комп'ютера; • розпізнає пристрої введення і виведення інформації; • використовує маніпулятор “миша” і клавіші керування курсором при виконанні практичних робіт; • аналізує процеси обробки інформації; • виконує практичні завдання; • розуміє і додержує правил поведінки в комп'ютерному класі
МОВА СТІЛОК (5 год)	
Поняття “алгоритм” і “виконавець”. Ознайомлення з мовою стрілок. Запис вказівок для виконавця мовою стрілок. Виконання алгоритмів. Орієнтування у напрямках: угору, вниз, ліворуч, праворуч. Користування маніпулятором “миша” і клавішами керування курсором при роботі з програмами. Вправи на розвиток уваги. <i>Практична робота № 5</i> <i>“Малюнок за зразком 1”.</i> Відпрацьовування навичок користування клавішами керування курсором. <i>Практична робота № 6</i> <i>“Малюнок за зразком 2”.</i>	<i>Учень (учениця):</i> • описує поняття “алгоритм”, призначення і характеристики виконавців; • називає і характеризує команди мови стрілок; • використовує маніпулятор “миша” і клавіші керування курсором при виконанні практичних робіт; • орієнтується у напрямках: угору, вниз, ліворуч, праворуч; • уміє виконувати дії, записані за допомогою алгоритмічної мови стрілок; • уміє виконувати завдання під диктування вчителя; • застосовує мову стрілок при складанні списку вказівок для виконавця;

Відпрацьовування навичок користування клавішами керування курсором. <i>Практична робота № 7</i> <i>“Олівець”</i>. Комп’ютерний диктант. <i>Практична робота № 8</i> <i>“Олівець”</i>. Комп’ютерний диктант. <i>Практична робота № 9</i> <i>“Олівець”</i>. Комп’ютерний диктант	• складає список вказівок для виконання; • виконує практичні завдання
МНОЖИНИ (6 год)	
Поняття “об’єкт”. Властивості об’єктів. Поняття “множина”. Елементи множини. Поняття “підмножина”. Загальна ознака для групи предметів. Виявлення основної ознаки предмета. Групування предметів за спільною ознакою. Виявлення найхарактернішої ознаки для групи предметів. Пошук “зайвого” предмета в групі. Виявлення закономірностей у розташуванні предметів. Операції над множинами. <i>Практична робота № 10</i> <i>“Множина 1”</i>. Групування об’єктів за їхніми ознаками. <i>Практична робота № 11</i> <i>“Множина 2”</i>. Групування об’єктів за їхніми ознаками. <i>Практична робота № 12</i> <i>“Третій зайвий”</i>.	<i>Учень (учениця):</i> • описує поняття “об’єкт”; • називає властивості об’єктів; • поєднує об’єкти в групи за їхніми властивостями; • пояснює поняття “множина”; • наводить приклади об’єктів, які входять до вказаної множини; • розпізнає істотну ознаку предмета; • описує поняття “підмножина”; • розпізнає порядок входження підмножин; • наводить приклади вкладених множин; • знаходить “зайвий” об’єкт у групі; • розпізнає спільні ознаки для декількох предметів; • виконує практичні завдання; • орієнтується у графічному зображенні відносин множин; • розпізнає відносини між множинами; • розв’язує задачі з використанням кругів Ейлера

Знаходження “зайвого” об’єкта в групі. <i>Практична робота № 13</i> “Операції над множинами”. Розпізнавання відносин між множинами. <i>Практична робота № 14</i> “Визначення зайвого 1”. Знаходження “зайвого” об’єкта в групі. <i>Практична робота № 15</i> “Визначення зайвого 2”. Знаходження “зайвого” об’єкта в групі	
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО В І СЕМЕСТРІ (2 год)	
Повторення та узагальнення вивченого в першому семестрі. Складання алгоритмів для виконавця. Виконання графічних диктантів. Повторення основних пристроїв комп’ютера. Повторення поняття “множина” і властивостей об’єктів. Розвиток уваги. <i>Практична робота № 16</i> “Олівець”. Комп’ютерний диктант. <i>Практична робота № 17</i> “Олівець”. Комп’ютерний диктант	<i>Учень (учениця):</i> • називає пристрої комп’ютера; • розуміє призначення клавіш керування курсором; • описує поняття “алгоритм”, призначення і характеристики виконавців. • називає і характеризує команди мови стрілок; • використовує маніпулятор “миша” і клавіші керування курсором при виконанні практичних робіт; • орієнтується у напрямках: угору, вниз, ліворуч, праворуч; • уміє виконувати графічні диктанти; • описує поняття “об’єкт”; • називає властивості об’єктів; • поєднує об’єкти в групи за їхніми властивостями; • пояснює поняття “множина”; • наводить приклади об’єктів, які входять до вказаної множини; • знаходить “зайвий” об’єкт у групі; • виконує практичні завдання

ВСТУП ДО ЛОГІКИ (11 год)

Розв'язування задач у вигляді загадок і жартів. Розв'язування логічних задач, задач на просторову уяву та увагу: лічба предметів, пошук закономірностей, розв'язування ребусів та анаграм, розв'язування задач на переливання, задач із сірниками. Ознайомлення із запереченням. <i>Практична робота № 18</i> “Лічба 1”. Розвиток уваги і просторової уяви. <i>Практична робота № 19</i> “Лічба 2”. Розвиток уваги і просторової уяви. <i>Практична робота № 20</i> “Загублена фігура”. Пошук закономірностей. <i>Практична робота № 21</i> “Усе навпаки”. Пошук антоніма до слова. <i>Практична робота № 22</i> “Ряди 1”. Пошук закономірностей у розташуванні чисел. <i>Практична робота № 23</i> “Ряди 2”. Пошук закономірностей у розташуванні чисел. <i>Практична робота № 24</i> “Переливання 1”. Розв'язування задач на переливання.	<i>Учень (учениця):</i> • розпізнає закономірність у розташуванні предметів; • описує спосіб розв'язування логічної задачі; • орієнтується у розв'язуванні популярних логічних задач; • наводить приклади задач із невизначеною умовою; • називає правила складання ребусів; • називає послідовність розв'язування анаграм; • уміє розв'язувати ребуси та анаграми; • описує поняття “заперечення”; • наводить приклади антонімів до слова; • уміє розв'язувати завдання з елементами заперечення; • орієнтується у розв'язуванні задач із сірниками і задач на просторову уяву; • уміє розв'язувати задачі на переливання; • виконує практичні завдання
---	--

<i>Практична робота № 25</i> <i>“Переливання 2”.</i> Розв’язування задач на переливання. <i>Практична робота № 26</i> <i>“Переливання 3”.</i> Розв’язування задач на переливання. <i>Практична робота № 27</i> <i>“Підготовка до контрольної роботи”.</i> <i>Практична робота № 28</i> <i>“Контрольна робота”</i>	
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО (1 год)	
Повторення, узагальнення та систематизація вивченого у 2 класі. Підбиття підсумків. <i>Практична робота № 29</i> <i>“Повторення”</i>	<i>Учень (учениця):</i> • знаходить “зайвий” об’єкт у групі; • уміє виконувати список вказівок, записаний мовою стрілок; • орієнтується у розв’язуванні логічних задач

Другий рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 2 КЛАСІ (3 год)	
Правила поведінки та техніки безпеки, правила роботи з персональним комп’ютером (ПК). Що вивчає предмет “Інформатика”. Зовнішні пристрої ПК. Поняття “накопичувачі”. Робота з клавіатурою.	<i>Учень (учениця):</i> • описує сфери діяльності людини, у яких використовують комп’ютер; • розуміє основне призначення предмета “Інформатика”; • описує поняття “інформація”; • описує правила поведінки в комп’ютерному класі; • називає пристрої комп’ютера;

<i>Практична робота № 1</i> <i>“Лабіринт”.</i> Відпрацьовування навичок користування клавішами керування курсором. <i>Практична робота № 2</i> <i>“Увага”.</i> Розвиток уваги. Відпрацьовування навичок вибору об'єкта за допомогою маніпулятора “миша”. <i>Практична робота № 3</i> <i>“Множина”.</i> Групування об'єктів за їхніми ознаками	• описує призначення курсора; • наводить приклади використання комп'ютерів; • формулює мету та завдання предмета “Інформатика”; • називає і характеризує сфери застосування комп'ютерів; • називає і характеризує пристрої комп'ютера; • розпізнає пристрої введення і виведення інформації; • пояснює поняття “множина”; • наводить приклади об'єктів, які входять до вказаної множини; • розпізнає найхарактернішу ознаку предмета; • знаходить “зайвий” об'єкт у групі; • використовує маніпулятор “миша” і клавіші керування курсором при виконанні практичних робіт; • виконує практичні завдання; • розуміє і додержує правил поведінки в комп'ютерному класі
ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЯ”. ВИДИ РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ (7 год)	
Поняття “інформація”. Властивості інформації. Способи збирання, кодування, подання, зберігання та поширення інформації. Органи чуття, за допомогою яких людина отримує інформацію. Способи подання числової інформації. Двійкове кодування. Робота з прикладними програмами в режимі навчання і контролю знань.	<i>Учень (учениця):</i> • описує поняття “інформація”; • називає органи чуття, за допомогою яких людина отримує інформацію; • описує властивості інформації; • наводить приклади інформації з відповідними властивостями; • наводить приклади зберігання, пошуку, обробки та передачі інформації; • описує способи кодування інформації;

<i>Практична робота № 4</i> <i>“Незрозуміла інформація”.</i> Обробка текстової інформації. <i>Практична робота № 5</i> <i>“Шифрувальник”.</i> Кодування і декодування інформації за допомогою пронумерованого за порядком алфавіту. <i>Практична робота № 6</i> <i>“Шифрувальник”.</i> Кодування і декодування інформації за допомогою пронумерованого у зворотному порядку алфавіту. <i>Практична робота № 7</i> <i>“Римська система числення”.</i> Навчання запису чисел римською системою числення. <i>Практична робота № 8</i> <i>“Римська система числення”.</i> Перевірка вмінь запису чисел римською системою числення. <i>Практична робота № 9</i> <i>“Незрозуміла інформація”.</i> Обробка текстової інформації. <i>Практична робота № 10</i> <i>“Незрозуміла інформація”.</i> Обробка текстової інформації	• описує способи зберігання інформації; • розпізнає інформацію з відповідними властивостями; • розпізнає, у якому вигляді подана інформація; • описує способи подання числової інформації; • уміє записувати числа в римській системі числення; • уміє кодувати і декодувати інформацію за заданими правилами; • описує спосіб кодування інформації азбукою Морзе; • уміє записувати повідомлення азбукою Морзе; • описує двійковий спосіб кодування інформації; • уміє записувати повідомлення двійковим кодом; • використовує клавіші керування курсором, “пробіл” і “Backspace” для редагування текстів; • уміє виправляти помилки у текстових файлах; • виконує практичні завдання
ОБРОБКА ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (6 год)	
Призначення та основні поняття текстового редактора. Огляд можливостей текстових редакторів. Продовження ознайомлення з клавіатурою.	<i>Учень (учениця):</i> • описує призначення текстового редактора; • описує можливості текстових редакторів;

Введення текстової інформації за допомогою клавіатури. Значення клавіш “Enter”, “Shift”, “CapsLock”, “Backspace”, “Delete”. Вибір і зміна мовних режимів. Робота з клавіатурним тренажером. Введення символів. Основні прийоми роботи з текстом: розрізання та склеювання рядка. Ознайомлення з текстовим редактором “Блокнот”. Відпрацьовування практичних навичок введення і редагування текстової інформації. <i>Практична робота № 11</i> <i>“Клавіатурний тренажер”.</i> Відпрацьовування навичок введення тексту. <i>Практична робота № 12</i> <i>“Клавіатурний тренажер”.</i> Відпрацьовування навичок введення тексту. <i>Практична робота № 13</i> <i>“Редагування тексту”.</i> Відпрацьовування навичок редагування тексту. <i>Практична робота № 14</i> <i>“Редагування тексту”.</i> Відпрацьовування навичок редагування тексту. <i>Практична робота № 15</i> <i>“Редагування тексту”.</i> Відпрацьовування навичок редагування тексту. <i>Практична робота № 16</i> <i>“Редагування тексту”.</i> Відпрацьовування навичок редагування тексту	• називає основні клавіші та їх призначення; • уміє вводити текстову інформацію за допомогою клавіатури; • описує спосіб введення символів у текст; • уміє запускати текстовий редактор “Блокнот”; • описує способи редагування тексту; • уміє виправляти помилки у текстових файлах; • володіє прийомами “розрізання” і “склеювання” рядка; • виконує практичні завдання
---	--

ЛОГІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ (6 год)

Розвиток умінь аналізувати отриману інформацію й робити логічні висновки. Пошук відповідностей. Ознайомлення учнів з поняттям “анаграма”. Розв’язування анаграм. Вступ до формальної логіки. Ознайомлення з поняттям “істинні та хибні висловлювання”. <i>Практична робота № 17</i> “Анаграма 1”. Розв’язування анаграм. Пошук відповідностей. <i>Практична робота № 18</i> “Анаграма 2”. Розв’язування анаграм. Пошук відповідностей. <i>Практична робота № 19</i> “Істинні та хибні висловлювання 1”. Відпрацьовування навичок визначення істинних та хибних висловлювань. <i>Практична робота № 20</i> “Істинні та хибні висловлювання 2”. Відпрацьовування навичок визначення істинних та хибних висловлювань. <i>Практична робота № 21</i> “Істинні та хибні висловлювання 3”. Відпрацьовування навичок визначення істинних та хибних висловлювань.	<i>Учень (учениця):</i> • робить висновки з отриманої інформації; • називає можливі варіанти логічного завершення описаних дій; • знаходить логічні зв’язки в поданій інформації; • описує спосіб створення і розв’язування анаграм; • розв’язує анаграми; • знаходить відповідності в поданій інформації; • описує поняття істинного та хибного висловлювання; • наводить приклади істинних та хибних висловлювань; • визначає істинні та хибні висловлювання; • виконує практичні завдання
---	--

<i>Практична робота № 22</i> <i>“Істинні та хибні висловлювання 4”.</i> Перевірка навичок визначення істинних та хибних висловлювань	
ОБРОБКА ГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (7 год)	
Ознайомлення з інтерфейсом графічного редактора “Paint”. Огляд можливостей програми. Ознайомлення з інструментами “Олівець”, “Пензель”, “Еліпс”, “Прямокутник”, “Лінія” і алгоритмами їх використання. Побудова найпростіших малюнків. <i>Практична робота № 23</i> <i>“Чарівний олівець”.</i> Відпрацьовування навичок роботи з інструментами “Олівець” і “Пензель”. <i>Практична робота № 24</i> <i>“Геометричний світ”.</i> Відпрацьовування навичок роботи з інструментом “Лінія”. <i>Практична робота № 25</i> <i>“Геометричний світ”.</i> Відпрацьовування навичок роботи з інструментами “Олівець”, “Прямокутник” і “Еліпс”. <i>Практична робота № 26.</i> <i>“Плавні лінії”.</i> Відпрацьовування навичок роботи з інструментом “Крива лінія”.	<i>Учень (учениця):</i> • описує призначення графічного редактора; • описує можливості графічних редакторів; • називає сфери діяльності людини, у яких використовують комп’ютерну графіку; • уміє запускати графічний редактор “Paint”; • називає основні інструменти графічного редактора “Paint” та їх призначення; • описує команди редагування малюнка; • уміє використовувати інструменти графічного редактора для створення простих малюнків; • описує алгоритм створення простих малюнків; • уміє створювати найпростіші малюнки; • виконує практичні завдання

<i>Практична робота № 27</i> <i>“Кольоровий світ”.</i> Відпрацьовування навичок роботи з інструментом “Заливка”. <i>Практична робота № 28</i> <i>“Портрет”.</i> Відпрацьовування навичок роботи з вивченими інструментами графічного редактора “Paint”. <i>Практична робота № 29</i> <i>“Перевірка знань”</i>	
ПІДСУМКОВИЙ УРОК (1 год)	
Повторення та узагальнення вивченого. Робота з прикладними програмами навчального характеру. <i>Практична робота № 30</i> <i>“Комп’ютер – учитель”</i>	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади зберігання, пошуку, обробки та передачі інформації; • описує способи кодування інформації; • описує способи зберігання інформації; • описує призначення комп’ютерних програм навчального характеру; • розпізнає, у якому вигляді подана інформація; • уміє кодувати і декодувати інформацію за заданими правилами; • уміє працювати з комп’ютерними програмами навчального призначення

Третій рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 6 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО В 3 КЛАСІ (3 год)	
Правила поведінки й техніки безпеки в кабінеті інформатики, правила роботи з ПК. Що вивчає предмет інформатика. Зовнішні пристрої ПК. Поняття “накопичувачі”. Робота з клавіатурою. Поняття “інформація”. Кодування інформації. Одиниці вимірювання інформації. <i>Практична робота № 1 “Шифрувальник”.</i> Кодування і декодування інформації за допомогою алфавіту, пронумерованого за порядком. <i>Практична робота № 2 “Шифрувальник”.</i> Кодування і декодування інформації за допомогою алфавіту, пронумерованого у зворотному порядку. <i>Практична робота № 3 “Римська система числення”.</i> Відпрацьовування навичок запису чисел у римській системі числення	<i>Учень (учениця):</i> • називає правила поведінки в комп’ютерному класі; • описує сфери діяльності людини, у яких використовують комп’ютер; • розуміє основне призначення предмета інформатика; • описує поняття “інформація”; • називає властивості інформації; • наводить приклади інформації, яка відповідає заданим властивостям; • описує способи подання інформації; • наводить приклади інформації, поданої в різних формах; • називає способи кодування інформації; • описує способи подання числової інформації; • уміє записувати числа в римській системі числення; • уміє кодувати і декодувати інформацію за заданими правилами; • називає і характеризує пристрої комп’ютера; • розпізнає пристрої введення і виведення інформації; • знаходить “зайвий” об’єкт у групі; • виконує практичні завдання; • розуміє та додержує правил поведінки у комп’ютерному класі

АЛГОРИТМИ Й ВИКОНАВЦІ (11 год)

Поняття алгоритму й виконавця. Алгоритми в математиці. Способи запису алгоритмів, блок-схеми. Ознайомлення з основними структурами алгоритмів: лінійний, алгоритм із розгалуженням, циклічний алгоритм. Складання алгоритмів і запис їх різними способами. Алгоритмічна мова стрілок. Складання найпростіших лінійних алгоритмів за допомогою мови стрілок. Ознайомлення з виконавцем “Їжачок”. Складання алгоритмів для виконавця “Їжачок” і перевірка їх у середовищі. <i>Практична робота № 4</i> <i>“Порядок дій”.</i> Визначення порядку розташування дій у лінійному алгоритмі. <i>Практична робота № 5</i> <i>“Вибір алгоритму”.</i> Пошук у наведеному списку алгоритму для формування заданого ряду чисел. <i>Практична робота № 6</i> <i>“Результат алгоритму”.</i> Пошук у наведеному списку числових послідовностей ряду, що відповідає заданому алгоритму. <i>Практична робота № 7</i> <i>“Складання блок-схеми”.</i> Відпрацьовування навичок запису алгоритму у вигляді блок-схеми.	Учень (учениця): • описує поняття “алгоритм” і “виконавець”; • розуміє поняття “команда алгоритму”; • наводить приклади алгоритмів; • описує способи запису алгоритмів; • уміє правильно визначати порядок дій у лінійному алгоритмі; • розпізнає і називає види алгоритмів; • наводить приклади алгоритмів різних видів; • уміє виконувати готовий алгоритм; • знаходить відповідність між алгоритмом і результатом його виконання; • уміє складати алгоритм і записувати його у вигляді блок-схеми; • уміє подавати один алгоритм різними способами запису; • описує алгоритм складання магічних квадратів; • називає команди алгоритмічної мови стрілок; • уміє використовувати команди алгоритмічної мови стрілок для складання лінійних алгоритмів; • описує правила роботи у середовищі “Їжачок”; • уміє складати алгоритми для “Їжачка”; • уміє знаходити помилки в алгоритмі та самостійно їх виправляти; • виконує практичні завдання
---	--

<i>Практична робота № 8</i> <i>“Виконання алгоритму”.</i> Запис математичного прикладу згідно з блок-схемою. <i>Практична робота № 9</i> <i>“Розгалуження”.</i> Виконання алгоритмів із розгалуженням, поданих у вигляді блок-схем. <i>Практична робота № 10</i> <i>“Олівець”.</i> Виконання алгоритмів, записаних мовою стрілок. <i>Практична робота № 11</i> <i>“Мудрий Їжачок”.</i> Складання лінійних алгоритмів для Їжачка. <i>Практична робота № 12</i> <i>“Мудрий Їжачок”.</i> Складання лінійних алгоритмів для Їжачка. <i>Практична робота № 13</i> <i>“Мудрий Їжачок”.</i> Складання лінійних алгоритмів для Їжачка. <i>Практична робота № 14</i> <i>“Мудрий Їжачок”.</i> Складання лінійних алгоритмів для Їжачка	
ЛОГІКА ТА МАТЕМАТИКА (5 год)	
Розв’язування логічних задач, задач на кмітливість. Введення чисел. Закономірності у розташуванні чисел. Розв’язування завдань із сірниками. <i>Практична робота № 15</i> <i>“Лічба”.</i> Розвиток уваги і просторової уяви.	<i>Учень (учениця):</i> • має уявлення про схеми дедуктивних міркувань; • описує схеми розв’язування логічних задач; • аналізує вхідні дані та пропонує схеми розв’язування завдань;

<i>Практична робота № 16</i> “Ряди”. Визначення закономірностей у розташуванні чисел. <i>Практична робота № 17</i> “Клітки”. Розвиток логічного мислення й навичок усної лічби. <i>Практична робота № 18</i> “Логіка”. Підготовка до контрольної роботи. <i>Практична робота № 19</i> “Логіка”. Перевірка якості знань	• пояснює хід розв’язування логічних задач; • має стійкі навички усної лічби; • знаходить закономірність у розташуванні чисел; • описує правила складання ребусів; • доводить власну точку зору, міркуючи за аналогією або проводячи прості дедуктивні міркування; • уміє розв’язувати логічні задачі; • виконує практичні завдання
--	--

ОБРОБКА ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (5 год)

Повторення клавіатури, правил введення і редагування тексту. Повторення правил введення символів із клавіатури. Основні прийоми роботи з текстом: “Підняти рядок”, “Розрізати рядок”, “Скопіювати фрагмент тексту”, “Перенести фрагмент тексту”. Виправлення помилок. <i>Практична робота № 20</i> “Редагування тексту”. Відпрацьовування основних прийомів редагування тексту. <i>Практична робота № 21</i> “Хто швидше?” Введення різних текстових символів. <i>Практична робота № 22</i> “Схованки”. Відпрацьовування навичок копіювання фрагментів тексту.	<i>Учень (учениця):</i> • описує призначення текстового редактора; • описує можливості текстових редакторів; • називає основні клавіші та їх призначення; • уміє вводити текстову інформацію за допомогою клавіатури; • описує спосіб уведення символів у текст; • уміє запускати текстовий редактор “Блокнот”; • описує способи редагування тексту; • уміє редагувати тексти; • описує способи копіювання і перенесення фрагментів тексту; • уміє копіювати і переносити фрагменти текстових файлів; • виконує практичні завдання
---	--

<i>Практична робота № 23</i> <i>“Плутанина”.</i> Відпрацьовування навичок перенесення фрагментів тексту. <i>Практична робота № 24</i> <i>“Уведення і редагування тексту”.</i> Перевірка якості знань	
ОБРОБКА ГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (4 год)	
Інструменти та основні принципи побудови графічного зображення (повторення). Побудова зображень під мікроскопом. Копіювання і перенесення фрагментів малюнка. Виконання повороту різних частин малюнка. <i>Практична робота № 25</i> <i>“Сад”.</i> Створення колективної композиції. <i>Практична робота № 26</i> <i>“Рахівниця”.</i> Копіювання та перенесення фрагментів малюнка. <i>Практична робота № 27</i> <i>“Художня рамка”.</i> Обертання фрагментів малюнка. <i>Практична робота № 28</i> <i>“Орнаменти”.</i> Створення орнаментів	<i>Учень (учениця):</i> • описує призначення графічного редактора; • описує можливості графічних редакторів; • називає сфери діяльності людини, у яких використовують комп'ютерну графіку; • уміє запускати графічний редактор “Paint”; • називає основні інструменти графічного редактора “Paint” і їх призначення; • описує команди редагування малюнка; • уміє використовувати інструменти графічного редактора для створення малюнків; • описує алгоритм створення малюнків; • описує способи копіювання і перенесення фрагментів малюнка; • уміє використовувати копіювання і перенесення фрагментів малюнка для створення поданих зображень; • виконує практичні завдання

ПІДСУМКОВИЙ УРОК (1 год)

Повторення вивченого	<i>Учень (учениця):</i> • пояснює поняття “алгоритм”; • пояснює поняття “виконавець”; • називає властивості алгоритмів; • називає способи подання алгоритмів; • описує основні алгоритмічні структури; • описує поняття “фрагмент тексту”, “фрагмент малюнка”, “виділений фрагмент тексту”, “виділений фрагмент малюнка”; • уміє складати власні алгоритми; • уміє копіювати і переносити фрагменти малюнка
----------------------	---

Вивчення курсу здійснюється за навчальними зошитами-посібниками: “Інформатика”, 2, 3, 4 класи (авт. О. В. Коршунова. – Харків: Весна, 2009).

СХОДИНКИ ДО ІНФОРМАТИКИ

Інтегрований курс

2–4 класи

Автори:

Ф. РІВКІНД – учитель початкових класів та інформатики ліцею № 38 м. Київ, учитель-методист;

Й. РИВКІНД – учитель інформатики ліцею № 38 м. Київ, учитель-методист;

Г. ЛОМАКОВСЬКА – учитель інформатики ліцею інформаційних технологій № 79 м. Київ, учитель-методист;

С. КОЛЕСНИКОВ – учитель інформатики ліцею інформаційних технологій № 79 м. Київ, учитель-методист

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс “Сходинки до інформатики” є пропедевтичним і призначений для учнів 2–4 класів. Вивчаючи його, школярі оволодівають основними навичками роботи з комп’ютером, отримують уяву про його можливості, навчаються використовувати комп’ютер для складання текстів і малювання, знайомляться з поняттям алгоритму, основними алгоритмічними структурами та вчать складати алгоритми; працюючи з навчальними комп’ютерними програмами, закріплюють знання та навички, набуті при вивченні інших предметів; розвивають логічне мислення, пам’ять, увагу, просторову уяву та творчі здібності.

При вивченні цього курсу передбачено кілька напрямів навчальної та розвивальної діяльності учнів.

Перший напрям – пізнавальний. Учні повинні засвоїти відомості про призначення комп’ютера, про можливості його використання, про його складові, про основні принципи його роботи. Багато уваги приділяється обговоренню питань застосування сучасних комп’ютерів. Важливою частиною цього напрямку є ознайомлення учнів із властивостями інформації, з інформаційними процесами у навколишньому світі та в комп’ютері.

Другий напрям – прикладний. Учні повинні набути навички роботи з клавіатурою, пошуку та запуску потрібних програм, підготовки та редагування текстів у текстовому редакторі, складання простих мелодій у музичному редакторі, створення малюнків у графічному редакторі тощо.

Третій напрям – алгоритмічний. У 3-4 класах учні повинні засвоїти поняття алгоритму, розрізняти їх основні види, вміти складати і записувати прості алгоритми для виконавців, відшукувати та застосовувати алгоритми у своїй практичній і навчальній діяльності. Це спрямовано на розвиток логічного мислення учня, вмінь аналізувати, розкладати задачу на підзадачі тощо.

Четвертий напрям – розвивальний. На цих уроках учні розвивають свої творчі здібності та логічне мислення шляхом виконання різноманітних творчих завдань як у процесі роботи з навчально-розвивальними програмами (конструктори, кросворди, логічні ігри тощо), так і на теоретичній частині уроку.

П’ятий напрям – підтримка, корекція і пропедевтика знань, умінь і навичок з основних предметів. Він досягається завдяки роботі з різноманітними навчальними, навчально-контрольними та пропедев-

тичними програмами з української та іноземної мови, математики, природознавства тощо.

Для забезпечення вивчення курсу необхідні такі програмні засоби:

- ✧ операційна система Microsoft Windows (включаючи текстовий редактор WordPad та графічний редактор Paint);
- ✧ комплекс навчально-розвивальних ігрових програм “Сходинок до інформатики”.

Перший рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень; 5 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ОЗНАЙОМЛЕННЯ З КОМП'ЮТЕРОМ (4 год)	
Правила техніки безпеки і поведінки при роботі з комп'ютером. Можливості сучасного комп'ютера. Персональний комп'ютер, його складові та їх призначення. Робота з мишкою	<i>Учень (учениця):</i> • описує можливості сучасного комп'ютера; • називає основні складові комп'ютера; сфери застосування сучасного комп'ютера; • пояснює призначення основних складових комп'ютера; • знає правила техніки безпеки і поведінки при роботі з комп'ютером; • уміє вибирати об'єкти за допомогою лівої кнопки мишки; використовувати подвійне клікання кнопкою мишки; перетягувати об'єкти за допомогою мишки
СУДЖЕННЯ (3 год)	
Судження. Судження істинні та хибні. Робота з мишкою. Робота з програмами на розвиток логічного мислення. Робота з програмами на підтримку вивчення математики	<i>Учень (учениця):</i> • розрізняє істинні та хибні судження; • пояснює істинність чи хибність суджень; • уміє формулювати істинні та хибні висловлення; використовувати мишку для роботи з прикладними програмами
ІСТОРІЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ (3 год)	
Короткі історичні відомості про засоби обчислення. Коротка історія створення комп'ютера.	<i>Учень (учениця):</i> • називає пристрої, які використовували в давнину для обчислення і використовують у наш час; рік ство-

Робота з програмами на розвиток логічного мислення	рення першої ЕОМ (електронної обчислювальної машини) в Україні; • пояснює як застосовують різноманітні засоби обчислення; • уміє використовувати мишку для роботи з прикладними програмами
РОБОЧИЙ СТІЛ (1 год)	
Робочий стіл. Піктограми. Робота з програмами на розвиток логічного мислення	<i>Учень (учениця):</i> • описує вміст <i>Робочого стола</i>; об'єкти <i>Робочого стола</i>; • пояснює призначення піктограм; • уміє працювати з прикладними програмами
ІНФОРМАЦІЯ. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ. ГРАФІЧНИЙ РЕДАКТОР PAINT (8 год)	
Поняття інформації. Як людина сприймає інформацію. Де і як людина використовує інформацію. Інформаційні процеси (одержання, збереження, обробка, передавання та використання інформації). Графічні редактори та їх призначення. Графічний редактор <i>Paint</i>. Панель інструментів. Палітра. Колір фігури і колір фону. Створення малюнків. Друкування малюнків	<i>Учень (учениця):</i> • описує кожен з інформаційних процесів; призначення графічних редакторів; • називає інформаційні процеси; • наводить приклади інформації; • пояснює, як людина сприймає інформацію; як людина передає інформацію; як людина обробляє інформацію; де людина використовує інформацію; • знає органи чуттів, за допомогою яких людина сприймає інформацію; що людина може робити з інформацією; призначення інструментів і палітри графічного редактора; • уміє запускати графічний редактор; використовувати інструменти графічного редактора для створення фрагментів малюнка; задавати і змінювати колір фігури і колір

	фону; очищувати аркуш для малюнка; створювати нескладні малюнки; друкувати малюнки; закінчувати роботу графічного редактора
ОЗНАЙОМЛЕННЯ З КЛАВІАТУРОЮ (5 год)	
Клавіатура. Основні клавіші, їх призначення. Вставка підпису до малюнка. Робота з клавіатурним тренажером	<i>Учень (учениця):</i> • описує призначення клавіатури; • називає клавіші клавіатури; • пояснює призначення клавіш клавіатури; • уміє вводити за допомогою клавіатури малі й великі літери української абетки, цифри, розділові знаки; працювати з клавіатурним тренажером; створювати підписи до малюнків у графічному редакторі
ПІДТРИМКА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ (6 год)	
Робота з розвивальними, навчальними і навчально-контрольними програмами з української мови, англійської мови, математики, ознайомлення з навколишнім світом, основ здоров'я	<i>Учень (учениця):</i> • знає правила роботи з прикладними програмами; • уміє працювати з прикладними програмами

Другий рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 3 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ОПЕРАЦІЙНА СИСТЕМА WINDOWS (4 год)	
Правила техніки безпеки і поведінки при роботі з комп'ютером.	<i>Учень (учениця):</i> • називає основні об'єкти програмного вікна; сфери застосування сучасного комп'ютера;

Операційна система <i>Windows</i>. Меню <i>Пуск</i>. Вікна, основні операції над вікнами. Програма <i>Калькулятор</i>	• пояснює призначення операційної системи; призначення кнопок керування вікном; • знає правила техніки безпеки і поведінки при роботі з комп'ютером; • уміє розпочинати і закінчувати роботу за комп'ютером; запускати програми за допомогою меню <i>Пуск</i>; виконувати основні операції з вікнами: згорнути, змінити розміри, розгорнути на весь екран, закрити, перемістити на екрані; виконувати арифметичні обчислення за допомогою програми <i>Калькулятор</i>, у тому числі з використанням пам'яті; переміщати об'єкти за допомогою мишки
ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ. ІНФОРМАТИКА (11 год)	
Інформація та інформатика. Інформаційні процеси. Збереження інформації. Пам'ять. Передавання інформації. Кодування інформації. Обробка інформації. Процесор. Робота з програмами на розвиток логіки, пам'яті, просторової уяви. Робота з клавіатурним тренажером	<i>Учень (учениця):</i> • описує поняття інформації; поняття інформатики; спосіб кодування інформації в комп'ютері; • називає засоби зберігання інформації; засоби передавання інформації; засоби обробки інформації; інформаційні процеси, пов'язані з тваринами, рослинами, автоматичними пристроями; • розрізняє засоби зберігання, обробки і передавання інформації; • знає інформаційні процеси; поняття <i>біт</i> і <i>байт</i>; види пам'яті комп'ютера, їх особливості; основні функції процесора; • уміє кодувати і розкодувати інформацію за допомогою простих систем кодування; працювати з прикладними програмами

ТЕКСТОВИЙ РЕДАКТОР WORDPAD (5 год)	
Текст, тема, заголовок, будова тексту, абзац (повторення вивченого на уроках української мови). Текстові редактори та їх призначення. Текстовий редактор <i>WordPad</i> . Елементи вікна редактора. Введення слова, виділення його, встановлення стилю написання. Встановлення кольору тексту. Абзац. Встановлення абзацного відступу і границь абзацу за допомогою бігунків на лінійці. Виділення абзацу. Вирівнювання абзаців. Встановлення розміру шрифту. Засоби редагування тексту. Запис тексту на зовнішній носій	<i>Учень (учениця):</i> • описує що таке текст, будову тексту, типи текстів; що таке абзац; • називає основні елементи вікна текстового редактора <i>WordPad</i> та їх призначення; • пояснює призначення текстового редактора; • знає порядок створення, редагування і форматування тексту; • уміє розпочинати і закінчувати роботу з текстовим редактором <i>WordPad</i>; вводити невеликий текст; редагувати текст за допомогою кнопок на панелях інструментів; виконувати основні операції з форматування тексту за допомогою кнопок на панелях інструментів; записувати текстовий документ на зовнішній носій
ГРАФІЧНИЙ РЕДАКТОР (3 год)	
Панель інструментів, палітра графічного редактора <i>Paint</i> (повторення). Використання інструментів <i>Відрізок</i> , <i>Прямокутник</i> , <i>Еліпс</i> , <i>Багатокутник</i> . Виділення фрагмента малюнка. Копіювання і переміщення виділеного фрагмента	<i>Учень (учениця):</i> • описує порядок копіювання і переміщення фрагментів малюнка; • називає геометричні тіла • пояснює призначення і можливості графічного редактора; • уміє користуватися всіма інструментами редактора; задавати і змінювати колір фігури і колір фону; очищувати аркуш для малюнка; виділяти фрагменти малюнка; копіювати і переміщувати виділений фрагмент

АЛГОРИТМИ І ВИКОНАВЦІ (9 год)	
Типи речень за метою висловлювання. Спонукальне речення. Поняття команди. Команди і виконавці. Поняття алгоритму. Алгоритми та їх виконавці. Складання і виконання алгоритмів	<i>Учень (учениця):</i> • наводить приклади виконавців та їх системи команд; • пояснює що таке команда; що таке алгоритм; • відрізняє команди від речень, що не є командами; • знає вимоги до алгоритму; • уміє складати алгоритми дій з повсякденного життя з використанням матеріалу навчальних предметів (математики, української мови тощо); записувати алгоритм у вигляді послідовності команд; виконувати складені алгоритми; складати алгоритми для виконавців із заданою системою команд; придумувати виконавців, їх системи команд, складати для них алгоритми

Третій рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 4 год – резервний час)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ІНТЕРНЕТ (6 год)	
Правила техніки безпеки і поведінки при роботі з комп'ютером. Всесвітня мережа Інтернет. Можливості Інтернету. Пошук інформації в Інтернеті. Електронна пошта. Поштова скринька.	<i>Учень (учениця):</i> • описує поняття всесвітньої комп'ютерної мережі; можливості комп'ютерних мереж, Інтернету; як здійснюється передача інформації в Інтернеті; • називає основні можливості Інтернету;

	• пояснює як знайти потрібну інформацію в Інтернеті; • знає правила техніки безпеки і поведінки при роботі з комп'ютером; • розуміє поняття сайту; • уміє запустити програму-браузер і закінчити її роботу; вводити адресу сайту; використовувати посилання; використовувати кнопки <i>Назад</i> і <i>Вперед</i>; виконувати нескладний пошук потрібної інформації за допомогою пошукових серверів; відкривати власну поштову скриньку; одержувати листи; створювати й надсилати листи
АЛГОРИТМИ. ВИДИ АЛГОРИТМІВ. БЛОК-СХЕМА АЛГОРИТМУ (11 год)	
Алгоритми і виконавці (повторення і поглиблення). Поняття лінійного алгоритму. Поняття блок-схеми алгоритму. Блок-схема лінійного алгоритму. Поняття розгалуження. Алгоритми із розгалуженнями. Блок-схема алгоритму із розгалуженнями. Поняття циклу. Алгоритми із циклами. Блок-схема алгоритму із циклами. Істинні та хибні судження (повторення і поглиблення). Заперечення суджень. Логічне слідування	<i>Учень (учениця):</i> • описує алгоритми із розгалуженням; алгоритми із циклами; • розрізняє лінійні алгоритми, алгоритми із розгалуженням і циклом; • пояснює поняття розгалуження; поняття циклу; • знає види блоків для позначення початку і закінчення алгоритму, для запису команд виконання дії, перевірки умови; • уміє записувати алгоритми у вигляді блок-схеми; складати і виконувати алгоритми із розгалуженнями; записувати алгоритми із розгалуженнями у вигляді блок-схеми; складати і виконувати алгоритми із циклами; записувати алгоритми із циклами у вигляді блок-схеми;

	складати алгоритми для виконавців; формулювати заперечення висловлення; формулювати висловлення з логічним слідуванням
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ФАЙЛОВОЇ СИСТЕМИ (2 год)	
Диски, їх види (повторення і поглиблення). Поняття файлу. Поняття папки. Ім'я диска, папки, файла. Перегляд вмісту дисків, папок за допомогою вікна <i>Мій комп'ютер</i>	<i>Учень (учениця):</i> • розуміє поняття файла; поняття папки; • пояснює як зберігається інформація на дисках; • знає види дисків; • уміє відкривати вікно <i>Мій комп'ютер</i> і закінчувати роботу з ним; переглядати вміст дисків і папок за допомогою вікна <i>Мій комп'ютер</i>
ТЕКСТОВИЙ РЕДАКТОР WORDPAD (6 год)	
Основні прийоми створення і редагування тексту в текстовому редакторі <i>WordPad</i> (повторення). Завантаження тексту з диска. Режими вставки і заміни. Відміна останньої дії. Виділення довільного поточного фрагмента тексту. Копіювання і перенесення фрагментів тексту. Запис тексту на диск	<i>Учень (учениця):</i> • називає інструменти для форматування фрагментів тексту та їх призначення; • знає можливості текстового редактора; порядок створення, редагування і форматування тексту; • уміє завантажувати до текстового редактора текст, який знаходиться у вказаній папці; записувати текст до вказаної папки; створювати невеликі текстові документи українською і англійською мовами; редагувати текст; виконувати основні операції з форматування символів і абзаців за допомогою кнопок на панелях інструментів; відмінати останню дію; копіювати і переносити виділені фрагменти тексту в межах одного вікна

МУЗИЧНІ МОЖЛИВОСТІ КОМП'ЮТЕРА (6 год)

Музичний редактор. Завантаження файла з мелодією та виконання мелодії. Введення і редагування музичного фрагмента в музичному редакторі. <i>CD-програвач. Універсальний програвач</i>	<i>Учень (учениця):</i> • описує призначення і можливості програвачів музики; алгоритми роботи з музичними програвачами; • називає комп'ютерні програми для відтворення музики; призначення і можливості музичних редакторів; • знає основні музичні терміни; • уміє запустити музичний редактор і закінчити роботу з ним; вводити, редагувати і виконувати мелодії за допомогою музичного редактора; використовувати <i>CD-програвач</i> для перегляду вмісту і прослуховування аудіодисків; використовувати програму <i>Універсальний програвач</i> для прослуховування мелодій, що зберігаються у спеціальних файлах
--	---

Для забезпечення вивчення курсу використовують ліцензійні програмні засоби: операційна система Microsoft Windows (включаючи текстовий редактор WordPad та графічний редактор Paint); підручник “Сходишки до інформатики” (авт.: Ф. М. Рівкінд, Г. В. Ломаківська, С. Я. Колесников, Й. Я. Ривкінд); комплекс навчально-розвивальних ігрових програм “Сходишки до інформатики Плюс: комплекс навчально-розвивальних програм для 1–7 класів (авт.: О. О. Андрусич, С. І. Гордієнко. – Київ: Світич, 2007, 2008, 2009).

Навчальне видання

ПРОГРАМИ
курсів за вибором
для загальноосвітніх навчальних закладів
Варіативна складова Типових навчальних планів
1–4 класи
Книга 1

Упорядники:
ЩЕРБАКОВА Лідія Федорівна
ДРЕВАЛЬ Галина Федорівна

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах*